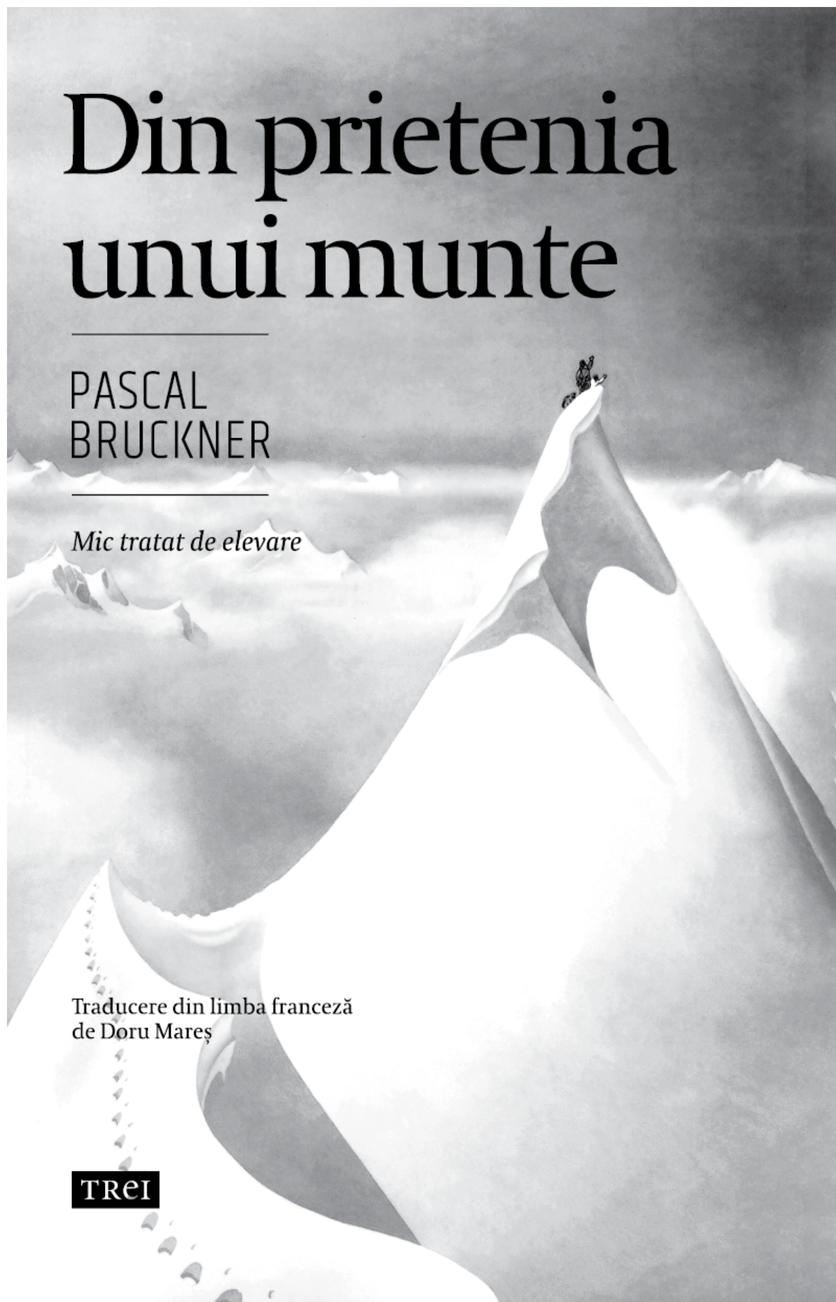

Din prietenia unui munte
PASCAL
BRUCKNER
Mic tratat de elevare
eseu
TREI

Din prietenia unui munte
PASCAL
BRUCKNER
Mic tratat de elevare
eseu
eseu
TREI

Din prietenia unui munte

PASCAL
BRUCKNER

Din prietenia unui munte

PASCAL BRUCKNER

Mic tratat de elevare

Traducere din limba franceză
de Doru Mareș

TREI

Editori:

Silviu Dragomir

Vasile Dem. Zamfirescu

Director editorial:

Magdalena Mărculescu

Ilustrație copertă:

Samivel. Discover the mountain with a guide. (Detail)

Poster published by the Syndicat national des guides de montagne, Chamonix, France. Editions Mythra s.a., Sallanches. Fot Printing, Lyon. France around 1980. Samivel Legacy in 1992. MEG ETHIC 305628.

Director producție:

Cristian Claudiu Coban

Redactare:

Irina Tudor Dumitrescu

Lector:

Gabriela Riegler

DTP:

Răzvan Nasea

Corectură:

Dana Anghelescu

Duşa Udrea-Boborel

Titlul original: Dans l’amitié d’une montagne : Petit traité d’élévation

Autor: Pascal Bruckner

O.P. 16, Ghișeul 1, C.P. 0490, București

Tel.: +4 021 300 60 90; Fax: +4 0372 25 20 20

e-mail: comenzi@edituratrei.ro

www.edituratrei.ro

ISBN (print): 978-606-40-1741-3

ISBN (epub): 978-606-40-2125-0

În amintirea prietenului meu Laurent Aublin (1949–2009) care m-a inițiat în tainele Asiei și ale înălțimilor muntelui.

Umbra sa binefăcătoare m-a însoțit pe toate cărările,

pe toate piscurile

Pentru Anna, în amintirea vârfului Turnului

Cel ce nu e capabil de admirație e un ticălos. Niciun fel de prietenie nu este posibilă cu el, fiindcă nu există prietenie decât în împărtășirea dovezilor comune de admirație. Limitele, neputințele, micimile noastre își află vindecarea în explozia sublimului sub ochii noștri.

Michel Tournier

Preambul

Testul cocotierului

Acum ceva vreme, făceam alături de un tovarăș de drumeție, Serge Michel, o mică ascensiune pe Muntele Thabor, al cărui vârf are 3 178 de metri. Thabor, adică „evlaviosul“ în aramaică, este și loc de pelerinaj la granița dintre Franța și Italia, în regiunea Hautes-Alpes. Capela Notre-Dame-des-Septs-Douleurs, o construcție în piatră, acum în ușoară ruină, a fost ridicată în vârf și este pentru credincioși un loc special, care ia parte la patimile lui Christos. Dai pe-acolo și de budiști care stau în lotus, în bătaia vântului, în căutarea comuniunii cu Cosmosul. Plecați pe la ora 11, prin valea Névache, ne-am cățărat pe zăpezile eterne, pe grohotișuri cu atât mai greu cu cât canicula lunii august nu se potolise decât dincolo de 2 500 de metri. Ajunși la destinație, pe culmea acoperită de drapele tibetane, după-amiaza târziu, Serge mi-a spus:

— Gata, ai trecut testul cocotierului.

— Testul cocotierului?

— În unele triburi, bătrânii sunt supuși în fiecare an la o probă. Trebuie să se cațăre până în vârful unui cocotier scuturat zdravăn. Dacă persoana cade, e alungată din sat și va muri singură în junglă. Dacă se ține bine, poate rămâne în comunitate.

De când cu această revelație, mă supun anual încercării, dornic să dovedesc că sunt încă în stare. Urc în permanență doi munți: unul interior, în viața cotidiană, între bucurie și confuzie, și altul exterior, care îl confirmă ori îl contestă pe cel dintâi.

Coborârea de pe Thabor am făcut-o la întâmplare: luând-o pe un drum greșit, ne-am rătăcit, am dat de o turmă de oi și am fost atacați de niște dulăi ciobănești puși pe harță. Câinii aceștia albi, care au 90 sau 100 de kilograme fiecare și care apără oile și caprele de lupi și de urși, sunt periculoși mai ales pentru drumeți. Este recomandat să nu-i privești în ochi, fiindcă sunt la fel de susceptibili ca niște șefi de bandă și-ar putea crede că-i sfidezi. Stai din profil,

nu-ți agita bastoanele și coboară-ţi privirea. Nu ne-am datorat salvarea decât unei poznașe de puștoaice care, de pe celălalt mal al râului, a fluierat patrupedele care s-au repezit spre ea, hotărâte s-o facă bucăți. Mi-aduc aminte că, în privința cocotierului, acesta joacă alt rol la Simenon. Într-o cărțulie în care descrie moravurile coloniștilor plecați peste mări și țări, prin anii 1930, pentru a scăpa de mediocritatea metropolei, acesta evocă o utilizare unică a numitului arbore tropical: în anumite insule ale Pacificului, când o femeie vrea să-i arate unui bărbat că nu are nimic împotrivă, mai ales dacă este vorba despre un străin, se cațără în vârful unui cocotier, expunându-și tot ceea ce acesta ar putea obține, luna și soarele, dacă face efortul să se urce după ea[1]. Este un obicei riguros, pe care ar trebui să-l introducem și în climatul nostru, care ne-ar încuraja administrațiile municipale să planteze mai mulți copaci în orașele sufocante. S-ar evita astfel și hărțuirea, și suprabetonarea. Din ziua aceea, mă tot gândesc la cocotierul înclinat cu grație, de fiecare dată când încep o călătorie, chemând arborele exotic în inima masivelor noastre alpine sau pirineiene.

De ce să mai urci, dacă tot ai luat-o la vale pe celălalt versant al vieții? De ce să-ți impui un astfel de calvar pentru a ajunge la o asemenea bucurie, la o asemenea cvasibeatitudine? Nu credința ridică munții, munții sunt aceia care ne înalță credința, provocându-ne să-i străbatem. Aceste majestăți, de sub cușmele lor, îi zdrobesc pe unii, îi exaltă pe alții. Pentru cei din urmă, a urca înseamnă a renaște, a intra în starea de efervescență. Ajuns în vârful unui pisc, ești prins fără de scăpare și simți că-ți iei zborul, de parc-ai fi văzut paradisul. Densitatea ne aspiră. Frigul mușcător, vântul care ne pălmuiește și aproape ne răstoarnă să fie oare forțe superioare care ne vorbesc într-un amestec de teroare și frumusețe?

---

[1] **Georges Simenon, La Mauvaise Étoile, Folio-Gallimard: 1938, p. 87.**

Capitolul 1

Când se topește zăpada, unde se duce albul?

După un ceas, în urma mea a-nceput cea mai mică furtună de zăpadă din câte s-au văzut vreodată. Trebuie să fi fost făcută din doi fulgi. Am așteptat să mai cadă și alții, dar mai mult de-atât n-a fost.

Richard Brautigan, Tokyo–Montana Express

Kitty, auzi cum lovește zăpada-n geamuri? Ce zgomot blând! De parcă, afară, cineva le-ar acoperi de sărutări. Mă întreb dacă zăpada iubește copacii și câmpurile, de le sărută atât de lin.

Lewis Carroll, Alice în Țara Minunilor

Am venit pe lume sub perdeaua continuă de fulgi care cheamă uitarea și somnul binefăcător. Dus de foarte devreme, de la vârsta de doi ani, într-un sanatoriu, un Kinderheim din Austria, din regiunea Vorarlberg, din cauza unui început de tuberculoză, am început să cunosc lumea cu Alpii din Kleinwalsertal, o vale înaltă austriacă, o enclavă din Bavaria. Pe-acolo, piscurile nu trec de 2 500 de metri. Trebuie să mergi în Tirol pentru a flirta cu cele de 4 000 de metri. Cu toate acestea, frigul intens făcea ca iarna termometrele să coboare sub -20, ba chiar sub -25 de grade săptămâni de-a rândul. În miezul lui ianuarie, animalele — cerbi, căprioare, capre negre — coborau până în apropierea localităților, unde găseau fân. Zăpada mă făcea să trec la pantaloni scurți sau, mai degrabă, lederhose (pantaloni de piele) cu bretele, accent bavarez și pălărioară care semăna cu o kippa. Astăzi, când a ajuns

mai rară, rămân de fiecare dată impresionat că binecuvântata pudră ne onorează cu prezența. Caut în ea chipul copilăriei mele. Copilărie din centrul Europei, datorată celor mai nefavorabile motive. Tata, antisemit pasionat și adulator al celui de-al Treilea Reich până în ultima sa zi de viață, din august 2012, dorea să facă din mine un arian. Inginer voluntar la Siemens, din 1941 până în 1945, mai întâi la Berlin, apoi la Viena, fugise când Armata Roșie ajunsese la porțile orașului, în luna aprilie a acelui ultim an de război, și se refugiase cu iubita lui în Voralberg, care era sub administrație franceză. Și unde m-a trimis șapte ani mai târziu. Scăpând, grație unei sincope birocratice, de urmărirea în justiție, la întoarcerea la Paris, în noiembrie 1945, s-a apucat să răzbune înfrângerea Germaniei prin descendent. Bolnav providențial, eram fiul revanșei. Dar, din păcate pentru el, nu i-am îndeplinit dorințele. Cu patronimul meu teuton, am fost imediat iudaizat în Franța, spre marea lui disperare, și trecut în rândul intelectualilor evrei. Urmaș refractar, gol de comedie, am pătruns fără să vreau, fără să vrea, în această mare familie mozaică pe care își dorise să o măture de pe fața pământului. Degeaba am protestat, afirmând că sunt de rit catolic, tot am fost expediat în cadrul acestei identități de împrumut. „Dacă nu vrei s-o spui, nu e grav!“ Mă întreb dacă tata, din lumea de dincolo, nu râde și el de această răsturnare de situație.

Zăpada este inseparabilă de brad, acest servitor zelos care stă țeapăn și abia de îndrăznește să se miște altfel decât atunci când își leagănă crengile pentru a scăpa de surplusul de alb. Este un conifer discret: o coloană verde, plină de ace pentru a ne descuraja să ne apropiem. Se strânge lângă semenii lui și, când se pleacă sub asaltul vântului ori al furtunii, își ține ramurile lipite de trup, în jurul trunchiului, ca un avar comoara. Parcimonios și rustic, geme de-ai zice că e locuit de o mulțime de fantome pe care te temi că le-ai putea vedea țâșnind printre crengi. Coniferul acesta este cu adevărat copacul de serviciu: poartă pachetele de zăpadă ca pe tot atâtea colete, ca un lacheu al înălțimilor. Este un creion împodobit cu pene, gata să se lase în fiecare an martirizat, pentru a deveni pom de Crăciun. I se încarcă ramurile cu lumânări, globulețe, ghirlande, nuci aurite, lampioane care pâlpâie. Iar la picioare i se aruncă mici coline de cadouri multicolore și inutile. E sortit sacrificiului: este tăiat cu sutele de mii pentru câteva zile de figurație prin apartamente și case. Mai întâi le înmiresmează, apoi

încheie prăbușit pe trotuare, înainte de a fi făcut bucăți, la groapa de gunoi. Un masacru pentru bucuria copiilor tineri ori bătrâni. Alegorie accelerată a existenței omenești. Hai că l-am văzut destul, gata, afară. Rășinosul acesta zgârcit, paznic auster al munților, își ia mereu un aer consternat și pare a se întreba ce caută pe acolo. Și, de parcă nu ar fi oricum ultraexploatat de oameni, uite că unii îl consideră prea falic și sugerează ca pomul de Crăciun să fie înlocuit cu Poama de Crăciun, un soi de accesoriu al Maicii Crăciun, care stă culcată în loc să fie sculată. Numai că, în franceză, cuvântul se pretează la bancuri deplasate și subliniază exact ce se dorise să fie șters[2].

Imediat ce ajung mai sus de 1 000 de metri, respir mai bine, simt o euforie specială, eterul mă-mbată, îmi aerisește creierul, îmi eliberează endorfinele. Ceva mă ridică mai sus de mine însumi. Torentele care mugesc și dau pe-afară din albie mă exaltă. Mă simt acasă. Împart spontan lumea în văi adânci și înălțimi sclipitoare pe unde cunosc un proces de purificare. Zăpada este în primul rând o gumă pentru șters urâțenia lumii, chiar dacă urâțenia învinge guma. Când cade, zăpada naște o stare miraculoasă; învăluie peisajul, micșorează gardurile și stâlpii, ascunde contururile, ridică acoperișurile și cornișele. Are un fel tare indiscret de a se infiltra peste tot pe unde nu e invitată și de a rămâne acolo. Structura fulgului, fie el rotund, fin ori cu mai multe fațete, întrupează bogăția infinitezimalului. După chipul și asemănarea soarelui care se ridică după o noapte de prăbușire în haos, în fulg se află minunea unei prime dimineți care scânteiază în mii de sclipiri, de parcă peisajul ar fi fost lăcuit. Vârtejuri de praf alb, fantasmagorii luminoase, ard ochii, se dizolvă în halouri. Un univers în pelicule, care scârțâie sub tălpi, încremenit în mâna de fier a gerului. Copacii pudrați, îmbrăcați în blana lor groasă, pădurile imense și frământate de șoapte întunecate par neutralizate. Munții sunt acoperiți cu acest valtrap, ca pentru o defilare a splendorilor. Gerul e și pictor, și țesător: pudrează copacii cu chiciură, desenează o horbotă de promoroacă pe pietre și pe vegetație. Câmpurile se ondulează și se transformă în întinderi de bezea cu cremă. Fața de masă din mătase îi cheamă pe schiori pentru a fi profanată cu minunate dungi repetitive. Aluneci, te crezi în stare să dansezi pe suprafața lucrurilor, să transformi panta într-o prelungă eșarfă netedă. Căderile sunt lipsite de gravitate și amortizate de grosimea

stratului. Dai de hieroglifele unei capre negre sau ale vreunei vulpi. Te crezi un spiriduș, un om care trece prin zid, legile gravitației nu mai există. Să-ți pierzi greutatea, să fluidifici materia având drept unică bandă sonoră fâșâitul tălpicilor pe pudra dalbă.

Mai sus, munții par înveliți în zahăr candel, cum se întâmplă cu Dôme du Goûter pe care, în 2021, o imagine din telescop îl înfățișa literalmente ca imprimat cu mai multe straturi de cristale. Dantela piscurilor oferă o cofetărie plină de conuri, piramide și gogoși rotunjite. Țara albă îl orbește pe cel care o contemplă, lumina decupează culmile și le sculptează până în detaliu. Zăpada devine incandescentă, într-atât de puternice sunt ultravioletele și reverberațiile mai sus de 3 000 de metri. Stâlpii de curent, vitrifiați, sunt acoperiți de degețele de gheață. Acest atelier de bijuterii e de cucerit în clipa apariției sale, căci va să dispară în scurt timp. Caroiaje zebrate de ger desenează enigme geometrice. Zăpada e un linţoliu, însă unul glorios, care farmecă tot ce ascunde. Abia născut efemerul miracol și întoarsă căldura zilei, că micile coline se și topesc, se dezumflă ca niște sufleuri, porțelanul fragil al peisajului se crapă, stalactitele se scurg ca niște lungi apendice ale guturaiului, iar ceea ce era pe acoperișuri șiroiește în rigole. Soarele însuflețește carapacea înghețată, iar puritatea, imaculatul se evaporă.

Îmi aduc aminte de emoția extremă care m-a cuprins prima oară când am trăit o furtună de zăpadă, la frontiera germano-franceză, aveam 7 sau 8 ani și plecasem în Kleinwalsertal de la Lyon, unde se stabiliseră părinții mei. Numeroase vehicule se prăbușiseră în prăpastie, iar micul nostru Renault 4CV abia de urca panta. Asfaltul nu se mai distingea de câmp, o aceeași față de masă albă înecând contururile. Între orașul Obersdorf din Bavaria și satul Riezler din Austria ne bloca un urcuș interminabil. Renaultul patina și s-a oprit într-un troian înalt cât un perete, alături de alte mașini care rămăseseră de-a latul șoselei. Înnebunită, mama se ruga de tata s-o ia înapoi spre Lacul Constance. Trebuie spus că am fost copilul cel drag al mamei și astfel am căpătat un sentiment de forță indestructibilă, pe care-l dovedeam chiar și atunci când încerca să mă protejeze peste măsură. Cel mai greu lucru pentru un copil unic este să se elibereze din înlănțuirea dragostei materne, iar pentru o mamă să-și lase să plece micuțul: dublă sfâșiere, dar mai brutală pentru cea care rămâne și care nu va mai regăsi acel sentiment unic

de fuziune, pe când îngerașul deja vagabondează și se distrează. Automobilul refuza să meargă și înainte, și înapoi. A fost nevoie, împreună cu alți naufragiați, să avem răbdare până dimineața, în frig, așteptând un plug de zăpadă și un tractor providențial care să vină și să ne tragă-n sus până la vamă. Între timp, am adormit pe genunchii mamei, cu ochii îngreunați de perdelele discontinue ale fulgilor cu virtutea lor narcotică. Și mi-am jurat să trăiesc sub domnia maiestuoasă a acestui element.

Zăpada nu cade, uneori pare că țâșnește din pământ, sfidând legile gravitației, încurcând potecile, intervenind și în înalt, și jos. Ca o cascadă care, sub efectul vântului, ar urca înapoi către izvor, împingând râul către origine. Substanța aceasta pufoasă se desfășoară în volute, urcă spre cerul pe care-ar vrea să-l tapiseze. Ți se taie respirația, ți-e frică să nu fii măturat ca un pai și purtat prin aer. Crivățul poate aneantiza peisajul cât ai clipi, făcându-l de nerecunoscut, poate face pe oricine să se rătăcească fie și aflându-se chiar lângă casă. De fiecare dată când sunt blocat de zăpadă — cum se întâmplă deseori în Alpi sau în America de Nord — sunt cuprins de o euforie specială, aproape de transă. Îmi aduc aminte de lungile plimbări pe jos prin Montreal, Moscova sau New York, în ianuarie, sub rafale, de parcă o mână furioasă mi-ar fi înfundat cu forța grăunțe înghețate pe gât și-n ochi. Te trezești plin de pulberea fulgilor, sufocat, cu un machiaj de clovn pe față, cu sprâncenele lipite de gheață, cu buzele vineții, cu nasul ca de marmură, cu nările-nfundate. Este o erupție alcătuită din proiectile tăioase, care se rostogolesc peste tine la orizontală, forțează bariera buzelor, ți se strecoară în gură ca nisipul. Sunt niște alice, niște șevrotine trase cu țeava ca lipită de tine. Înoți prin oceanul alb care se prăvălește peste străzi și bulevarde, atacă imobilele, se amestecă în nămeți și sculptează ecorșee pe stâlpi. Chiar dacă nu am ajuns în situații disperate la 3 000 sau la 4 000 de metri, gura care începe să înghețe, extremitățile care devin insensibile, urletele unei vijelii de zăpadă tot mi se par mai puțin periculoase decât cele ale unei furtuni. Ai miraculoasa senzație că ești rupt de lume, pierdut într-o bulă, departe de frământările omenești. Cei care trec pe lângă tine par niște spectre cu care ți se încrucișează pașii prin cețuri, iar lumina zilei se stinge într-un crepuscul palid. În depărtare auzi țipătul melancolic al unui agregat pentru bătătorit pârtia sau al unui plug de zăpadă, cu luminile lui pâlpâitoare și multicolore. Ca

regulă generală, tot ce incomodează simțul comun al muritorilor mă încântă, temperaturile polare, gerul înțepător, gheața care își lasă balele pe trotuare în dâre lipicioase și alunecoase, obligând la delicate exerciții de echilibristică.

Farmecul iernii este liniștea tandră care te-ndeamnă să te retragi la căldură. În mod normal, zăpada se lasă într-o cădere vătuită, un zgomot fără de zgomot, compus din mii de murmure imprecise. Cristalele scârțâie așternându-se. Zăpada este un cuvânt palid care ne este trimis de cer. Se adaugă sentimentului de claustrare pe care ți-l dau munții pe care-i face impracticabili. O nouă țară se naște din această aversă binefăcătoare, țara ascunsă. Te gândești, văzând-o cum cade, la romanul acelui scriitor moldovean de origine germană, Stefan Heyder Pontescu, intitulat Mica limbă moartă: într-un principat din munți, în inima Europei, din mijlocul unui masiv impenetrabil și retras, rupt de lume timp de șase luni pe an cât țin zăpezile, mica prințesă e pe moarte. O vrăjitoare îl asigură pe tatăl fetei că ea se va face bine dacă, ridicându-se din pat, va putea vedea marea. „Înălțimile acestea înfricoșătoare îi apasă sufletul și o îmbolnăvesc." Numai că starea prințesei face orice transport dificil, dacă nu chiar imposibil. Și-atunci regele se hotărăşte să radă toate înălțimile care-i despart regatul de mare, cale de mai multe sute de kilometri. Considerabilele lucrări încep, mobilizând toate forțele vii din regat: sunt aruncate în aer cu explozibili cele dintâi vârfuri ale lanțului muntos care se ridică între țară și vecinii de la sud. În grabă, măsurile de siguranță sunt neglijate, muncitorii mor cu zecile din cauza surpărilor, iar munții se răzbună prăbușindu-se peste oameni. Întreaga populație se mobilizează pentru a-l salva pe copil și își oferă puterea brațelor pentru a dărâma stâncile blestemate. Țara nu mai răsună decât de zgomotul cazmalelor, buldozerelor, dinamitei. Resturile sunt îngrămădite la repezeală în singura câmpie a țării, alcătuind la rândul lor un deal considerabil. Se trăiește zi și noapte într-un nor de praf ce obturează căile nazale ale copiilor care tușesc și plâng pentru a reda viața micii regine. Când, după cinci luni, sunt nivelate principalele vârfuri care blocaseră vederea, muncitorii zăresc în depărtare un lac imens, a cărui vastă suprafață putea părea cea a oceanului și pe care se plimbă grațios veliere. Orizontul nu mai e închis decât de o linie de stânci din granit. Acțiunea trebuie încheiată rapid, fiindcă starea prințesei se deteriorează. Toată lumea trece la treabă, iar regele promite prime

excepționale celui care va doborî cel dintâi obstacolul. Sunt tăiate ultimele păduri, în câmpurile de zăpadă sunt săpate șanțuri, ghețarii sunt curățați, piscurile sunt transformate în coline, colinele în coaste, coastele în cocoașe, cocoașele sunt nivelate. În sfârșit, într-o noapte, ultimul gorgan mândru al acelui lanț muntos se prăbușește într-un vacarm înspăimântător. Dimineața, peisajul este de nerecunoscut și, în depărtare, la foarte mare distanță de aceste ruine încă fumegânde, sclipitoare, ca un ochi pe pământ, apare suprafața scânteietoare a unei vaste întinderi de apă. Copilul este dus în vârful celui mai înalt turn al castelului și, cu o lunetă oferită de un astronom, i se arată marea, plajele, vasele. Prințesa surâde încântată, oftează și moare.

Tocmai am împlinit 15 ani, relația mea cu tata e execrabilă, ține să-mi impună ideile lui, urlă la mama, o lovește. Uneori îmi doresc cu ardoare să moară. Tații noștri, ai celor născuți între cele două războaie mondiale, erau deja niște patriarhi hodorogiți, prea puțin siguri pe ei și care compensau prin violență pierderea de putere, putere pe care generațiile următoare aveau să o macine și mai tare. Pentru a reînnoda legăturile mai degrabă încordate, îmi propune să plecăm din Lyon și să mergem să schiem de 1 Mai la Courchevel, în timpul zilei, pentru a profita de starea excepțională a zăpezii. Am plecat foarte devreme și am ajuns când porneau instalațiile de pârtie. La jumătatea anilor 1960, Courchevel nu era încă decât un sat modest, fără șirurile de blocuri, oligarhii și cursele charter pentru prostituate. La punctul de plecare zăpada e moale, apoasă, dar, urcând, devine mai consistentă. Stațiunea urmează să se închidă a doua zi. Tata schiază corect, iar eu compensez absența tehnicii prin viteză. Îl depășesc, îl las în urmă, îmi iau o revanșă puerilă asupra lui. Îl combat prin tinerețe. Ne întoarcem acasă încântați și arși de soare, mama îmi strecurase o cremă de protecție în buzunar, însă îmi făcusem un titlu de glorie neutilizând-o, așa că seara se trezește cu două chipuri coapte, arămii. În același an, de Crăciun, revin cu niște prieteni la Courchevel, într-o tabără. Seara, admir cu inima bătându-mi puternic o blondă drăguță, ai cărei ochi nu se îndreaptă niciodată spre mine. Privirea pur și simplu îi trece prin mine, iar ofensa devine completă când văd un „puriu“ de 20 de ani, cu vocea deja schimbată și lat în umeri, agățând-o, făcând-o să râdă, luând-o și ieșind în timp ce flirta cu ea. Umilința are ca bandă sonoră A Hard Day’s Night, melodia Beatles, care se reia în buclă și

pe care o asociez, din acel moment, cu extazul mut și lipsit de reciprocitate. Douăzeci de ani mai târziu, schiez împreună cu fiul meu la La Plagne. Este un coborâtor formidabil, își asumă toate riscurile și întoarce capul exasperat de lentoarea mea. Nu am totuși decât 35 de ani, numai că el are o îndrăzneală, o cutezanță pe care eu le-am pierdut. S-a-ntors roata și am ajuns eu precautul pe care mai ieri îl ironizam.

Treizeci de ani mai târziu, în 2012, petrec trei zile la Méribel cu fiica mea de 15 ani. Este 22 martie, prima zi de primăvară, e cald, prea cald, jos zăpada e deja supă și trebuie să urcăm pe culmea Caron, la peste 3 000 de metri, pentru a găsi o zăpadă cum trebuie. Prânzul — la soare, cu paste crozet sau cu tartiflettes — este un eveniment în decorul sublim și fiecare masă se încheie cu un pahar de pelin pentru a ne da curaj. Numai că la sub 2 000 de metri umblăm prin niște adevărate băltoace din care se ițesc iarbă și pietre. Epuizat de materia asta densă, mă opresc mai devreme și îmi las fata să continue. Zahărului cam granulat al zăpezii care s-a topit și apoi a înghețat din nou, un fel de praf de cristale, îi urmează melasa care se lipește de tălpici, o ciorbă cenușie, pământie. În șaizeci de ani, iarna s-a redus cu o lună, cu unele excepții. A schia înseamnă a trece de la euforia mângâierii la sfidarea asprimii. Să aluneci fără sprijin ori forțare, cu riscul de a te poticni, de a te agita în alb ca un cărăbuș căzut pe spate, care dă din picioare. Și ce provocare să te repezi pe pantă, în fața unei persoane pe care îți dorești să o impresionezi și care te evită cu o cristiană grațioasă! Vreau însă să rămân credincios ritualurilor copilăriei, să schiez an de an — cel puțin câteva zile — să n-o las niciodată moale, chiar dacă ar trebui să fac plugul la prima dificultate.

Muntele meu este intim, modest și blând. Îmi plac frumusețea lui liniștită, culorile vesele. La început apare ca un peisaj sentimental cu văi fertile de altitudine, binevoitoare cu omul, cu vâlcele presărate cu o minunată zăpadă. Este un loc al sătucurilor și cabanelor de frecventat cu familia sau prietenii, într-o ambianță festivă, de bucurie. Și chiar dacă vara urc uneori mai sus, nu mă cred vultur și încă mai puțin capră neagră: doar o ființă sustrasă provizoriu propriei greutăți. Nu am complexul de superioritate care

viciază alpinismul și îl transformă prea adesea în competiție virilă. Școlile de escaladă, refugiile transpiră testosteron. Contemplarea monarhică a lumii, despre care vorbește Bachelard, mă lasă rece. Mă bucur să ridic ochii spre cer, nu să mă uit din pisc în jos. Țara de sus, care se suprapune în paliere succesive până la ghețari și stânci, este o țară prețioasă, o țară rară. În ziua de azi, când zăpada cade cu parcimonie și uneori ne joacă răutăciosul renghi de a lipsi până în februarie este la fel de magică precum o pradă de război. Sosirea ei este asemenea fulgerului după care culorile se degradează. „Când se topește zăpada, unde se duce albul?" întreba Shakespeare. În pământul care îl soarbe ca un burete și-l varsă apoi în pâraie și râuri. Când cartea este citită, unde se duc filele întoarse? Își dovedesc ele efectele sau cad în adâncul puț al uitării? Câte romane au avut răsunet în noi și câte au dispărut cu totul și cu totul? De câțiva ani încoace, stațiunile de joasă altitudine seamănă cu acele nunți de la țară, care se pregătesc cu mult înainte: magazinele de articole sportive sunt pregătite, instalațiile de transport pe cablu la fel, teleschiurile unse, strânse și verificate, monitorii sunt în poziție de drepți, iar turiștii numeroși. Numai mireasa lipsește, zăpada, care se lasă așteptată și a cărei apariție este pândită zi de zi: vor catadicsi oare să coboare până la noi fulgii ușori ca niște gheruțe de pițigoi? Ici și colo, pe versantul de nord, orașele par capete rase cu pete palide pe piele.

În zilele noastre, luăm zăpada drept un vestigiu, în așa fel încât, atunci când cade din abundență, ne închipuim că e o eroare meteo, un arhaism. Nu a anunțat un jurnalist britanic, în 2010, că în Anglia nu va mai cădea niciodată neaua? Câțiva ani mai târziu, întreaga țară era blocată de nămeți. Când cade zăpada, aceasta nu mai ține de rutina anotimpurilor, ci este un dar al zeilor, de luat ca atare. Primăvara, îi pândim transformarea în ceva ca o mochetă, încrețită precum o smântână puhavă, înghețată de vânt. La fel ca apa mării, zăpada nu se bea, căci este presărată cu particule nepotrivite digestiei. Ce poate fi mai nostim, vara, la întoarcerea dintr-o drumeție, decât să cobori zăpezile veșnice lăsându-te în alunecare controlată pe fundul pantalonilor și folosind pioletul pentru a frâna?

Am cunoscut ambele epoci, iernile reci, canalele înghețate, mașinile blocate și constat schimbarea intervenită. Au fost ierni generoase în

comparație cu iernile parcimonioase de azi, când zăpada se măsura în metri și forma adevărate ziduri care blocau ușile. La munte, nămeții construiau metereze în jurul cabanelor, încât se intra direct la primul etaj, iar acoperișul suferea sub greutatea strânsă, așa că trebuia curățat cu lopata, ceasuri întregi, pentru a se degaja intrarea. Era magia marii înveliri. Săptămâni în șir lumea devenea un spectru înecat în umbrele sale. În general, zăpada se oprea la ora mesei și își relua refrenul după-amiaza. Perfora peisajul cu mii de corole, ca tot atâtea flori de crin care atingeau solul. Muntele devenea o pernă, o plapumă sub care toate se puteau odihni, părând că se lăsase pe vine, că se așezase. Albul său purificat ne purifica și pe noi pe dinăuntru.

Îmi aduc aminte că în iarna glacială a lui 1956–1957 , pe când aveam 8 ani, părinții m-au anunțat că fosa septică amenința să explodeze ca efect al gerului. Habar nu aveam de existența ei, dar i-am descoperit în aceeași zi realitatea și rușinea noastră. O vidanjă a venit într-o dimineață, precedată de un miros prea puțin lăudabil. Operațiunea era delicată: trebuia mai întâi dezghețat conținutul de excavat și mai apoi golit. Așadar, încălzit cu lampa de sudură și abia apoi aspirat. Șoferul și ajutorul lui, cu măști, au deschis capacul iadului și au început operațiunea de dezghețare. Damfurile înfiorătoare, purtate pe aripile gerului, nu au întârziat să ne învăluie. Nu știam unde să mă mai ascund în casă. Mi-era greață, dar voiam să văd. Îmi închipuiam cum cuva se va ridica și ne va acoperi de dezonoare cu propriile noastre dejecții. Minut după minut așteptam înălțarea subpământului, erupția vulcanului excremențial, care avea să mânjească tot câmpul acoperit de zăpadă. Tata, marele ordonator al remisiunilor noastre, dirija operațiunile. La începutul după-amiezii, fosa, adusă în stare lichidă, a început să fie golită și, la ora 17, vidanja a plecat încărcată cu mizeriile noastre. Tata le-a dat de băut muncitorilor înghețați și i-a plătit cu generozitate. Păcatele ne erau iertate, casa era din nou curată, lipsită de lacul putrid care-i vălurea pe sub fundații. A fost ca o purificare a sufletelor noastre.

Încă din copilărie îmi place viața circumscrisă — muntele de înălțime medie înconjurat de piscuri, paza proximă a codrilor,

simfonia liniștitoare a clopotelor de la gâturile vacilor, cascadele limpezi ale torentelor, casele de păpuși numite cabane, a căror miniaturizare pare proporțională cu imensitatea mediului înconjurător. Îmi place la munți acel secret uterin din spatele ușilor închise, loc al idilei prin excelență. Cu cât camera este mai mică, patul mai încastrat în perete, ca o cabină de vapor, cu atât sunt mai fericit. Este o claustrofobie care mă încântă. Cabana, chiar și preschimbată pentru turism dintr-o casă de fermier, înseamnă o opulență sobră, în care spațiul este calculat cu atenție pentru a rezista frigului și furtunilor. Întruchipează modestia somptuoasă, neapărat cu „ascuțișuri“, construcții asemănătoare acelor tipí ale pieilor roșii, de forma unui con cu vârful în sus. Fiecare metru pătrat are o funcție precisă. Unicul lux vizibil este al grinzilor sculptate, al paturilor cu baldachin din unele încăperi, al florilor de la balcoane, vara, care răspândesc cascade de culori. Cabana marchează triumful vieții închise între patru pereți. „Mi-e frică de iarnă, fiindcă este anotimpul confortului“, zicea Rimbaud. „M-am ales cu iarnă“, se lamenta un poet romantic pentru a-și semnala spleenul și reumatismul. Pentru mine e invers: sunt îndrăgostit de iarnă fiindcă este momentul claustrării împreună cu ființele iubite și cărțile bune. Îmi plac Crăciunurile clasice în jurul bradului și, dacă este posibil, cu cântece în germană. Nu sunt credincios, dar sunt totuși un creștin cultural, din fidelitate față de copilăria mea. Sunt atunci ca un motan bătrân care toarce pe calorifer și se lasă protejat. Pentru a porni către necunoscut, am nevoie de un refugiu, de un centru care mă așteaptă. Cabana pare să ia forma exactă a corpului uman, fără volume exagerate deasupra capului: spații reduse, plafoane joase, plăci înnegrite în jurul șemineului. Deasupra ușii se găsește deseori o inscripție în latină prin care sufletul este închinat lui Dumnezeu, în care se vorbește despre scurtimea vieții și necesara ospitalitate. Cabana este și leagănul, și mormântul, viața redusă la principiile ei fundamentale, existența ghemuită a marmotelor, lăzile pline cu provizii și haine, mesele din lemn masiv, butucănoase și liniștitoare, cea mai apropiată colibă, micul adăpost învecinat, în care sunt îngrămădiți butuci, fân, conserve la sare. Dar și scările care duc la etaj sau în pod, tandrețea grinzilor din stejar, cedru, zâmbru sau molid, care respiră și trăiesc împreună cu oamenii. Și, pe vremuri, mai ales în Elveția și Austria, sobele mari din fontă sau faianță, acoperite de picturi naive, atât de prețioase în sofisticarea lor, de care te puteai lipi. Lemnul e tare,

noduros, dar exact asta ne protejează. Are memorie și o căldură altfel decât a betonului care nu spune nimic altceva în afara stupidei lui consistențe. Cabana înseamnă viața în model miniaturizat, iată de ce anumite peisaje montane își fac apariția în lumea jucăriilor, Elveția părând a fi ilustrarea perfectă: trenuri mici cu cremalieră, care se cațără pe pante, sănii care nu sunt decât trotinete de altitudine, sate cocoțate pe versanți, hoteluri extravagante la 2 000 sau 3 000 de metri. În fața grandorii inumane a înălțimilor, omul trebuie să se ghemuiască, să se lupte pentru a supraviețui. În imaginația mea, Savoia, Elveția, cele două Tiroluri, Val d'Aoste sunt țări-jucărioară care au redus sălbăticia naturii la dimensiunile unei camere de copil. Fermele, cândva sinonime cu sărăcia, cu parcimonia — se trăia laolaltă cu animalele —, au devenit costisitoare jucării pentru orășeni. Lipsa rustică de confort a fost convertită în lux, cu care ocazie se fabrică în serie adăposturi false pentru milionari, din trunchiuri de brad îmbătrânite artificial.

În ianuarie 1867, Émile Zola publica un foarte frumos articol despre sosirea zăpezii la Paris și recunoștea că se simțea „prostește de vesel". Iarna îi făcea un dar minunat orașului și-l dota cu un „covor virgin și pur". Străzile deveneau „eșarfe late din satin alb" și crengile copacilor se acopereau cu „garnituri ușoare din dantelă". De atunci, la Paris zăpada s-a diminuat și abia dacă ține câteva ore. Macadamul se albește, lumea se metamorfozează, copiii și adulții își regăsesc spontan sufletul de altădată. Se iscă bătăi cu bulgări, se folosește săniuța, ba chiar, s-a văzut în ianuarie 2021, cei mai îndrăzneți coboară colina Montmartre pe schiuri, cu câte-o căzătură la fiecare viraj. Zăpada înseamnă fericire, ridicarea sufletului deasupra lui însuși. Până și vremea înnorată trece repede, iar coroana de alabastru se transformă în pârâiașe noroioase: cicatricile mânjesc puritatea și ucid scânteierea. De ce această euforie a albului la toate vârstele? Este o cură de tinerețe, o lumină materială care poate fi mâncată, amestecată, locuită și pe care se poate aluneca. Zăpada este o culoare solidă, căzută pe pământ pentru a-l lumina. Și care se topește în mână imediat. Tot cerul participă la acest miracol, la această limpiditate tulbure. La Madrid, furtuna din ianuarie 2021, care purta frumosul nume de Filomena, a blocat capitala timp de o săptămână cu metri de troiene și temperaturi sub

-10 grade. O lungă recreație opalescentă care i-a obligat pe orășenii dârdâind să se deghizeze în schiori, sănieri, purtători de rachete, trapeuri. Topirea zăpezilor primăvara este un alt miracol: micile izvoare se trezesc, fac zgomot și stau la taclale, brândușele ies din pământ, covorul alb se scutură, iarba arsă înverzește, policromia revine după un lung purgatoriu. Marmotele, numai piele și os, riscă să-și scoată botul afară din vizuină, urșii își aduc aminte că ziua există. Renaștere după ațipirea generală.

Când ninge, ochiul se lasă îngreunat de această cădere continuă și hipnotică aproape, care ne face să alunecăm într-o dulce somnolență, într-o narcoză voluntară. Este de înțeles de ce alpiniștii rătăciți sau hoinarii epuizați sunt ispitiți să se întindă și să închidă ochii sub această plapumă călduță, care șterge și drumurile, și amintirile. Este letargia fatală. A muri în zăpadă înseamnă a te stinge în mijlocul fericirii albe și înghețate. Numai ea desființează linia subțire de demarcație dintre viață și moarte, dintre somn și eternitate, dintre epuizare și înviere.

---

[2] În urmă cu câțiva ani, pentru gloria corectitudinii politice, o anume Carole Bîmes a propus, la Bordeaux, înlocuirea lui Moș Crăciun (Père Noël) cu o Maică/Moașă/Babă Crăciun (Mère Noël) și a bradului (sapin) de Crăciun, pasămite de format falic, deci macho, cu „bradă“ (sapine) de forma unui sex feminin, dar înconjurat de cetină. Problema este că în franceză pine înseamnă pulă, deci sapine s-ar traduce cu „pula sa“… În ordinea penibilului, dubletul „pom/poamă“ ar fi relativ similar în română (N.t.).

Capitolul 2

Să te cațări?

Păi, de ce?

Când urci o scară, ești totdeauna mai obosit la sfârșit decât la început. În aceste condiții, de ce nu s-ar începe ascensiunea cu ultimele trepte, pentru a o încheia cu cea dintâi?

Pierre Dac

Orice persoană care înaintează către un vârf se întreabă la un moment dat: Ce-oi fi căutând eu pe-aici? Agățat de un perete, cu golul dedesubt, presat de ceilalți care urcă, își zice: La ce bun osteneala, dacă tot trebuie să cobor după scurta oprire din vârf? Chiar merită clipa de grație a sosirii toate aceste eforturi? E consolator să știi că și cei mai mari și-au pus aceeași întrebare: pe vârful Cho Oyu (8 188 metri, în Himalaya), alături de Reinhold Messner și de Michael Dacher, în 1983, un anume Hans Kammerlander, într-o stare de confuzie absolută, a îngăimat: „După ce-am venit noi pe-aici?“[3] Răspunsul este complex: explicația egoului atotputernic nu ajunge. O ființă orgolioasă nu se expune astfel unei situații de cvasiagonie. Trebuie cel puțin ca recompensa sosirii să minimalizeze durerile încercate. Ca dorința de piscuri să fie superioară sacrificiilor acceptate. Este un mare mister cum moartea posibilă devine preferabilă supraviețuirii. Muntele ilustrează minunat absurditatea delicioasă a existenței: te naști pentru a muri într-o zi, într-un scurt interval dintre două neanturi, urci pentru a coborî înapoi. Atâta doar că escaladezi mai mulți munți decât vieți trăiești. Nu Sisif împinge stânca până-n vârful dealului, stânca îl împinge pe Sisif să urce dealul iar și iar. Trebuie să ni-l închipuim pe Sisif fericit, zicea Camus. La care Valéry va răspunde: Dar, mai ales, trebuie să ni-l închipuim pe Sisif musculos.

Toți cei care o practică, știu: să te cocoți fie și pe un mușuroi de cârtiță și să vezi de jur împrejur pereții irizând în turcoaz și trandafiriu-aprins, văile apărând din umbră, soarele urcând pe cer este o imensă fericire. Bucuria simplă de a fi dus la bun sfârșit ceva pe măsura ta. Paradoxul unei curse: să te epuizezi pentru a spori. Îndârjirea se preschimbă-n încântare. Cine nu ar accepta bube, crampe pentru a sfida legile gravitației? Întrucât lumea este deja fotografiată, a te sui pe ea înseamnă a dejuca un program vizual. A vedea e facil, a te cățăra e subtil. „A duce trupul acolo unde mai întâi s-a așezat privirea“, zicea Gaston Rebuffat. Dacă ființa omenească înaintează pe un teren accidentat, o face în primul rând pentru a fi autoarea unui eveniment, cât de modest ar fi acesta, pentru a nu se lăsa redusă la rolul de spectator. Nu cunosc euforie mai intensă decât aceea de a fi una cu piatra prin buricele degetelor și tors, de-a fi una cu panta prin intermediul picioarelor. Înduri, dar te bucuri să-nduri, să transpiri, să-ți simți spinarea ruptă. Atacarea unui pisc, făcută din replieri, retrageri, ocolișuri, șiretlicuri și, în final, din zbor prudent spre creastă, este în primul rând o victorie a ta împotriva ta însuți și împotriva uniformității.

Întreaga enigmă a muntelui ține de convertirea adversității în bucurie. Limitele sunt forțate, puterile sunt întărite. Rezistența peretelui în fața voinței noastre îl face eminamente dezirabil. Ascensiunea e o asceză. Inima care bate de să sară din piept, plămânii care ard, biela vulnerabilă a genunchilor care se dă peste cap, degetele de la picioare julite de frecare alcătuiesc o durere plină de sens, fiindcă este orientată către un scop. Sunt deprinderea, ba chiar stigmatele călătorului obișnuit. Ascensiunea înseamnă oboseală marcată de dragoste, de cunoaștere prin mușchi. Încercarea ne fortifică, pe când odihna ne slăbește. O cursă fără trudă nu ar fi decât o plimbare de voie pentru întreținerea sănătății. Chiar și pentru un novice ca mine, a te cățăra înseamnă a pătrunde în altă dimensiune. Tolerarea murdăriei, indiferența față de promiscuitate, față de lipsa de confort au drept contrapondere certitudinea de a te simți activ. Cicatricile chinuie trupul celui care se cațără la fel ca o crucificare: numai că este o crucificare voluntară, prețul plătit pentru a nu fi un molâu.

Există două feluri de suferință: una pe care ți-o produce altcineva, alta asumat aleasă, una care mâhnește, alta care transfigurează.

Nimic măreț nu se realizează fără chin. Trebuie avut grijă de ritmul picioarelor strânse-n încălțări, trebuie ținut cont de bătături, de tendoanele care se întind: este mărunțișul cheltuit de o voință care se bucură să se cheltuiască și să se depășească. La altitudine, piedica și starea de bine o iau pe-același drum: ceea ce farmecă începe prin a ne lovi, prin a trezi imensa paletă a rănilor. Din sânul epuizării totale, găsești încă în tine resurse pentru a scăpa dintr-o fundătură, dintr-o trecere dificilă: toate marile povești ale alpinismului dovedesc în astfel de clipe o miraculoasă resurecție. Există un soi de dulceață a durerii: dacă nu-mi julesc genunchii, dacă nu gâfâi, înseamnă că expediția nu-și merită numele. Dac-ar fi prea ușor, ar fi jalnic, dacă s-ar aduna prea multe greutăți, ar fi steril. Regenerarea trece printr-o extenuare totală a corpului. Muntele ajunge în tine prin picioare, prin spate, prin tors. Disciplină în cel mai bun sens al cuvântului. Trebuie, cum se spune, să plătești prețul propriei persoane. De ce să-ți chinui corpul? Fiindcă acesta nu exultă decât la greu și până și un deal mai înalt cere picioare bine unse. Plăcerea cucerită prin luptă acerbă este superioară plăcerii primite-n dar. Puține lucruri generează un asemenea sentiment al datoriei împlinite ca o drumeție reușită. Să cobori spre câmpie după două sau trei zile pe înălțimi — pe o potecă interminabilă, care nu mai sfârșește să își deseneze buclele și meandrele —, să vezi cețurile albăstrii urcând din vale, cabanele detașându-se din verdele viu al câmpului înseamnă o bucurie fără egal. Ești istovit, jubilezi, te simți mai ceva decât un rege. Muntele este desfătarea și remediul meu.

Nu sunt nici un alpinist care scrie și nici măcar „un scriitor care alpinizează“ (Paul Yonnet), ci, mai degrabă, un drumeț care cască gura la piscuri. Montaniard târziu, după o copilărie petrecută la altitudine, am practicat puțin escalada, în adolescență, în masivul Oisans. Reinițiat spre 40 de ani de către prietenul meu Laurent Aublin, astăzi dispărut, trăiesc efectul unui soldat care poartă un război dinainte pierdut cu timpul. Dar cel puțin merită: nu te cațări spre a reuși, ci pentru a continua să te cațări. Fostul cancelar Helmut Kohl vorbea, referindu-se la el însuși, de favoarea de a se fi născut târziu, prea târziu pentru a fi fost înrolat în trupele naziste (se știe că, în realitate, a trișat un pic în privința datelor). Dar cum să consideri favoare o revelație tardivă, care survine într-un

anotimp al vieții în care se presupune că te-ai odihni? Nu este niciodată prea târziu să te lupți cu provocări imposibile. Trebuie doar să renunți la performanțe peste așteptări și să îți ajustezi obiectivele la posibilități. La 20 de ani, la fel ca la 70, simți furnicături în picioare la poalele Uriașilor. Numai că picioarele ne-au devenit nesigure, iar articulațiile scârțâie. Drumeția este o constrângere liber consimțită, în care te hotărăști să-ți asumi un jug pe care tot tu ți-l impui, fiindcă este sinonim cu o superioară prietenie cu lumea. Am crescut la munte, un munte blând însă, și mi-a fost mereu frică de munții ostili. Cu toate acestea, ei sunt cei care mă atrag și mă resping prin dorința copilărească de a-mi extinde viața prin ceea ce o neagă.

Schiorul urcă pentru a coborî înapoi, cățărătorul coboară pentru a urca. Sunt două domenii diferite. Întinderea virgină a unei văi sau a unei zăpezi eterne, după ore de ascensiune cu schiurile prevăzute cu piele de focă, este o apostrofă mută: acum coboară-mă dacă poți. Sunt somat să las minunate linii paralele pe plapuma înghețată. Tălpicile înghit spațiul, își bat joc de mușuroaie și de gropi, nu întâlnesc nicio rezistență. Solul, netezit de mantia de zăpadă, face fără vreun motiv real să scadă impresia de pericol: îți închipui că poți râde de obstacole, de culoarele înguste, de pantele vertiginoase. Asta numai dacă nu cedezi înainte de a încerca. Admit grația elegantă a eroilor verticalei, coregrafia milimetrică a amatorilor de schi extrem — „Tot ce e alb se coboară“ spune Anselme Baud —, dar nu sunt în stare să mă apropii de vitejiile lor. Numai la gândul înaltelor lor isprăvi, mă lichefiez de groază. Schiorii aceștia dematerializează lumea, învălmășesc frontierele spațiului și timpului: cu steaua pâlpâitoare pe placa de snow-board, free rider-ii se transformă în păsări capabile să danseze în gol, să zboare peste șiruri de stânci. Suprimă corpul cu ajutorul propriului corp, sfidează legile gravitației, fluidizează materia. Au încetat să mai cântărească, despovărându-se de ei înșiși: abia-atingerea triumfă asupra inerției, viteza asupra asperităților. E marea utopie a eschivei, a totalei ușurări.

La munte nu se poate trișa: la piciorul peretelui de piatră, în fața pantei abrupte, ești gol. Înfrunți cea mai teribilă încercare din câte există: tu însuți. Am cunoscut mulți fanfaroni care s-au dezumflat când a sosit clipa. Fiecare vârf constituie pentru cel care-l

escaladează micul său sfert de ceas de glorie, cum zicea Andy Warhol. Nu înaintezi însă decât acceptându-ți slăbiciunea, restrângându-te la obiective minuscule. Infinitul pe măsura fiecăruia: cărarea care se împuținează până când ajunge doar o linie de praf, pintenul de sub spuma lui de licheni, crăpătura peste care-ai vrea să treci, s-o depășești cu orice preț, în pofida fricii. Înțelepciunea constă în a ști să renunți, chiar dacă-o vei lua de la capăt mai târziu. De altfel, e de ajuns un menisc fisurat pentru a-l transforma pe drumeț în infirm: minusculul cuzinet care amortizează și fluidifică genunchiul lansează înțepături de cuțit când e inflamat și ne confiscă dreptul fundamental la flexiune. Plierea interzisă.

De ce să urci[4]? Răspunsul cel mai serios a fost dat de englezul George Mallory[5] care a fost întrebat de ce ținea să escaladeze Everestul: „Fiindcă e acolo!“ Piruetă mai complexă decât pare. George Mallory era obsedat de Everest, ba chiar posedat, și a plecat de două ori în recunoaștere, în 1921 și în 1922, înainte de a muri la 37 de ani, în 1924, împreună cu tovarășul lui, Andrew Irvine. Nu a fost adusă nicio dovadă legată de ascensiunea lor spre vârf, dar legenda acesteia a generat un număr incredibil de talente. După 75 de ani, la 1 mai 1999, corpul i-a fost descoperit perfect conservat și mumificat, la 8 300 de metri altitudine. Te cațări ca să scapi de viața orizontală, de câmpurile lipsite de relief, fiindcă și alții s-au cățărat înaintea ta, din mimetism și pasiune împărtășită. Faci o adevărată pasiune pentru o culme, înainte de a începe ascensiunea: îi repeți numele, îi urmărești meandrele pe o hartă sau pe un ecran, o studiezi, o savurezi, îi detaliezi peisajele delicate, anticipezi sosirea și întoarcerea ca un îndrăgostit înaintea unei întâlniri galante. Ce afli nou în patria înălțimilor? Propria vulnerabilitate și forță. Dacă iubesc muntele o fac fiindcă este unica entitate, mai degrabă decât marea ori câmpia, care îmi oferă sentimentul de a avea un corp. A fi la capătul puterilor, pe cărări ori pe pereți de stâncă, înseamnă a fi viu. Trebuie să știi să fii surd la înțepăturile vertebrelor, să mergi până la aneantizare și să te-ntorci, metamorfozat, din călătoria până la frontiera propriilor capacități. Te uiți la semeața adunare a munților ca la tot atâtea capete încoronate care te măsoară de sus până jos. Și descoperi provocarea.

Ascensiunea este o activitate aproape religioasă, munte nu există decât în Spirit (Robert Macfarlane[6]).

Muntele înalt este regatul invizibilului răuvoitor. Dimineața, un soare înșelător te lasă să crezi că va fi o zi senină, dar, chiar de la prânz, nori ca niște bulgări de vată amenințători acoperă culmile. Triumful schimbării bruște: în mai puțin de un ceas, idila se poate transforma în coșmar. Cerul luminos devine livid, unii versanți iau nuanța hârtiei de ambalaj. Întinderile himerice trebuie părăsite rapid. Minunata panoramă fusese înșelătoare: un interval de liniște între două vijelii. Când izbucnește furtuna, e panică: îmi aduc aminte de o întoarcere pe o astfel de vreme de la un refugiu din Parcul Național Écrins, de la peste 3 000 de metri. Eram vreo douăzeci de persoane care alergam sub dezlănțuirea elementelor naturii. Canonada era înfricoșătoare. Fiecare dintre noi constituia o țintă ideală pentru fulger și îmi ziceam cu egoism că aveam doar o șansă din douăzeci să fiu lovit. Clipă de clipă mi se părea că-l văd pe unul dintre fugari căzând lângă mine. Câte unul, dezavantajat de greutate sau de încălțămintea nepotrivită, cădea și trebuia pus înapoi pe picioare. La fiecare tunet, îmi băgam capul între umeri înfricoșat de descărcarea electrică. Avalanșe de pietre se rostogoleau pe versanții opuși cu un zgomot formidabil. Mă gândeam iar și iar la toate simptomele iminentului fulger din munți, la pioletul care trosnește, la bâzâitul ca de roi de albine care vestește străfulgerarea, la damful abject de sulf. Am ajuns după o oră, ud leoarcă și aproape dezamăgit că nu fusesem ales de furia elementelor.

Nimeni nu știe ce-i poate corpul, a spus Spinoza, într-o formulare reluată de sute de ori. La jumătatea vieții, descoperi o altă lege: oboseala nu se combate decât cu o oboseală și mai mare. Să crezi că odihna compensează toate greutățile existenței este un nonsens. „Alerg spre propria-mi pierzanie. Acolo unde încetez să mai alerg, acolo îmi este pieirea“, a spus magnific filosoful italian Norberto Bobbio. Cățărându-te, regăsești cu umilință acest adevăr empiric: avem în noi mai mult decât ne-am fi închipuit. Mușchii, inima, plămânii se miră că dispun de un asemenea belșug. Chiar în vârstă fiind, se întâmplă ca bătrâna noastră carcasă să dea încă pe-afară și

să se impună prin puterea ei pozitivă. Un alt corp, pe care nu l-am fi bănuit, se naște dintr-al nostru. Și acesta ne surprinde și-n voluptate, și-n efort. Poți fi întărit de plăceri incredibile sau capabil de încercări supraomenești chiar și la 70 de ani. Trebuie uneori să te extenuezi pentru a cunoaște o energie superioară, atunci când mușchii îți sunt împinși într-o asemenea stare extremă încât își regăsesc puterea. Muntele ne amplifică și, în cele mai bune zile, ne ridică deasupra noastră înșine. Și din nou Spinoza: „Numesc bucurie tot ce-mi sporește puterea, iar tristețe tot ce mi-o diminuează". Energia trupului face spiritul apt de îndeplinirea celor mai mărețe lucruri. Delicat arbitraj: dacă-l forțezi prea tare pe cel dintâi, îl poți epuiza sub propria acțiune, dacă-l menajezi, riscă să slăbească. Un instrument care cere deplina utilizare prin intermitență. Rămâne stăpân, iar călărețul nu poate face nimic fără cal. A înainta în vârstă înseamnă a învăța să economisești, dar asta pentru a te cheltui mai bine când e nevoie. Ceea ce îți permite să nu renunți la dorințele tale, cât de extravagante ar fi să fie, iar muntele este așa ceva pentru cei care-l iubesc. A îmbătrâni este ca și cum ai străbate cu pași mari un coridor lung, ale cărui uși se închid una după alta. Marea provocare este să lași măcar una deschisă înainte de Marele Întuneric. Să contemplu octogenari cățărându-se pe pereți abrupți este pentru mine o încurajare formidabilă. Elvețianul Marcel Rémy, fost lucrător la căile ferate, alpinist convins, nu se cațără oare săptămânal într-o sală de escaladă, la 98 de ani, studiind fiecare trecere ca pe un puzzle obligatoriu de descifrat? Și nu are nicio intenție de a se opri.

Nu trebuie dezaprobat ceea ce deseori îl împinge la fapte pe un drumeț: amorul propriu, viața constând în transformarea uneori a defectelor detestabile în virtuți. Plecat într-o dimineață de august, cu niște prieteni, acum șaisprezece ani, de la pasul Izoard pentru a ajunge pe vârful Rochebrune, în Queyras, la 3 320 de metri, am ajuns, după patru ore de urcuș, la 100 de metri de pisc, după un interminabil „huța-huța" printr-o imensă întindere pietroasă cu aspect selenar. La altitudine, munții cei mai îndepărtați par să se apropie, pe când înălțimile cele mai apropiate se îndepărtează. Toate distanțele sunt măsluite, ca și cum kilometrii ar fi supuși unui acordeon spațial care îi lungește sau îi scurtează după cum îi vine.

Te crezi sosit, când o coborâre, o vâlcea, un torent încă te mai despart de destinație. Tovarășii mei, bine antrenați, au început să urce o potecă lungă și destul de abruptă, care preceda vârful, un pisc stâncos pe care trebuia să-l atingem. Intimidat, am decis să-i aștept, sigur că deja făcusem destul și simțindu-mă incapabil să merg mai sus. Apare un bărbat de vârstă medie, care mă salută, mă recunoaște și mă întreabă mirat:

— Nu urcați?

— Ba da, ba da, bineînțeles, doar admiram peisajul.

— O să vedeți, de sus e și mai frumos.

Abia ce-mi vorbise, că am și luat-o prin trecătoarea îngustă, obturată de o stâncă, și după cincisprezece minute am ajuns în vârf, efort recompensat de o panoramă sublimă. Numai gândul că aș putea părea un fricos mă împinsese să continui. Cele câteva ascensiuni în care am fost nevoit să mă-ntorc din drum îmi stau în gât. De câte ori, pornit într-o expediție grea, deși ardeam de dorința de a face calea-ntoarsă, nu am continuat pentru a nu scădea în ochii celorlalți? Fiecare ascensiune este o sursă de groază: un perete abrupt, o creastă îngustă și accidentată, un pasaj aerian și iată-mă paralizat. Nu știu ce câștigă atunci în mine: frica de ridicol sau frica pur și simplu. Devin o cârpă, picioarele încep să-mi tremure, îmi pierd stăpânirea de sine. Numai orgoliul mă mai susține și contrabalansez panica prin dorința de a coborî cu fruntea sus și inima ușoară. Nu contează dacă lucrul acesta pare hilar.

Cum poate ajunge o grămadă de pietre un obiect al pasiunii? Ar putea-o explica întreaga istorie a sentimentului estetic de la Epoca Luminilor încoace. Veacuri de-a rândul, nimeni nu s-a gândit să escaladeze ori să admire culmile alpine decât cel mult pentru a extrage minereuri, argint, pentru a le smulge bietele recolte. Prin acele locuri blestemate și redutabile nu locuiau decât populații defavorizate, crescători de animale, contrabandiști, vânători. Și chiar dacă au fost escaladați de niște îndrăzneți precum Petrarca Muntele Ventoux, în 1336, cavalerul Antoine de Ville Muntele Aiguille, din Vercors, la ordinul regelui Franței, Carol al VIII-lea, în 1492, a fost nevoie de o întreagă mutație a sensibilității pentru ca aceste masive înspăimântătoare să ajungă, la sfârșitul Vechiului

Regim, niște munți fericiți. Este probabil ca năvala spre piscuri să se dubleze în cursul veacului nostru, în contextul verilor toride și al saturației produse de malul mării.

De ce să te cațări? Fiindcă muntele te cheamă: anumite masive, anumite lanțuri muntoase sunt invitații la a te rătăci în ele, la a le bate cu pasul, în lung și-n lat. O chemare la ce? Munții n-o spun. În indiferența compactă a pietrei există poate un mesaj de descifrat. Departe de ea te simți, greșit ori pe bună dreptate, micșorat. Ne intimidează pe cât ne încurajează. Chiar este vorba despre o elevare în sensul religios al termenului. Muntele nu coboară până la noi, nu se lasă la nivelul nostru, ci, din contră, consimte să-l invadăm fără a-și pierde nimic din superbitate. Autorizație provizorie care ne poate fi oricând retrasă.

Esențialul este să „ai sânge-n instalație“, să simți nevoia turbată de a urca. Peisajul mereu în schimbare, varietatea unghiurilor de vedere sunt recompensa efortului. Ține de voluptate să te uiți de sus la drumul parcurs până în vârf. Tabloul se recompune diferit și micul lac de mai adineauri, refugiul tupilat între două stânci, trecătoarea îngustă par acum inofensive. Pictura de gen, fotografia, apoi imaginile din satelit ne-au tocit surpriza și ne-au formatat percepția. E însă de ajuns să treci de la muntele privit la muntele trăit pe viu pentru a sesiza diferența. Te cațări pentru a-ți deschide sufletul până-n regiunile celeste. Orice ascensiune este spirituală și materială: Muntele este o altă regiune a Ființei. Este forma minerală a transcendenței. Permite redescoperirea de noi opulențe pentru cea mai mare bucurie a noastră: liniștea, poezia sălbăticiei, comunicarea cu peisajele. Oferă vechiul vis revoluționar al luxului pentru toți, al frumuseții dăruite și celor mai umili. Și, în ziua de azi, luxul constă în tot ce e rar: spații virgine, lentoare regăsită, meditație, satisfacția de a trăi în contratimp, plăcerea operelor majore și cea a spiritului, tot atâtea privilegii care nu se cumpără și care literalmente sunt neprețuite.

Există o superioritate a omului caracterizat de pasiune mai mult decât de curiozitate; pasiunea posedă ființele, curiozitatea le traversează. Cea dintâi este o rațiune de a fi, o înrădăcinare în această lume împărțită cu alții, pe când diletantul zboară din floare-

n floare. „Fericirea constă în a avea numeroase pasiuni și numeroase mijloace de a le satisface“, zicea utopistul Charles Fourier. Personal, nu am trăit decât entuziasme simple: cartea, iubirea carnală, călătoriile, muntele. Marea problemă filosofică: mergi pentru a merge sau pentru a te duce undeva? Alpinistul se cațără pentru a face acest exercițiu sau pentru a ajunge în vârf? Desigur că îi trebuie o destinație pe care o urmărește împreună cu tovarășii lui de coardă și care înseamnă proiectul lor comun. Piscul este magnetul psihic care-i trage-n sus. Fiecare pas e bucuria care-i apropie. A te cățăra înseamnă a îndura, dar cu drept la recompensă. Sisif trebuie totuși să aibă un scop, chiar dacă prețuiește mișcarea mai mult decât obiectivul.

---

[3] Reinhold Messner, Le Sur-vivant, Point-Seuil, 2017, p. 231.

[4] Semnalăm cartea foarte bună a lui Patrick Dupouey pe această termă: Pourquoi grimper sur les montagnes?, Guérin, Chamonix, 2012.

[5] George Mallory, 1886–1924.

[6] Robert Macfarlane, Mountains of the Mind, A history of fascination, Granta, 2003 [apărută și în limba română, Munții din minte. Istoria unei fascinații, traducere de Cătălina Staicu, Polirom: 2022, Iași] .

Capitolul 3

Mama noastră universală

Avem acasă o vacă de lapte:

Universul nostru nu-i poate cuprinde lactația

Rochia-i este albastru-închis, numele:

„Cornul abundenței“

Pășunea: lumea imensă.

Vițel nu are; e gata

Să devină mama oricui.

Tukaram, Psalmii pelerinului,

secolul al XVII-lea

Muntele este locuit; nu ești niciodată singur și, pentru cine știe să vadă, micul popor al fraților noștri inferiori se află, omniprezent, în jurul nostru. În toată această faună este o creatură care m-a impresionat întotdeauna: vaca. Încă din copilărie este animalul meu fetiș dintr-un motiv foarte simplu: sunt băutor de lapte și mă dau în vânt după toate derivatele sale — smântână, iaurt, lapte prins, brânză, înghețată, caș —, o întreagă lume de savori pe care industria ține să le uniformizeze și să le sterilizeze. În cafenele, până pe la 40 de ani, comandam un pahar cu lapte pasteurizat spre necazul băieților care încercau să mă convingă să iau un păhărel de vin roșu ori o bere, în loc de acea „băutură de gagică“. M-am trezit făcut „vițel ne-nțărcat“, „puiu’ mamii“, „țânc de țâță“ și altele la fel de grațioase. Dumnezeu mi-e martor că totuși am încercat și vinul, și tăriile pentru a nu fi exclus din grup. Nu m-am dedat, iar acum

încă mai puțin, țigărilor pe care am încercat să le fumez ani de zile pentru a face și eu precum ceilalți. De atunci am rupt-o cu toate astea și nu mai comand decât ceai, ca o englezoaică bătrână ce-am ajuns. În Franța, dacă nu bei la masă, devii un paria, o anomalie sau un întristător. Ești suspectat de sinistroză, de puritanism și de fiecare dată sunt nevoit să răspund: libidoul meu nu-și pune nădejdea într-o sticlă de vin. Mă oripilează ideea că secta vegană vrea să înlocuiască laptele de vacă prin lapte de ovăz, de orz sau de migdale, adică să substituie naturii un artificiu chimic sau industrial. Pentru mine cultura alpină merge mână-n mână cu acest cult al laptelui proaspăt, ieșit cald din uger, frate lichid al zăpezii, cu gust de alună mai ales vara, când vacile urcă la munte și pasc piciorul-cocoșului, campanule, gențiane, rododendroni și, în lipsă, saxifragi și licheni. Ar trebui să existe degustători de lapte cum odinioară existau degustători de apă. Ce poate fi mai tulburător decât o strachină din acest lichid proaspăt, cu densitate moarată, care dă-n auriu la contactul cu aerul și în care poți deja presimți savorile fructate ale brânzei savoiarde Beaufort, a celei din cantonul elvețian Appenzell ori a celei din Franche-Comté. A vizita un magazin de fructe și brânzeturi, mai ales când e vecin cu un grajd, înseamnă să asiști la un ciclu de renașteri: de la hiperalbul laptelui la untul gros, la roțile subțiri de cașcaval rostogolite și închise pentru a căpăta frăgezime. Dulcea tapiserie a câmpurilor s-a metamorfozat în cercuri și dreptunghiuri aromate și moi. O stână de altitudine nu e doar o afacere: e un oratoriu, un altar, locul unei transmutații aproape biblice, analoage ieslei lui Iisus: darul magic al regatului animal pentru omenire, comuniunea dintre toate speciile. În sfârșit, laptele este un produs efemer și coruptibil, care se alterează în căldura din jur: se-ngroașă-n cocoloașe, capătă un miros neplăcut și, peste puțin, fetid. Aurul alb redevine plumb.

Cum să nu te uimească recenta diabolizare a laptelui și a vacilor considerate răspunzătoare pentru încălzirea globală, din cauza gazelor care propagă metan? Îți vine să crezi că trăim din nou argumentația polemică din 1954, generată de decizia lui Pierre Mendès France[7] de a da un pahar de lapte fiecărui elev, ceea ce a trezit furia lobbyului viticol. Mendès „care nu are francez decât numele" a fost împroșcat cu noroi mai ales de Pierre Poujade[8]. Din acel moment, sub drapelul antispecisismului — care refuză să vadă specia umană dominându-le pe celelalte — se dorește să fie tăiate

toate legăturile cu regnul animal: revăd afișul uriaș din gara de la Lausanne, care condamna fabricarea brânzei și considera exploatarea bovinelor ca pe o formă de dominare rasistă. Mergând pe calea acestui raționament, ar trebui să nu mai îngrijim vacile, să le condamnăm să moară în suferințe extreme sau să le vedem dispărând cu totul de pe fața pământului. Bizar destin al solidarității.

Totul mă impresionează la o vacă: privirea umedă și compătimitoare, genele lungi, tivite, botul aburit, pielea bălțată, coastele late, corpul fabulos și relieful venelor vineții pe uger. Până și balega este un semn al regenerării pământului. Este mama universală care ne protejează. Și numai glasul clopotului de la gâtul ei mă face să freamăt. Când rumegătoarele mugesc, scuturându-și clopotele prinse de colierele lor din piele, bătute cu ținte aurii, ai zice că de pe pășunea alpină urcă o melodie variat modulată, aproape o simfonie animalieră. Dacă fiecare animal este o notă, două note fac o sonată și patru o orchestră. În copilărie, când ne duceam la fermă, aveam dreptul, o seară pe săptămână, să punem o saltea lângă grajd și să dormim în izul cald de balegă și lapte. Simțindu-ne prezența, animalele se mișcau mai mult, mugeau, își împărțeau cu noi muștele. Eram treziți la 5 dimineața pentru mulsul care încă nu era automatizat și aveam dreptul să încercăm și noi, cu degetele noastre stângace, să tragem de țâțele tari și elastice, care se împotriveau tentativelor noastre. Dar cel puțin aveam un contact minunat cu aceste mamifere.

Vaca este calomniată, descrisă fiind ca un animal placid care se uită cum trec trenurile. În realitate, este cel mai harnic animal, o veritabilă stahanovistă. Muncește fără pauză, chiar și atunci când se odihnește; rumegă cu cele patru stomacuri ale ei, regurgitează și mestecă alimente de aproape 40 000 de ori pe zi. Nu cere decât să fie îngrijită de două ori pe zi — dimineața și seara —, să fie scăpată de prețioasa substanță pe care o dăruiește speciei omenești. În Grand-Bornand, o sculptură naivă o reprezintă în picioare, cu ugeru-n aer, din care țâșnesc izvoare, animal sacrificial prin excelență. Este o uzină miraculoasă, un pântece pe picioare. Limba aspră linge cu regularitate drobul de sare, „pâinea“ aceea ca un săpun galben, care este inima pășunii alpine. Poate fi văzută păstrându-și echilibrul pe terenuri în pantă abruptă, gata să sfideze

vertijul pentru o tufă de iarbă grasă. Aspectul ei indulgent nu trebuie să ne înșele: unele rase de vaci sunt tare războinice. Cum am asistat, în regiunile din jurul Mont-Blanc și în valea Hérens din Elveția, la lupte ale reginelor pentru desemnarea celei care avea să conducă cireada la pășunat, am putut aprecia puterea acelor dispute frunte lipită de frunte. Bunele mame, bine țesălate, cu blana impecabilă și mătăsoasă, machiate și împodobite pentru confruntare, se comportă ca adevărați tăurași cu grumazul plisat, cu nările fumegânde, cu picioarele dinapoi arcuite. Câștigătoarea, plină de sudoare, cu privirea sălbatică, își va vedea coarnele împodobite cu panglici ca recompensă a bravurii, primind dovezile de supunere ale celorlalte.

Mamiferul acesta care se agită necontenit nu cunoaște nici concediu, nici odihnă; chiar și când doarme, fabrică lapte. Un poet ar trebui să cânte surmenajul celei ce paște iarbă. Și când izbucnește furtuna, fie ea de ploaie ori zăpadă, se-ncordează și se încăpățânează să își vadă de treabă. În general, lumea animală nu este un model de calm sau de serenitate: constrângerea de a lupta pentru supraviețuire, pentru a mânca și a scăpa de prădători o face chiar un exemplu de hiperactivitate. Veverița devorează în viteză și cu neliniște, mereu la pândă, castorul muncește fără odihnă, pasărea ciugulește supraveghindu-și dușmanul, constrânsă în același timp să se hrănească și să se protejeze. Vaca, în schimb, când ajungi lângă ea, te contemplă scurt, fără să te vadă, și se întoarce la pășunea ei cu aerul de a zice: am treabă, vezi-ți de drum. Privirea blazată, pe care o îndreaptă către activitățile omenești, este în realitate o privire consternată: ce-o mai fi și cu toate ființele astea care nu au nimic altceva de făcut decât să se plimbe ori să ia trenul în loc să pască iarba, să pască și să dea lapte. Mă încântă faptul că, în Danemarca, violonceliști experimentați vin să le desfete pe aceste doamne în grajdurile lor, concertând: vaca e melomană și-i plac clasicii care liniștesc, semn al bunului ei gust. Violoncelul este, poate, alături de corn, instrumentul cel mai potrivit mineralității înălțimilor montane. Și matematica fericită a lui Bach, cea mai apropiată muzică de geometria haotică a piscurilor.

Ce poate fi vara mai emoționant decât rumorile vesele ale

pășunilor, șuieratul batjocoritor al marmotelor, piuitul stăncuțelor, nota ascuțită a clopoțeilor de la gâtul patrupedelor noastre cu mamele? Zânele acestea ale regatului povârnit sunt adevărate santinele ale munților. Uneori, în mugetul lor aud un fel de chemare în ajutor: dezleagă-mă, cândva, eram o fată veselă și am fost închisă în acest corp de farmecele unui vrăjitor! Din fosta lor condiție par a fi păstrat blândețea ochilor, vioiciunea gâtului, crochiul unui surâs și, mai ales, picioarele fine, prinse în teci albe, pe care te aștepți să le vezi schițând un pas de vals sau de salsa. Unele junci mai îndrăznețe — care au păstrat din adolescență nerușinarea, insolența liniștită, reticența față de muncă, obișnuința de a se îmbufna sau revolta — fug departe de cireadă înainte ca border collie sau ciobănescul australian să le aducă înapoi. În aceste tinere persoane au rămas, dacă ipoteza mea este exactă, urme din existența lor anterioară. Așa că sunt apucate de accese de veselie, de nebunie care le deosebesc de cele mai mari, mai serioase, ținute la sol de greutatea anatomiei lor. Cele dintâi înaintează stângaci și-ai jura că încă își mai confundă copitele cu pantofii cu toc. Totul le trezește curiozitatea: cărțile lăsate pe o bancă sau pe un gard, cărora le devorează paginile indiferent de titlu sau de editor, cojile de cartofi sau frunzele de varză, jeepurile 4 x 4 care trec pe drumurile forestiere, persoanele plecate-n drumeție, mesenii care-și beau cafeaua pe înălțimi, cărora le adulmecă farfurioarele alături de capre ori țapi. Văcuța e zburdalnică, îi place să se zbenguie sau să se piardă în lungi conversații între patru ochi cu vreo tovarășă căreia îi miroase gâtul, îi mângâie botul și de care nu se mai desparte. Dacă scarpini capul unei junci sau al unui vițel în locul unde se ridică un smoc de păr în formă de creastă, aceștia și-l sprijină de tine, iar botul lor trandafiriu lasă să îți picure pe tricou sau pe cămașă lungi firișoare de satisfacție. În aceste promontorii de coarne și de piele converg tandrețea și simplitatea.

În 1826, a avut loc un eveniment extraordinar: girafa dăruită regelui Franței, Carol al X-lea, de către pașa din Egipt, Mehmet Ali, a debarcat la Marsilia. Drumul către Paris, din primăvara lui 1827, care a durat șase săptămâni, pe jos, supervizat de naturalistul Étienne Geoffroy Saint-Hilaire (căruia Balzac i-a dedicat Le Père Goriot), va face obiectul unui marș triumfal. Oamenii alergau de peste tot să o vadă și să o admire. Uimirea era maximă și, până la moartea ei, în 1845, girafa de origine sudaneză avea să atragă

milioane de vizitatori și să fie subiect pentru picturi și desene. Detaliu: era însoțită spre capitală de trei vaci egiptene, și ele dăruite de vicerege, care o hrăneau dimineața și seara și înaintau cu pas lent și maiestuos. Mă delectează această colaborare între specii.

În 1981, la Jaisalmer, în Rajasthan, pe când dormeam pe jos, pe o rogojină, alături de o prietenă, într-o guesthouse din orașul de sus, am fost trezit într-o dimineață de o bovină cu ochii machiați, o juncă foarte tânără. Ridicase perdeaua pestriță care folosea drept ușă și îmi lingea vârful nasului cu limba ei umedă și caldă. A fost una dintre cele mai delicate treziri din viața mea. La început m-am crezut victima unei agresiuni, dar mugetul ei părea să spună: „Scoală-te, e păcat să dormi așa de târziu când trebuie să descoperi orașul!“ Tovarășa mea a lăsat să-i scape un țipăt de surpriză, s-a ghemuit sub pled și a exclamat: „Ce ciudățenie și țara asta!“ Drept cadou de bun-venit în regatul rajpuților, văcuța a lăsat în mijlocul încăperii o porție zdravănă de balegă și a plecat demn, mișcându-și coada pentru a alunga muștele. General-managerul ne-a asigurat că era un semn al norocului și că a fi ales de o creatură divină, care-și lasă dejecțiile lângă tine, este de foarte bun augur. S-a angajat totuși să ne spele lucrurile și mi-a propus să iau cu mine, într-o cutiuță din argint, un fragment din prețioasa mizerie pe post de talisman. Din ziua aceea am pentru India și pentru vaci o afecțiune cu totul deosebită.

Peste câțiva ani, la Calcutta, într-o altă guesthouse mult mai puțin elegantă, mi s-a dat o cameră deteriorată, fără fereastră, cu scaune care se clătinau, cu un pat cu picioarele prost reparate, cu un balansoar găurit în mijloc, care-ți aducea fundul la nivelul solului. Încă din prima noapte am fost trezit de trecerea unui șobolan gras, care se strecura cu greutate pe sub ușă și venea la ai săi în baie, după cina copioasă din bucătărie. L-am anunțat pe proprietar. Acesta mi-a explicat că era imposibil să pună capcane sau grăunțe otrăvite, căci șobolanul era vehiculul lui Ganesh, zeul prosperității, și, din acest motiv, era sacru. Mi-a propus, spre a speria creatura, să-mi împrumute o pisică. Pe la 11 noaptea, mi-a adus un motan bătrân și chior, cu părul smotocit și atins de peladă, care mi-a aruncat o privire amenințătoare și s-a-ntins miorlăind într-un colț al încăperii. Șobolanul trecea mereu între miezul nopții și ora 1, cu o punctualitate care i-ar fi trezit admirația lui Emmanuel Kant:

filosoful german ieșea din casă în fiecare dimineață la aceeași oră pentru a-și face plimbarea și nu și-a schimbat orarul decât cu ocazia anunțării căderii Bastiliei și a publicării Discursului asupra originii și fundamentelor inegalității dintre oameni al lui Jean-Jacques Rousseau. Nici nu trecuse bine șobolanul pe sub ușă turtindu-se, că motanul s-a și înfoiat și a început să scuipe. Surprins, șobolanul a ezitat o clipă, însă a refuzat să-și schimbe traiectoria și și-a arătat colții. Efect garantat. După cele câteva miorlăituri de cuviință, motanul a sărit în pat și s-a apropiat de mine ca să-l apăr. Rozătorul și-a urmat drumul, abia grăbindu-se, și ne-a aruncat o privire disprețuitoare. Tot restul nopții, pisoiul și l-a petrecut la picioarele mele torcând și puțind. Gândul m-a dus la acel meniu de revelion din timpul Comunei din Paris, când capitala murea de foame și erau sub urmărire toate animalele cu blană sau cu pene: Motan flancat de șobolanii lui. Până la urmă, am abandonat orice pretenție de a regla circulația animalieră și m-am obișnuit să dorm, timp de o săptămână, cu acea mică lume tropăind la picioarele mele.

Muntele, cu turmele lui de bovine, m-a adus deci înapoi în India. Îmi place obiceiul indian de a împopoțona aceste mamifere — adeseori zebu cu cocoașa lor plină de grăsime și cu un evantai din piele la gât —, de a le colora în roșu, de a le împodobi coarnele cu frunze, de a le marca fruntea cu santal. Balegile lor, asemănătoare unor jucării lăsate în urmă de copii, schițează dâre de prezență pe care e mai bine să le eviți. Nu-mi displace faptul că această mare civilizație consideră numitul animal drept Mamă universală, Gao Mata, la fel ca vechile religii ale Egiptului, Greciei și Romei sau anumite culturi pastorale ale Africii. Chiar dacă această adulație, în subcontinentul indian, lasă loc pentru tot soiul de manipulări politice și generează revolte, ridicând mulțimi. Interdicția de a le tăia produce numeroase conflicte între hinduși și musulmani. Și cel mai mic produs importat — seu, untură topită sau ulei vegetal — este obiectul unor suspiciuni care pot duce la insurecție, într-atât de mare este teama de impuritate sau de sacrilegiu.

Vaca organizează în continuare India asemenea orezului și musonului. Era animal sacru încă din timpurile Vedei, mamă și hrănitoare universală, care era ucis numai cu ocazii speciale pentru

a venera un oaspete deosebit cu care era împărțită carnea. Istoric, trece de la starea vedică (animal onorat și sacrificat) la cea hindusă (animal venerat, a cărui ucidere echivala cu crima), când brahmanii au transmis jainismului și budismului regimul vegetarian guvernat de ideea de nonviolență (Ahimsa). Vaca, ajutată în această promovare de caracterul, sacru și el, al taurului, vehicul al lui Shiva, a fost ulterior asociată cu India, cu mama și patria. Pe când bivolul, cu pielea neagră, incarnează entitatea de neatins și poate fi mâncat de ființe impure și ele. Tot ce vine de la vacă este binecuvântat, inclusiv urina utilizată în medicina ayurvedică. Din balega ei se fac galete de combustibil, unguente pentru tenul fetelor, ba chiar și un aliment pe care anumiți brahmani îl înghit, uscat, pentru a se apăra de murdărie. Untul clarificat extras din laptele ei (ghee) are un miros un pic rânced și servește la ungerea statuilor divinităților.

Unele orașe sfinte ale subcontinentului, Varanasi ori Rishikesh, sunt în primul rând cetăți ale vacii, omniprezentă și mugind în voie. De la gară până la ghat-urile care coboară spre Gange, până și pe cea mai neînsemnată ulicioară, în spatele și celei mai amărâte cocioabe, e acolo, singură sau în grup, costelivă, culcată în mijlocul drumului, refuzând trecerea mașinilor sau ridicându-se cu o infinită încetineală, împărăteasă a la-ce-bunului, dormind pe trotuare, dând aglomerațiilor aspectul caracteristic târgușoarelor de țară. Nicăieri altundeva acest burduf cu lapte, cam greoi, nu pare mai mulțumit de soarta sa, mai indiferent la necazurile lumii. Nicăieri în altă parte privilegiul de a te fi născut vacă nu este mai eclatant decât pe subcontinent. Rumegatul ei îi incită pe oameni la reanalizarea adevărurilor din scrierile sfinte, blândețea ochilor ei îndeamnă la milă și la bunăvoință; este, în sfârșit, animalul filosofic prin excelență, care are întotdeauna aerul de a medita intens la condiția viului. Cu capul ei de căprioară care pune mereu întrebări, aduce la un loc generozitatea unei mame și ponderația înțeleptului. Toți marii zei ai hinduismului au fost legați de vacă: Krishna, văcarul divin, era însoțit de văcuțe fercheșe la venirea pe pământ și nu e nimeni până la Mahatma Gandhi care să nu fi scris despre pașnicul mamifer pagini emoționante, descriindu-l ca pe „un poem al milei", „o punte de fraternitate între oameni și animale", „reprezentanta celor fără de apărare, al celor umili și săraci", „maica universală, la fel de folositoare moartă și vie"[9]. În aceste condiții, este de înțeles

de ce să mănânci carne de vacă este un act mai groaznic decât canibalismul: ar fi ca și cum ți-ai mânca propria mamă sau ai devora carnea unui zeu.

Cornul abundenței de la noi, vacile din rasele Gasconne sau Tarentaise, prezente în Alpi și Pirinei, cu minunatele lor rochii bălțate acaju, cu cocul alb gros și coarnele în formă de liră, ar vrea oare să emigreze în India? Fără îndoială nu ar găsi belșugul de ierburi, dar, cel puțin, ar avea un sistem de pensii asigurat. India a inventat o instituție unică în felul ei: goshala, casa de odihnă pentru bovinele în vârstă sau rătăcitoare. Am vizitat două dintre ele, la Varanasi și alta la Chennai. Finanțate de municipalități sau de filantropi generoși, adăpostesc animalele bătrâne sau bolnave, vaci, boi, tauri, pentru a le ține departe de ororile abatoarelor, de riscurile unei vieți nomade sau de relele tratamente. Acolo li se pun la dispoziție pășuni verzi sau cel puțin fân din abundență, după o viață petrecută în ambuteiaje, în orașele pline până la refuz, mâncând tot felul de mizerii și kilometri de ziare vechi. Într-un climat virgilian și pios, înconjurate de pereți cu fresce frumos pictate, animalele scheletice, oarbe uneori, primesc îngrijirile veterinarilor și sunt venerate de credincioși care le aduc jerbe de fân și de trestie-de-zahăr, mergând până la a săruta pământul pe care au călcat, cu o fervoare aparte. Dacă aș fi fost o bovină — ceea ce poate că va fi cazul într-o viață viitoare —, aș fi preferat probabil pășunile alpine sau imașurile europene, dar aș fi optat, la apropierea vârstei înaintate, pentru o bătrânețe în India. Nu este interzis unui mecena să organizeze acest tip de transfer, ținând cont de climat și de șocul cultural și lingvistic. Niciun popor, nicio cultură, poate cu excepția celor din Madagascar, nu a învăluit acest animal într-o asemenea ambianță de legendă și de miracol. Aceste paradisuri bucolice destinate prezervării bunicilor cornute sunt cu deosebire emoționante.

În marchetăria pășunilor alpine, îmi place, urcând, să fiu salutat de mugetul unei vaci care mă privește, dezolată, cum înfrunt chiar și la vârsta mea un pisc, în loc să rămân așezat în vreo cafenea pentru a sorbi un cocktail de lapte cu suc de rodie sau un milk-shake.

---

[7] Pierre Mendès France, om politic francez de stânga, 1907–1982 (N.t.).

[8] Pierre Poujade, om politic populist francez, 1920–2003 (N.t.).

[9] Gandhi, How To Serve the Cow, Ahmedabad, 1954.

Capitolul 4

C.H. Confederația hipnotică

Iată-mă din nou în țara aceasta (Elveția) „pe care Dumnezeu a făcut-o pentru a fi oribilă“ (Montesquieu). Admirația pentru munte este o invenție a protestantismului. (…) Elveția: admirabil rezervor de energie; cât trebuie să cobori pentru a regăsi starea de abandonare și harul, lenea și voluptatea fără de care nici arta, nici vinul nu sunt posibile? Dacă dintr-un copac, muntele poate face un brad, se consideră că poate face și un om. Estetica și moralitatea coniferelor.

André Gide, Jurnal

Ce este Elveția? Un masiv alpin ajuns națiune în inima Europei, un conservator viu al obiceiurilor de altădată, un seif impenetrabil pentru o armată străină. Am trăit patru ani, de la 6 la 10, într-un preventoriu din Leysin, la 1 200 de metri, Aluni, păstorit de un grup de doctorițe și de infirmiere devotate, împreună cu alți copii: inhalare de vapori de sulf, siestă zilnică, verificarea temperaturii dimineața și seara, vizită medicală săptămânală, verificarea radiologică a plămânilor, lungi plimbări cu săniuța ori cu sania trasă de cai, iarna. Patru ani minunați. Niciodată vreun bolnav nu a fost mai fericit decât mine, departe de părinți și de hidoșenia urbană. Am adorat dormitoarele comune, lecturile publice, scenetele improvizate. Boala este un adevărat revelator, în afara cazurilor în care te dă gata, îi scoate din rând pe cei care o contractă, este o distincție nobiliară. Uneori, câte un mic tovarăș lipsea de la apelul de seară și ni se explica faptul că plecase acasă. Evacuările aveau loc noaptea sau în zori, prin spatele clădirii. La Aluni eram hrănit cu forța, eram tuberculos, rahitic, eram îndopat ca o gâscă, detestabil obicei de după război care a creat generații de diabetici și de obezi. Eram totodată făcut să uit germana, fie și trăgându-mi-se palme. Cum răspundeam în limba teutonă, cum primeam una după ceafă (veche expresie utilizată de mama) și

interdicția de a mai deschide gura. Am regăsit aceeași intransigență la maestrul meu, Vladimir Jankélévitch, la Sorbona, care le interzicea studenților să citeze vreun filosof german din secolul XX, toți vinovați, în opinia lui, de a fi participat la masacru. Peste cincizeci de ani, am aflat că cei mai mulți dintre colegii mei erau copii evrei ascunși sub pseudonime. Unii, fiind orfani, au fost apoi duși în Israel în aliya. Trauma războiului rămânea puternică și ura față de „Friți“ vie. Am mai trăit o experiență similară la casa de odihnă administrată de Asociația Studenților Franței, la Combloux, la începutul anilor 1970, pentru a mă vindeca de hepatită: același cadru montan magnific, în fața piscului Mont Blanc și a Acului Verde. Am cunoscut printre cei găzduiți acolo un fost combatant al Frontului de Eliberare Națională din Algeria, mai mare decât mine, care nu își mai revenise după ce participase, foarte tânăr, la masacrul de la Melouza, când FLN măcelărise, în 1957, 374 de locuitori ai unui sat din Kabylia, pentru motivul că susțineau organizația independentistă rivală, Mișcarea Națională Algeriană, a lui Messali Hadj. Uciderea de francezi se înțelegea de la sine, dar să vadă că se trage în propriii compatrioți îl îmbolnăvise și nu își mai revenise niciodată. Îl apucau crize de furie de necontrolat, țipa și trebuia calmat de infirmieri.

La Leysin încă mai întâlneam prin satele din jur numeroși gușați, chiar dacă mai mulți se găseau în regiunea învecinată, Valais. Tratamentul cu iod abia de începea să stăvilească această boală tiroidiană. „Cretinilor din Alpi“ le ziceam între noi pelicani, din cauza enormului lor jabou, și ne inspirau, în pofida taliei și aspectului debilitat, tot atâta fascinație câtă groază. Gușatul a fost descris de Victor Hugo și mai ales de Balzac în Medicul de țară. Însă geograful anarhist Élisée Reclus, fin cunoscător al Alpilor și al Pirineilor, e cel care a satirizat cel mai tare „aceste hidoase mase de carne vie“[10] cărora li se dădea terciul cu lingura și cărora le curgeau balele pe zdrențe.

Iubesc Elveția cum iubești o patrie imaginară, care scapă de calomnii, o iubesc orbește și mai mult decât iubesc Austria, prea germanică pentru mine. Oriunde te-ai afla, zărești cel puțin o culme înzăpezită, ca o figurină de fildeș la orizont. De cum trec granița, prin Jura sau prin Haute-Savoie, am sentimentul absurd că pătrund într-o altă lume, în același timp apropiată și diferită de a mea, în

care crucea albă pe fond roșu îmi spune: aici nu poți fi atins de viața obișnuită. Ca orice dragoste, și aceasta este parțială și copilărească. Primul meu gest, după trecerea frontierei, este să beau o ciocolată caldă, indiferent de oră. Este ritualul de primire, fericită reminiscență: beau atunci, cu înghițituri mici, helvetitudine pură, care-mi curge pe gât și-mi eliberează cumva un certificat de adopție. Iubesc Elveția pentru conversațiile obișnuite, pentru încurcătura limbilor, pentru acest amestec de regionalisme în care vin laolaltă romanșa, italiana, franceza valdeză și diferitele swizerdeutsch, câte una pentru fiecare vale dintre munți, vorbite în nordul și în estul Confederației. Mă dau în vânt după trenurile cu cremalieră — printre care cel de pe Jungfrau, care urcă până la 3 450 de metri —, după costumele populare scoase la fiecare sărbătoare, după corul Alpilor — a cărui voce gravă îmi face pielea de găină —, după accentele lente și cântate și, chiar mai ceva, după iodler, care-mi smulge lacrimi (unul dintre cei mai buni cântăreți de iodler în germană este acum un japonez, Tzakeo Ishii). Melodia aceasta, care la origine avea rolul de a chema turmele dintr-o vale în alta prin vocalize, a devenit un gen muzical propriu-zis, care presupune o agilitate specială a glotei. Nu mai vorbesc despre ceasurile elvețiene, veritabile capodopere ale orologeriei, a căror funcție este să anuleze crima timpului care trece prin obiecte care nu trec. Le colecționez cu moderație, prețul exorbitant interzicându-mi să achiziționez prea multe. Fiecare cumpărare prilejuiește o îndelungă meditație. Elveția este chintesența pasiunii mele pentru munte, cu acel grăunte de exotism care o face și mai atrăgătoare, de parcă un perete invizibil m-ar apăra de realitate și ar începe prin a transforma însăși Confederația în ceva ireal. (Haute-Savoie, această Elveție franceză, este cea de-a doua patrie a mea.) Elveția a răspuns gigantismului alpin prin modelul redus, trenuri miniaturizate, funiculare, teleferice, cabane. Ești neîncetat reîntors la statutul de copil care înfruntă imensitatea. Farmecul ei este cel al unei machete perfect aranjate, în care totul este reprodus aproape la milimetru.

Există în comuna Rousses din masivul Jura un hotel-restaurant-cafenea, Arbezie, situat călare pe graniță și care ilustrează de minune himera mea geografică: bucătăria e franceză, salonul elvețian. Poți lua un aperitiv la francezi și o cafea la elvețieni. De la o treaptă la alta a scării, schimbi țara. În aceeași încăpere, capul e-n Franța și picioarele în Elveția, corpul se poate despărți de

extremitățile sale și poți cere pașaport pentru a-ți atinge degetele de la picioare sau genunchiul. Demarcația imaginară mă încântă. Te joci de-a trecerea frontierelor și ești dintre cei de nicăieri. În timpul războiului, proprietarul trecea clandestin în Elveția evrei și aviatori englezi: autoritățile germane nu aveau acces decât în partea franceză, numai că scara, începând de la treapta a șaptea, se afla în Elveția. Regimul de la Vichy a pus să fie separată cu un perete partea franceză. În timpul negocierilor pentru acordurile de la Évian, diplomații francezi, pe de o parte, și cei algerieni, pe de alta, au stat de cele două părți ale acestei linii imaginare. Arbezie a devenit un mic principat cu drapelul și administrația sa.

Cunosc acuzațiile al căror obiect este Confederația helvetică: spălarea în băncile ei a banilor dictatorilor și criminalilor, favorizarea expatrierii fiscale, proclamarea unei neutralități prea comode, faptul de a fi democrația encefalogramei, a duplicității ridicate la artă națională. Numeroși autori — Voltaire, Rousseau, Benjamin Constant, din contră — au celebrat în ea un mic port al libertății. Pentru ei a fost un pământ al refugiului, la fel ca pentru unii evrei persecutați până în 1945. Jean-Jacques Rousseau a ridicat Elveția la rangul de nouă Spartă lipsită de dovezi ale corupției urbane și a civilizației, o alianță dintre libertate și simplitate, exemplu chiar de comunism primitiv. A prevăzut chiar apariția sanatoriului, prescriind „băi de aur salutare și binefăcătoare“[11]. În acest concert al elogiilor, numai André Gide izbucnește, el, amatorul de soare și de nuditate infantilă (care l-ar fi costat în ziua de azi aducerea în fața tribunalului), și critică la elvețieni reunirea igienei cu puritanismul.

În schimb, există un scriitor din secolul al XIX-lea care propune, referindu-se la această națiune, o versiune neașteptată: Alphonse Daudet, în Tartarin în Alpi[12]. În acest roman picaresc despre ridicolul turistic, Daudet dezvoltă o teză nemaipomenită: Elveția nu există. Nu este decât un decor trucat, o mașinărie de teatru montată de un abil oficiu de turism ca să-i distreze pe englezi, americani și, am zice în ziua de azi, pe asiatici și mai ales pe japonezi. Tartarin, informat cum se cuvine despre șmecherie, nu se lasă dus cu vorba și escaladează Jungfrau ajutat și tras de ghizi, convins că stâncile sunt

niște mușuroaie de carton, iar zăpada, apă înghețată și împrăștiată cu pulverizatoare.

„La ora asta, ce să vezi, Elveția, domnule Tartarin, nu este decât un uriaș Kursaal[13] deschis din iunie până în septembrie, unde vin să se distreze oameni din toate colțurile lumii și pe care îl exploatează o companie putred de bogată, care are sute de milioane de miliarde și sediul la Geneva și la Londra. Vă-nchipuiți că trebuie bani pentru a consolida, vopsi și dichisi tot teritoriul ăsta, lacuri, păduri, munți și cascade, pentru a întreține un întreg popor de angajați și figuranți și pentru a instala pe cele mai înalte culmi hoteluri mirobolante cu gaz, telegraf și telefoane! (…) Înaintați puțin prin această țară și nu veți găsi un colțișor care să nu fie măsluit, trucat ca dedesubturile Operei; cascade luminate ca ziua, turnicheți la intrarea la ghețari și, pentru ascensiuni, o grămadă de căi ferate hidraulice sau de funiculare“[14], îi explică eroului nostru un anume Gonzague Bompard, și el tot din Tarascon. Cum Tartarin îi atrage atenția despre existența crevaselor, omul îi răspunde că se află mereu la baza acestora „un portar, un servitor, cineva care te ridică, te perie, te scutură și se informează elegant: «Domnul nu are bagaje?»“

În Elveția, totul ar fi fictiv sau mai degrabă trucat, ca în filmul Truman Show cu Jim Carrey: până și luna „albăstrie, fluidă“ nu este decât o convenție, până și lumina e una de cinemascop, reflectată de pseudo-ghețari, modificată pe sub mână, artificială. Chiar și păstorii de pe munți, ciobanii, brânzarii, țărăncile cu bonete și costume populare, pășunile bine greblate, turmele ascultătoare, cu tălăngi grele la gât nu sunt decât figuranți plătiți de Companie. Elveția? Carton și plastic de butaforie, un înaintaș al Las Vegasului sau, dacă vreți, un gigantic sat al lui Potemkin: puterea îmbătătoare a falsului. Accidentele din munte, ghizii care dispar cu tot cu clienți nu sunt decât parodii ale faptului divers pentru relansarea interesului: cei dintâi sunt trimiși în străinătate atâta vreme cât este nevoie pentru a fi uitați, după care se întorc. Elvețienii nu sunt un popor, ci o trupă de teatru foarte bine plătită pentru a-i distra pe turiști. O imensă „tartarinadă“[15].

Acest roman prea puțin cunoscut al lui Alphonse Daudet mi se pare, în cazul de față, destul de corect, exprimând în cuvinte clare ceea ce simt când mă duc pe acolo: sentimentul de a fi sosit în culisele

lumii, de a fi pătruns în splendoarea artificiului. Sau, mai degrabă, într-un amestec de artificial și de fabulos. Mă liniștește să știu că există cel puțin o țară care este un simulacru, un eșafodaj de aparențe. Și când am aflat că sub trecătorile Confederației se desfășoară o întreagă rețea de galerii secrete, de buncăre fortificate în care cetățenii ar veni să se refugieze în caz de război atomic, mi-am văzut intuiția confirmată. Elveția este un roman subteran. Dacă pentru mine rămâne un vis real, se întâmplă fiindcă astfel ajung din nou în țara copilăriei mele, la fel de himerică și de pierdută, constituind această iluzie geografică de care am nevoie pentru a suporta Franța. Sunt culturi care se impun prin exces de realitate, cum ar fi Statele Unite; și altele prin eschivă, prin sustragere, în care până și moartea pare o comedie. Viziune nebunească, știu, dar care pentru mine se traduce, abia trecută granița, printr-o ușurare a spiritului: aici supraviețuiesc într-o paranteză vrăjită, în suspendarea provizorie a oricărui simț critic. Dacă un demiurg răuvoitor, conform gnosticilor, a creat un univers al ticăloșiei și al ororii, poate că totuși a uitat vreun mic canton din mijlocul Europei. Îmi asum această naivitate. Elveția este ficțiunea mea indispensabilă pentru a evada din Istorie.

---

[10] **Citat de Antoine de Baecque, La Traversée des Alpes, Gallimard, Bibliothèque des histoires, 2014, p. 302.**

[11] **Citat de Thierry Dufrêne, „La montagne de verre et les enjeux artistiques du thème du cristal“, în Le Sentiment de la montagne, Cordura, Glénat, Musée de Grenoble, 1998, p. 86.**

[12] **În limba română a apărut pentru prima oară în 1956, la Editura Tineretului, colecția Biblioteca școlarului. A fost reeditată de mai multe ori de atunci, în diferite traduceri (N.r.).**

[13] **La vremea respectivă, numele unui parc de distracții din Anglia (N.t.).**

[14] **La Trilogie de Tartarin, Petite bibliothèque Payot, p. 233, 2010, prefață de Jean-Didier Utrbain.**

[15] **Trimitere la potemkiniadă, denumirea sub care sunt**

cunoscute satele false ale feldmareșalului Grigori Potemkin (N.r.).

Capitolul 5

Fanfaronii și Bidochonii

16

Detest munții. Pentru mine, par mereu că ne fac morală.

Pierre Jean Jouve

Entuziasmul actual pentru altitudine traduce în felul lui o veche dilemă a istoriei călătoriilor: opoziția dintre aristocratul englez de la începutul secolului al XIX-lea, care-și efectua marele tur prin Europa, și turistul de masă al secolului XX, care consumă țările ca pe tot atâtea feluri de mâncare ale unui meniu. În Anglia, cuvântul turism apare în 1811 și, la vremea respectivă, era încărcat de o mare noblețe, opunând lui travel, muncă grea și utilitară a marinarului sau a meșteșugarului, Marele Tur, călătoria circulară, ocupația recreativă pentru formarea și amuzamentul copiilor din înaltele clase. Cea dintâi formă a turismului, rod al unei elite lipsite de ocupație, care trăia din rentă, practica periplul ostentativ și profita de inventarea drumului de fier, vaporului cu aburi, macadamului pentru a se deplasa cu maximum de celeritate. La mijlocul secolului al XIX-lea are loc o mutație: burghezului, acestei ființe blestemate obsedate de calcul și de profit, îi intră în cap să vadă alte țări. Este începutul unui divorț care încă persistă: La Famille Fenouillard, de exemplu, prima bandă desenată franceză[17], va fi propulsată de la Polul Nord până în Japonia, începând din Normandia. Un vânzător de produse de galanterie îmbogățit, soția lui și cele două toante de fete, Cunégonde și Artémise, se îmbarcă fără să vrea la Le Havre cu destinația America. Este începutul unui vârtej care-i duce de la New York în strâmtoarea Bering, de la siucșii din Marile Prerii la papuașii din Noua Guinee. În fiecare etapă, stângăcia, prostia acestor francezi este subliniată de bizareria obiceiurilor populațiilor întâlnite. Satirizarea burgheziei este

ilustrată și de Labiche în Călătoria domnului Perrichon în Alpi (1860). Dramaturgul duce însă mai departe ironia, creând o puternică alegorie a ingratitudinii în mediul montan. Domnul Perrichon nu-i iartă aspirantului la mâna fiicei lui faptul de a-l fi salvat după ce căzuse într-o râpă. „Un imbecil nu poate să suporte prea mult povara zdrobitoare numită recunoștință.“

Iată deci că slujbașul, micul comerciant se apucă și el să parcurgă spații ample. Și atunci elita proclamă sfârșitul călătoriilor: nici nu se pune problema să fie împărțite splendidele migrări cu buticarii care nu mai au astâmpăr. Pentru ea e deja prea târziu, de acum locurile minunate sunt murdărite de plebeul zelos. A urca înseamnă a fugi de mulțimea care, iată, te prinde din urmă în vârf. Acei happy few o afirmă sus și tare: grandoarea celor dintâi, în Himalaya sau în Anzii Cordilieri, s-a terminat și la fel și publicul care i se potrivea. Faptele magnifice, dar și dramele nu mai asigură titlurile de pe prima pagină. Toate drumurile sunt bine puse la punct, nevoia de protecție a ucis elanul pionierilor. Între timp a avut loc o revoluție semantică: de acum este considerat „turist“ cine ține de turma-n mișcare. Același cuvânt care definea călătoriile rafinate ale unui mic număr de persoane desemnează acum deplasările de masă ale majorității. Fractura s-a adâncit în Franța în 1936, când Frontul Popular a dat poporului dreptul la vacanță, adică la petrecerea timpului liber, la picnic, la mare, la țară. Muntele rămâne un caz special și beneficiază de un factor de frânare, în măsura în care marii alpiniști populari și democratizarea zăpezii apar mai ales în anii 1950 și 1960 ai secolului XX. Ce este turistul? Desigur celălalt, niciodată noi. Oricine vrea să iasă în evidență din marea masă trebuie să-i blesteme pe amatorii de camping, pe turistul estival, pe cei aflați în vacanță, care coboară calitatea călătoriei și murdăresc crestele imaculate cu prezența lor. Culmea turismului este denunțarea turismului. Muntele, la fel ca marea, nu scapă acestor categorii romantice care opun aristocrația hoardei, pe cei autentici celor corupți. Gladiatorii cu cârlige, centuri de siguranță, pioleți se uită disprețuitor la parizienii sau marsiliezii care pornesc cu rucsacul în spinare să înfrunte pantele abrupte și periculoase, poticnindu-se neîndemânatici. Nu sunt oare numiți turiștii de duminică, la Chamonix, monchus[18], iar în Alpii de Sud „libărci“?

În 2014, prietenul meu Jean-Christophe Rufin, pe care l-am cunoscut cândva în Sudan, alpinist profesionist care trăiește o parte din an în Haute-Savoie, îmi spunea văzând urcând cohortele de turiști pe poteci: ia uite și Bidochonii! Expresia mi s-a părut excelentă și mi-am însușit-o imediat. O revendic cu mândrie (plecam pe atunci cu fata mea într-o excursie pe Mont Blanc, o minunată „plimbărică“, după cum zic savoiarzii, o hoinăreală). La peste 1 500 de metri dai de un tip uman destul de frecvent: marmota de verticală. Bărbat sau femeie se uită de sus la tine și detectează pe loc dacă ești vreun orășean cocolit, care-a dat de greu. Te depășesc agasați în ascensiunea pe perete, fiindcă le încetinești înaintarea, nu le place să-i încurci. El sau ea sunt inițiații care vorbesc într-un limbaj codat, cu cifre și sigle. Au trecut prin oglindă și stăpânesc un spațiu la care cei mai mulți se uită cu spaimă. Să ne înțelegem: am cea mai mare venerație pentru alpiniști și împărtășesc opinia lui Lionel Terray conform căreia mulți tineri cățărători escaladează fiindcă nu pot fi războinici sau soldați, bandiți sau corsari[19]. Alpinismul face parte dintre pasiunile sublimatoare care întorc agresivitatea către sporturile de provocare, manifestând un sadism al dominării, cum spune Gaston Bachelard. Ba chiar cutezanța, harul, curajul cățărătorilor sau al ghizilor nu scad cu nimic umila noastră plăcere de a parcurge culmile în felul nostru. Muntele este destul de vast pentru a primi toate familiile, inclusiv amatorii perseverenți ca mine. Printr-o bizară răsturnare de situație, cândva țăranii erau priviți ca niște neciopliți, or, de acum, citadinul pus pe distracție devine țărănoiul de serviciu disprețuit de Puri. Aceștia din urmă urcă cu mâinile-n buzunare și fluierând, cum am văzut niște puști la Saint-Véran, care își băteau joc de „omuleții“, cum ne ziceau, lipiți rușinos de peretele de stâncă. Profesionistul se recunoaște după semne de conivență: stânca este prietena, livingul, dormitorul lui, o pipăie ca pe o pătură veche, o evaluează dintr-o aruncătură de privire și o suie de parcă ar lua metroul. Degeaba se deghizează turistul în șerpaș, tot un țărănoi rămâne.

Multă vreme s-a făcut diferența dintre câmpeni, oamenii de la câmpie, materialiști, și munteni, idealiști fiind mai aproape de cer. Numai că pasiunile mondene ies la lumină prin bărbați și femei.

Crezi că scapi de meschinăria omenirii, dar de fapt o reproduci. Evident, muntele nu este deschis tuturor, ține în primul rând de vârstă și de nivel. Mediul acesta suprapune în zilele noastre, ca o prăjitură Millefeuille, practici diverse care toate revendică dreptul de cetate. Alături de micii jucători care asudă și gâfâie, specialiștii se dedau unei competiții feroce între lăudăroșii care-și etalează bravura, vanitoșii crestei, care se-mpăunează, adepții pioletului falic. Pasiunea pentru natură degenerează în cultul palmaresului. Nebunia contabilă a colecționarilor de piscuri este simptomatică: este cazul catalanului Kilian Jornet, „ultraterestrul" și al capacităților sale dincolo de orice limită: a făcut dus-întors traseul de la biserica din Chamonix până în vârful Mont Blancului în 4 ore, 57 de minute și 34 de secunde — e cineva mai tare? A mai bătut un record urcând Matterhornul cu plecare din stațiunea italiană Breuil-Cervinia, apoi Aconcagua din America Latină (6 962 metri), efectuat în 12 ore și 49 de minute, în sfârșit Everestul în 38 de ore, pornind de la o mănăstire aflată la 5 100 de metri, fără oxigen, corzi și șerpaș. Tot atâtea performanțe urmate de o tardivă căință legată de amplitudinea propriei amprente de carbon. Oricum, face obiectul unui veritabil cult: se pare că la ușă, pe când locuia la Chamonix, îi dormeau oameni care doreau să se impregneze cu puterea lui. Dispune de o capacitate pulmonară fără egal și ritmul cardiac îi este de 40 de bătăi pe minut. De văzut și Reinhold Messner, italo-austriac, atlet excepțional care a urcat paisprezece vârfuri de peste 8 000 de metri în octombrie 1981 și piscurile cele mai înalte a șapte continente în luna decembrie a aceluiași an. Ca să nu mai vorbim despre Nirmal Purja, fost membru al trupelor speciale britanice, care, în 2019, a urcat paisprezece vârfuri de 8 000 de metri, cu tub de oxigen, în șase luni și șase zile! Supralicitare a lui „cine va urca și cel mai sus, și cel mai repede", lăsându-i baltă pe curioșii cărora nu le este acordată decât permisiunea de a se extazia. Scriitorii englezi John Ruskin și D.H. Lawrence ironizaseră deja această manie romantică de a te cocoța ca un ermit stâlpnic în vârful unui par sau de a te umfla în pene pe o creastă, crezându-te stăpânul pământului. Trebuie să fie arătați bicepșii și curajul. În cercul Excelențelor rivalitatea e feroce și ia în cel mai bun caz aspectul unui joc, al unei emulații: Samivel, desenator și povestitor fără pereche, ironiza și el, după război, acești cățărători trufași, care refuzau să se amestece cu oricine, evocând „ochiul tragic al eroului țintuit de propriu-i destin". Cu

diferența de nuanță că eroul zilelor noastre apare în emisiunile de știri TV și urcă sub ochiul camerelor video, sponsorizat de varii firme. Muntele predispune la atitudine: după cum există bătrâni lupi de mare, tot așa există și bătrâni lupi de stâncă.

Îmi imaginez beția acestui tip de performanțe și observ o mișcare aproape pendulară la aceste ființe ieșite din comun, de la actul spectacular la remușcări, urmând o profesiune de credință ecologică, parcurs care nu presupune mare efort. Ca în cazul seducătorului care își pune lucrurile la punct la sfârșitul vieții și devine ascet, suntem în plină dimensiune augustiniană a lui felix culpa, greșeala fericită: cel drept nu este inocentul care nu a greșit niciodată, ci păcătosul care se căiește. Podiumul pentru a ului galeria, urmat de promisiunea de a nu mai reîncepe vreodată și de a apăra muntele de orice contaminare. Înscrierea în Guinness Book, cartea recordurilor, pe care o prelungește confesiunea publică. Toți colecționează piscuri și chipuri ca un mareșal sovietic medalii pe piept. Resping lumea mediocră a oamenilor, dar supun ascensiunile la ceea ce este maladia omenirii contemporane, spiritul de calcul. Admir aceste ființe supraomenești, bărbați și femei (printre ele Catherine Destivelle, astăzi retrasă din sporturile extreme, sau Stéphanie Bodet), care ne zdrobesc sub îndrăzneala, sub abilitatea lor, le privesc cum privește o râmă stelele, dar superioritatea lor nu-mi scade cu nimic plăcerea drumețiilor. Alexandre Dumas, referindu-se la Jacques Balmat, vânător de capre negre și de cristale, primul învingător al Mont Blancului în 1786, povestește că, ajuns în vârf, acesta ar fi strigat: „Sunt regele Mont Blancului!“, „Sunt statuia de pe acest imens piedestal!“[20]. La vremea respectivă, acest strigăt orgolios era de înțeles. Să supui munții ca pe tot atâtea trofee culcate la picioarele tale, însemna să învingi terorile ancestrale, să te proslăvești călcând sub tălpi acești titani. În ziua de azi, are câștig de cauză obsesia lui tot mai mult: tot mai sus, tot mai departe, tot mai repede. Cariera de cățărător urmează o ierarhie codificată: mai întâi Alpii, apoi Uralii, Anzii și, în sfârșit, Himalaya, încoronarea, ca o colecție de prăzi. Muntele, care s-ar presupune că ne vindecă de pasiunile omenești, le exacerbează, devine miza unei ierarhii care nu dezarmează niciodată. La rândul lor, Bidochonii se uită urât unii la alții și dau dovadă de aceeași excluziune manifestată de Superiori față de ei. Același demon al originalității împinge și cocoșeii la luptă.

Astfel, dragostea de înălțimi urmează o dublă mișcare: democratizarea, de o parte, face pandant cu un elitism, ba chiar cu un supraelitism, de cealaltă parte. Aventura elegantă a celor câțiva mari burghezi care au înființat Clubul Alpin Francez la începutul secolului XX[21], face loc drumeților care invadează stațiunile și potecile. Élisée Reclus, în a sa Istorie a unui munte (1880) îl descrisese deja pe omul civilizat la altitudine, prins între două pasiuni: cea a „cățărătorului“ și cea a „hoinarului“. Excursioniștii se opun ascensioniștilor, infanteriștii Seniorilor — care la rândul lor sunt subdivizați în stâncieri și ghețariști. Dansatorilor pe sârmă ai golului — excelența, tropotitorilor — condescendența. Se mai adaugă și alte practici: moto sau velociclismul montan, care au drept consecință resuscitarea condițiilor unui trotuar plin ochi la altitudine. Cel care merge pe jos e depășit pe cărări minuscule de bărbați sau femei turnați în îmbrăcăminte fluorescentă, cu o țevușcă-n gură din care sug în permanență, care-i țâșnesc din spate pe neașteptate. Ca să nu mai vorbim despre cicliștii cu căști de protecție, care trec în trombă pe lângă el, cu riscul de a-l lovi. Mai lipsesc doar trotinetele și ATV-urile! Poporul de rând se-mpinge bombănind, vag invidios pe acești gimnaști asudați și duhnitori, care urcă și coboară fără a se uita la nimic, pregătindu-se pentru încercări imaginare. Te lasă încremenit în drum și-i înjură pe drumeții harnici pe care-i întruchipezi. Se vor aerieni, indiferenți la denivelările și pietrele care le-ncurcă traseul. Motociclismul montan, disciplină anexă a running-ului, cum se zice de-acum în frangleză, traduce, printre altele, democratizarea excesului: orgoliul de a domina forța gravitației, de a parcurge rapid ceea ce muritorii de rând acoperă în ore nesfârșite. Ultramaratonul de pe Mont Blanc, care se desfășoară la sfârșitul verii la Chamonix, adună pentru asaltarea pantelor o întreagă haită de campioni și de ași care tropăie și galopează. Hiperindividualismul competiției e angajat în spiritul de turmă al velocității. Îți vine să-i întrebi: nu vă e rău? Nici vorbă de tendinite, aponevroză, de boltă plantară ruptă? Ai zice că sunt niște șerpași care-au luat cocaină. Se avântă pe poteci, indiferent de vârstă, riscând să-și sfărâme articulațiile, să-și zdrobească vertebrele sau să facă o criză de inimă. Și asta, în pofida părului alb, picioarelor în X, burții fleșcăite: nu există cursă care să excite mai violent spiritul antagonismului, mai ales la tinerii seniori preocupați să rămână-n joc. Vârsta care stă să vină, spectrul inerției le dau aripi. Ultramaratonul este terapia lor de șoc. Un soi de furie

maniacală pune stăpânire pe ei, o adicție a suferinței voluntare, totul supervizat financiar de sponsor, fiindcă ultramaratonul este în primul rând o afacere bănoasă.

Există mai multe școli de alpinism: cea a rigorii morale (Philippe Claudel[22]), cea a fraternității de coardă (Roger Frison-Roche), cea a aventurii extreme (Lionel Terray, Walter Bonatti, Anselme Baud), cea a anarhismului îndrăzneț (Reinhold Messner), cea a îmbrățișării nupțiale cu vidul (Stéphanie Bodet), cea a ascezei cvasimistice (Erri de Luca), cea a dandysmului angajat (Sylvain Tesson). Poți iubi muntele și fără să fii împuns de demonul eroismului, obsedat de un succes de depășit, de o cale imposibil de deschis. Și cum echipele nu sunt stimulate de un ideal patriotic sau naționalist, personalitatea cățărătorului este aceea care e scoasă-n față. Acesta trece prin chinuri demne de un damnat, împinge tot mai mult limitele rezistenței umane și-i arată muritorului de rând care sunt, fie un colos, fie un țicnit. Există mai multe momente în literatura muntelui: un moment al explorării — între cele două războaie mondiale —, un moment patriotic după 1945, un moment jansenist odată cu marii descoperitori. În ziua de azi este cucerită de individualismul dominant, o etalare de performanțe învelite în discursul dezvoltării personale și al unui neobudism amestecat cu ecologie. Împărtășesc, împreună cu toate aceste ființe excepționale, la scara mea redusă, aceeași noțiune: fervoarea.

Se dorea să fim închiși într-o alternativă imposibilă: turiști sau puriști. Muntele însă este destul de mare pentru a-i putea primi pe toți cei care-l iubesc; această mamă vitregă generoasă și teribilă își ucide uneori unii dintre copii, dar îi farmecă pe alții. Pe de o parte, există cei care vor să domine stâncile, pe de alta, cei care urcă pentru a simți mai intens, rămânând încremeniți în fața măreției locurilor. Fac parte dintre aceștia din urmă. Mă înclin înaintea celor mai înalte piscuri, fără să regret că nu le pot urca. Moralei bravurii îi prefer înțelepciunea posibilului. Pentru mine a escalada înseamnă a mă ruga, a intra în legătură cu forțe superioare. A mă ruga mai ales ca trupul să fie la înălțime, să nu mă lase-n drum. Pot înțelege orgoliul unei voințe care se măsoară cu ceva mai vast decât ea, magnifică nebunie a tinereții. Dar trebuie să alegi provocări pe

măsura ta și să renunți la masivele care te depășesc. Îmi place în mod deosebit pasajul din cartea lui Lionel Terray, Cuceritorii inutilului[23], în care acest atlet excepțional își descrie uimirea în fața unuia dintre clienți, un elvețian germanic care, ajuns fără probleme pe vârful Grépon din masivul Mont Blanc (3 482 metri) în trei ore, a refuzat oferta ghidului de a parcurge și creasta sudică a Piscului Nebunului, pentru a încheia minunata escaladă cu adevărat în forță.

„Ei, nu, domnule Terray, nu mă interesează. Mi s-a părut distractiv să ne cățărăm foarte repede, cum tocmai am făcut-o (...) dar de-acum mi-e de ajuns fiindcă, vedeți, ceea ce-mi place la munte este contactul cu natura, contemplarea peisajelor minunate. De altfel, cum vremea e splendidă și v-am angajat pentru întreaga zi, vom rămâne aici până la prânz." Omul acela era un filosof care prefera tihna celebrării în defavoarea freneziei vitezei.

Este ciudat să constați în biografia unor mari alpiniști în ce măsură frecventarea piscurilor de 8 000 de metri le-a sporit amărăciunea ori tristețea. Reinhold Messner, italo-austriacul care a colecționat cele mai înalte vârfuri de pe glob, oscilează în biografia sa între povestea performanțelor și reglările de conturi cu Clubul Alpin German care nu a încetat să îl calomnieze după moartea fratelui lui la coborârea de pe Nanga Parbat (cel mai înalt vârf din Pakistan, de 8 129 de metri). De parcă cel mai serios dușman al alpinistului ar fi chiar alpiniștii. Walter Bonatti a părăsit acel mediu, obosit de invidia și de calomniile colegilor cărora le preferă „exaltarea luptei solitare extreme"[24]. A fost trădat chiar el de doi tovarăși de expediție, pe K2, în 1954, și lăsat în voia sorții la 8 100 de metri, într-un bivuac, lucru care i-ar fi putut fi fatal (și-a reglat conturile după patruzeci de ani, în două cărți, fără a i se fi potolit deloc furia)[25]. Toți acești Posedați pe care-i ridicăm în slăvi pe bună dreptate au reflexe foarte omenești. Iar când au reușit o încercare colectivă, precum Maurice Herzog pe Annapurna, împreună cu Louis Lachenal, Gaston Rebuffat și Lionel Terray, în 1950, pământenii n-au încetat să-i dezavueze, ba chiar să-i acuze de minciună. Maurice Herzog a fost sanctificat prin propriul martiriu, degetele și picioarele fiindu-i amputate — povestește halucinant despre aceste ablațiuni în cartea sa —, ridicat la rangul de erou național în detrimentul lui Louis Lachenal care l-a urmat până-n vârf din pură prietenie. Ulterior însă s-a dovedit megaloman și

tiranic, dacă e s-o credem pe fiica lui, Félicité, care, într-un roman frumos și crud, l-a descris ca pe un patriarh vanitos și lubric, mergând până la a-l acuza de incest[26].

Mică întrebare suplimentară: sunt nenumărate în ziua de azi cărțile care țintuiesc tați și mame la stâlpul infamiei. Sloganul „Familii, vă urăsc!“ revine în actualitate. Copiii bătuți, abuzați își târăsc părinții în fața tribunalului opiniei publice și strigă după răzbunare. Chiar trebuie reglate conturile cu părinții cât timp aceștia mai trăiesc, cu riscul de a-i răni, sau e de așteptat până mor (cum fac eu cu tata)? E o problemă de etică personală și va fi interesant de văzut dacă și copiii acestor autori își vor pune părinții sub semnul întrebării, pentru a-și răzbuna bunicul sau bunica.

În cazul lui Maurice Herzog, care între timp a fost exonerat de orice bănuială de înșelătorie în sensul adevărului relatării sale, nu poți să nu te gândești la faimoasa sentință a lui Hegel: „Nu există erou pentru valetul său. Nu fiindcă eroul nu ar fi erou, ci fiindcă valetul nu este decât un valet“. Numai că acești prinți ai altitudinii se expun ei înșiși atacurilor: sunt invidioși unii pe alții ca în oricare altă profesiune. Sunt de o ranchiună tenace și vor să își apere cu orice preț reputația. Frecventarea înaltelor sfere nu previne rivalitățile ordinare. Și când cursa e câștigată, generațiile următoare vor fi cele care să-i contrazică pe înaintași. Bătălia egourilor face eforturi extraordinare pentru a-și atinge obiectivele: ducem până pe înălțimi cele mai urâte defecte ale noastre, crezând că le combatem. Și de ce-ar fi altfel? Să admirăm actele și să uităm meschinăria actorilor.

---

[16] Serie de benzi desenate satirice, creată de Christian Binet începând din 1977, având ca personaj principal o familie franceză de vârstă și clasă de mijloc, trăind în plină societate de consum (N.t.).

[17] Christophe, cu apariție între 1889 și 1893, Armand Colin.

[18] Orășeni îmburgheziți (N.t.).

[19] Lionel Terray, Les Conquérants de l’inutile, prefață de Jean-Christophe Rufin, Guérin, Chamonix, p. 119.

[20] Gaston Bachelard, La Terre el les rêveries de la volonté, Corti, 1947, p. 348.

[21] Vezi Antoine de Baecque, op.cit., pp. 63–66.

[22] Philippe Claudel, Le Lieu essentiel, Convorbiri cu Fabrice Lardreau, Arthaud, 2018.

[23] Lionel Terray, Cuceritorii inutilului, traducere din limba franceză de Corneliu Pleșa, Editura Științifică, București: 1972 (N.r.).

[24] Walter Bonatti, Montagnes d'une vie, J'ai lu, 2012, p. 327.

[25] Charlie Buffet, „La folie de K2", Le Monde, 28 august 2001.

[26] Félicité Herzog, Un héros, Grasset, 2012.

Capitolul 6

Lucruri trăite

Dimineața e cea care trebuie crezută, dimineața e cea care te face să crezi.

Când e de mers, trebuie plecat întotdeauna în zori.

Frédéric Gros, Filosofia mersului

La poalele lui Dôme des Écrins, după un lung șir de seracuri, redutabile, ca niște canini, se află un perete de gheață pentru escaladă, până la aproape 4 000 de metri. În dimineața de 15 august, la ora 9:30, suntem în picioare de trei ceasuri, stând la o coadă supravegheată cu răbdare de ghizi. E deja prea cald, aproape de 0 grade, amenințare de dezgheț. Un bătrân englez (bătrân doar în ochii mei, altfel trebuie să aibă cel mult 55 de ani), însoțit de fiica lui, se hotărăște să se cațăre singur, fără a mai cere permisiunea cuiva. Deasupra lui, gheața sclipește ca solzii de pește în care ți-e teamă să nu-ți tai mâinile. Doar n-o să-i lase pe Frenchies ăștia să facă legea. E tot numai vitejie insulară, tot numai spirit rebel, brexitist înainte să fi sunat ceasul. Fata îi atrage atenția: Daddy, be careful!, însă acesta deja atacă gheața cu pioletul, cam prea tare, și smulge un bloc enorm care cade din perete, cât pe ce să-i omoare pe cei care așteaptă. Ghizii îl înjură, îi cer să respecte ordinea, să coboare și să aștepte trecerea celorlalți. Bărbatul se întoarce, jalnic, certat zdravăn de fiică. Se scuză, se așază copleșit și cred că-i văd lacrimi în ochi. Cuvântul daddy țâșnește repetat și nu ca marcă de afecțiune, ci mai degrabă ca lamă de cuțit. Nimic mai teribil pentru un părinte decât să își facă de râs copiii. Peste un ceas, ajunge umilit în vârf, după ce pierduse considerația celei pe care dorise să o impresioneze. Mă întristează și simt nevoia de a-l consola. Împărăția splendorii s-a transformat în împărăția dezonorării.

Culmile munților constituie deseori un test. Într-un refugiu din Briançonnais, construit în jurul anilor 1940 de Clubul Alpin, un fel de șalupă naufragiată la 2 800 de metri, care mirosea a urină și a linte, revăd un tânăr cuplu italian, mai degrabă elegant, una dintre acele uniuni bazate pe narcisism reciproc, o mică societate de admirație mutuală. Nu se potrivesc deloc cu hirsuții care alcătuiesc restul trupei: au echipament ultimul strigăt, o ținută demnă de podiumurile unei fashion week, surâs eclatant, păr magnific și pornesc la asaltul piscurilor cu zâmbetul carnasier al învingătorilor. Abia de ți-ai putea închipui despre ei cordiale șicanări în coardă. La ora 14, tânărul se întoarce singur, buimac. Îi explică, jenat, paznicului refugiului că o să apară și logodnica lui. Când sosește și aceasta, două ore mai târziu, ciufulită, cu jumătate din echipament pierdut, scena sare-n aer. Și-a pierdut alura superbă, nu și vocea. Înțelegem că o părăsise pe ghețar, exasperat de încetineala ei. Așa că a plecat, pentru a se întoarce mai repede la refugiu. Greșeală majoră. Fata îl înjură copios, izbucnește în lacrimi, își adună lucrurile și pornește singură spre vale. El nu încearcă să o oprească. Un gând monstruos îmi trece prin minte: nu cumva spera să cadă într-o crevasă, ca să scape de ea?

Te apropii de o trecătoare, dintr-odată semnalul telefonului mobil revine și se lasă cu o zarvă a mesajelor, care răsună vesel. Nu îndrăznești să le citești, iar tovarășii de ascensiune îți aruncă priviri încărcate de reproș. Odată ajunși la destinație, cu degetele degerate, deschizi telefonul, dar semnalul s-a dus. Înjuri, îți promiți că data viitoare o să blochezi întreaga echipă pentru a vedea cine te sună. Când în sfârșit citești mesajele, în echilibru precar, într-o priză minusculă, apare și dușul rece: reclame, cineva de care nu aveai niciun chef și două apeluri din greșeală. Telefonul mobil este instrumentul bovarismului contemporan: o speranță nebunească urmată de o decepție abisală.

În Elveția, în Valais, în apropiere de Arolla, urc singur până la o trecătoare care face joncțiunea cu drumul la înălțime Chamonix-

Zermatt. În depărtare, Matterhornul se înalță ca o piramidă cambrată. O mică proeminență domină trecătoarea, și o urc pentru perspectivă. Ceva mai jos, zăresc pe o platformă largă din piatră un bărbat și o femeie, complet dezbrăcați, care își oferă trupurile razelor de soare. Caută o legătură cu cosmosul, în lotus, cu ochii-nchiși. Dar, vai de voaiorul care sunt, cei doi nu sunt puișori. Când se ridică pentru a-și dezmorți picioarele, observ că este vorba despre două anatomii în pragul prăbușirii. Nici unul, nici celălalt nu mai are fese. Fundurile parcă le-au fost suflate de vânt și atârnă ca niște cârpe vechi, numai cute. Întorc privirea și plec fără zgomot. Au venit la 3 000 de metri după un izvor de tinerețe, după întinerirea cu raze ultraviolete. Dau de ei seara, la Hotelul Kurhaus, demni, în costume locale, vorbesc în swizerdeutsch și beau zdravăn un vin de masă Chasselas din Valais. Alcoolul este un euforizant mai radical decât expunerea la altitudine. Mă uit la ei vag jenat că le împărtășesc secretul. Și ei cred — eu încă și mai și — în mitul helveto-protestant al regenerării prin piscuri, pe care-l ironiza André Gide. Și-mi imaginez întreaga sală a restaurantului regăsindu-se clandestin, ca o sectă, în pielea goală, pe stânci, pentru primele raze de soare ale zilei. Un coșmar igienic, un scenariu demn de Rosemary's Baby al lui Polanski.

Dezonoare sau ușurare: oricine urcă pe munte află că nu își stăpânește circuitele digestive. La peste 2 500 de metri, se întâmplă ca măruntaiele să își impună legea lor și vai de cine nu ține cont de asta. Cum am cunoscut acest gen de dezastru pe ghețarul Trient, alături de fiica mea și de ghid, care au avut amabilitatea de a merge ceva mai departe, știu că pe înălțimile montane nu mai suntem decât viscere, plămâni pârliți, inimă înnebunită, stomac întors pe dos. Frica asociată cu altitudinea provoacă accelerări brutale. Gata cu demnitatea. Sunt urgențe imposibil de înăbușit. Marea aventurieră și campioană Stéphanie Bodet povestește cum pe Marele Capucin (3 838 metri), într-o poziție acrobatică, a fost nevoită să-și dea pantalonii jos pentru a se ușura de o nevoie presantă[27]. Mai precizează că pe El Capitan, celebru perete de stâncă din parcul Yosemite, din Vestul american, cei prinși în coardă trebuie să poarte cu ei un poop tube, un tub etanș din plastic, pentru excremente, pe care îl duc după ei cu riscul de a-i

stropi incongruent pe cei care se cațără în urma lor[28]. Unele abrupturi, oricum înspăimântător de dificile, sunt acoperite de dejecții cam ca acele trotuare pariziene presărate cu rahat canin. Poezia montană are și ea limitele ei.

Narcis corectat: pentru o expediție te pregătești îndelung, te antrenezi săptămâni de-a rândul, iei în calcul toate căile posibile, consulți buletinul meteo. Proiectul devine obsesie. Odată venită ziua, începi împreună cu alții ascensiunea, melc încăpățânat, ești supus martiriului, gâfâi zgomotos. După mai multe ceasuri, ajungi în sfârșit la punctul culminant. Te invadează un val de orgoliu. Seara, întors la refugiu, cu discreția modestiei, îți povestești izbânda. Reacția localnicilor: A, da? Simpatică plimbărică. SIMPATICĂ! Păi, m-a costat sânge și sudoare plimbărica asta a voastră, am crezut de-o mie de ori c-o să mor!

Noaptea din ajunul unei ascensiuni este o feerie aproape tăcută. În depărtare, trosnetul unui ghețar, uruitul pietrelor care se rostogolesc la vale și peste tot cerul presărat cu stele care parcă toate-ar fi lângă tine, constelațiile ca tot atâtea alunițe. Ești sedus de atâta putere în serviciul unei asemenea tăceri. Marea mugește, muntele mârâie. Efectului hipnotic al resacului pe plajă îi răspunde trosnetul solului care respiră. Piscurile se detașează de jur împrejur în umbre chinezești, creste vii, povârnișuri, sfeșnice ridicate precum tăișul unui spadasin. Dimineața devreme, crampoanele se prind bine în zăpada întărită, zorii sunt magici atunci când aburii se risipesc din jurul crestelor. Pentru un scurt interval, cerul este de un albastru indigo. Cristalele sclipesc într-o străfulgerare perfectă. Ziua ne readuce la lumină, ne redă forțele pe care noaptea ni le luase. Înaintăm într-o combinație de teroare și de respect care anticipează emoția religioasă a piscului. Chiar este vorba despre o formă de sacralitate care ne pune față-n față cu ceva mai înalt decât noi. Călcăm pe solul unei alte planete, al unui spațiu care aparține cosmosului. E un extaz care-ți dă fiori. Liniștea de la 2 500 de metri este un vacarm fără zgomot, o falsă pace la care trebuie să-ți acomodezi auzul. Calmul e înșelător: te uiți cu groază la culmile stâncoase, la citadelele de necucerit care te sfidează. Canelurile

lapiezurilor, formațiuni calcaroase săpate prin scurgerea apei, sunt o piele aspră pe care o mângâi cu prudență și de ale cărei asperități tăioase ți-e teamă. La coborâre, va fi de fiecare dată vreme pentru a mirosi floricelele care se încăpățânează să existe, piciorul-cocoșului de ghețar, nu-mă-uita, gențiane. Mirosul de stâncă prăjită la soare, care respiră la lăsarea serii, are ceva enigmatic, de parcă regnul vegetal și cel mineral și-ar schimba între ele prerogativele.

Există „perii de afine“ din metal sau din lemn de fag pentru culesul de la sfârșitul verii. Mă farmecă numele acestui instrument. Îmi închipui cum se perie un arbust pentru a-i recolta fructele și a le duce acasă.

Prietenia: la început, un cerc restrâns de înflăcărați. Nu doar împărtășirea unor afinități sau proiecte comune, dar și un dispozitiv de tentații reciproce. Impulsionează în fiecare facultăți nebănuite. Prietenul îți insuflă îndrăzneala care-ți lipsește, te amplifică. Nu e doar un martor împreună cu care evoci trecutul, ci și o forță care te stârnește. Este ca-ntr-un cuplu: soțul sau soția este și un stimulent care te trage de mână. Ești mai puternic în doi, mai puternic așa, ca un comando în miniatură. Îmi amintesc de ascensiunea pe vulcanul Bromo din insula Java, în 1977, călare pe niște măgăruși, împreună cu prietenul meu Laurent Aublin și cu soția lui, Pascale, pe când el era consilier diplomatic la ambasada de la Djakarta. În noaptea precedentă dormisem într-un refugiu și, la răsăritul soarelui, la ora 6, am ajuns pe o mare imensă de nisip. Efectul era cuceritor: un peisaj de sfârșit de lume, cu o siluetă de călăreț în depărtare. Craterul scuipătorului de foc semăna cu un con de patiserie, un soi de canelă de Bordeaux uriașă din care se ridicau fuioare de fum cu miros de sulf. Clipă magică. M-am întors acolo în 2019. Muntele sacru a devenit între timp un circ comercial, pentru a ajunge la inelul superior trebuie să stai la coadă, farmecul a dispărut. Am mai vizitat și alți vulcani stinși ori în activitate, precum Muntele Pelée din Martinica, de 1 397 de metri, cel mai perfid, cel mai periculos, care în 1902 a făcut 30 000 de morți și se va mai trezi într-o zi în convulsii și cutremure. Cel mai drăguț s-a dovedit, în Insula Réunion, vulcanul Soufrière (2 500 de metri): pe câte îmi aduc

aminte, poteca era presărată cu cratere miniaturale, marmite naturale care clocoteau. Mici orificii expectorante și calde ca niște mușuroaie de cârtiță, pe care-ți venea să te urci ca Micul Prinț pe asteroidul lui. În cele mai multe situații, erupțiile ucid sau devastează, cum s-a întâmplat în Congo, la Goma, sau în Canare, la La Palma. Dar se întâmplă și să fascineze. Când se trezește un vulcan, ca în Islanda, în 2021, când își multiplică fisurile și expulzează o fantasmagorie de culori, de pâraie de lumină portocalie pe negrul bazaltului, este un eveniment mondial, un prilej de bucurie. Se vine din toate părțile pentru a cânta și a dansa în jurul lui, pentru a juca volei, tinerii căsătoriți se pozează în fața valurilor de lavă incandescentă, se prăjesc cârnați sau fripturi pe pietrele fierbinți, muntele efervescent devine prietenul oamenilor care îi sărbătoresc erupția, evitându-i flăcările.

Am 10 ani, sunt la Megève, schiez cu mama, stăm la Hotelul Brazilor, unul mic, de două stele, cu bucătărie generoasă. Luăm o instalație de urcare antică de la Rochebrune, o prăjină din metal în formă de ancoră de navă cu banchetă dublă din lemn de nuc, care-i suie pe oameni dintr-o parte-ntr-alta și de pe care trebuie să coboare unul la dreapta și unul la stânga, la sosire. La câțiva metri de vârf, sub tensiunea cablului, dar și de frică, mă las să cad spre stânga, iar mama se clatină spre dreapta. Instalația se oprește, cobor panta și așa capăt o aprehensiune care va dura ani de zile. A doua zi luăm același teleschi și, ajunși aproape de capăt, și eu, și mama ne lăsăm să cădem. Este ca un balet pe care-l executăm, în care lipsa unuia de aptitudine provoacă incapacitatea celuilalt. De parcă mama mi-ar fi inoculat slăbiciunea ei sau eu i-aș fi înzecit-o. Ar fi trebuit să mă certe sau să mă forțeze să o iau de la cap până când aș fi reușit. Suntem de acum paralizați și preferăm să urcăm pe schiuri decât cu instalația mecanică. Așa se instaurează fobiile copilăriei. Aș vrea să mă întorc jumătate de veac și să înving împreună cu ea acel obstacol derizoriu. Am abandonat de multă vreme orice ranchiună sau furie față de părinții mei și mi-aș dori mai ales să-i împac, să-i smulg din acea reciprocă demolare care le-a fost căsnicia. Poate că asta înseamnă viața post-mortem: încăperi de reconciliere în care bărbați și femei, frați și surori, cupluri dezmembrate, care își rezolvă neînțelegerile, se îmbrățișează, plâng

și își cer iertate.

Iarăși în Elveția, ezităm în fața unor scări abrupte, aproape verticale, în două tronsoane, pentru a coborî ghețarul și a ajunge la refugiul Dix, pe traseul Zermatt-Chamonix (de atunci au fost amenajate). Nu avem corzi și cea mai mică amețeală sau un pas greșit ar fi fatale. Spaima mea este să nu rămân lipit de bara de metal, ca un fluture uriaș înfipt în pioneze de perete. Apare un octogenar voinic, cu pantaloni de piele și pălărie cu pene, care apucă balustrada primei scări și începe să coboare.

— Haideți, tinerilor, hai odată!

Vorbele măgulitoare n-au efect. Ne uităm cum dispar penele de la pălăria lui și facem cale-ntoarsă.

Să aflu că în 8 aprilie 2021, pe Aiguille de Midi, au fost dimineața -43 de grade mă bucură mai mult decât toate cifrele de la Bursă. Recordul de ger este o extravaganță, este ca și cum ai avea acasă Polul Nord. Numai că, la jumătatea lui septembrie al aceluiași an, geometrii descoperă că Mont Blancul a pierdut 90 de centimetri de la ultimul releveu, din 2017. Lucru care a provocat consternare în valea Chamonixului. Se veghează asupra mastodontului ca asupra unui copil care pricinuiește îngrijorare la cea mai mică durere de dinți, la cea mai ușoară febră.

Îmi aduc aminte de mica gară din Villars-sur-Ollon, aflată la 1 200 de metri, în cantonul elvețian Vaud, invadată de un comando de căprițe care nu au găsit nimic mai bun de făcut decât să se suie la bord imediat ce a sosit funicularul și să-i aștepte acolo plecarea. Îmi imaginez dialogul dintre contraveniente și controlor.

Duș rece: acum șaisprezece ani, împreună cu o prietenă din Insulele Mauritius, am ajuns la începutul după-amiezii la refugiul Agnel, la

2 850 de metri, după ce vizitaserăm minele de aramă părăsite din apropierea Muntelui Viso. Era foarte cald, noi eram deshidratați, arși și-am golit litri de apă. M-a abordat un necunoscut, tot numai zâmbet: „Îmi place mult ce faceți“. Am luat aerul neghiob al celui căruia tocmai îi fusese flatat egoul. Bărbatul a mers mai departe: „Însă uneori spuneți prostii“. Mi-a amintit că declarasem recent, la un post de radio, că, dacă Dumnezeu într-adevăr există, atunci fie e un ticălos, fie dă dovadă de slăbiciune. Necunoscutul s-a lansat într-o lungă diatribă despre libertatea pe care Creatorul i-a lăsat-o creaturii umane. Dădusem de un creștin enervat, care îmi respingea și cel mai mic argument. Eu insistam, el persevera și, până la urmă, s-a ridicat furios. Furios eram și eu, dar pe mine, fiindcă nu știusem cum să-l conving. Din acel moment, de fiecare dată când ajung într-un refugiu, mă pregătesc pentru o improbabilă discuție teologică cu cine știe care certăreț. În aceste locuri în care totul predispune la împăcare și fraternitate, Dumnezeu încă mai reușește să scindeze.

Amatorul mediu: îmi plac pianul și muntele. Însă nu voi fi niciodată nici pianist, nici montaniard, ci doar un diletant. În fața claviaturii, visez la arpegii vrăjite, la boogie-uri îndrăcite, la charlestonuri vertiginoase, dar mă lovesc mereu de aceleași limite. Fiecare stâncă, fiecare perete îmi spune: nu și pentru tine! De ce să iubești ce te respinge, de ce să persiști în mai-mai? Și de ce nu? Dacă ar trebui să fii profesionist în tot ce-ți place, n-ai mai ajunge nicăieri. Sârguincios la pian, tenace și stoic pe pantă, nu sunt mai puțin fericit că încerc și insist.

Casa lui Nietzsche din Sils Maria este o etapă obligatorie. Revopsită în albastru, alb și roșu, seamănă cu o reclamă din revistele imobiliare. Aici, în 1881, filosofului i-ar fi venit ideea cu Zarathustra, la „6 000 de picioare deasupra nivelului mării și mult mai sus decât toate lucrurile omenești“ (6 000 de picioare nu înseamnă decât vreo 2 000 ce metri). Interiorul spune o altă poveste: controlul exercitat de sora lui Nietzsche, care pur și simplu le-a vândut național-socialiștilor opera fratelui ei. Camera maestrului este austeră: pat țărănesc, o masă, un scaun, o carafă veche. În fotografii, cu mustața prusacă, mândră, cu un aer rătăcit,

adus de spate. E deja un bătrân scăpat miraculos de boala psihică grație aerului din Engadina, unde-l adusese sora sa. Aici va reveni la viață prin lumina, frumusețea locurilor, limpezimea peisajului, dar iminenta nebunie va avea câștig de cauză. „Totul aici e măreț, calm, luminos (…) Ghețurile sunt în apropiere, singurătatea e imensă, dar ce pace învăluie lucrurile în lumină! Ce liber se respiră aici! Câte lucruri nu simți că sunt deasupra ta! Filosofia, așa cum am înțeles-o și trăit-o până în prezent, constă în a trăi din proprie voință între ghețuri și piscuri.“[29] Theodor Adorno relatează răutăcios cum puștii aruncau pietricele în umbrela lui Nietzsche, care i se închidea peste cap imediat ce o deschidea. Cât despre faimoasa stâncă unde ar fi meditat după lungile sale plimbări, unde ar fi primit iluminarea Eternei Reîntoarceri, nu e decât un simplu bolovan de la marginea lacului. Trei studenți francezi, care o descoperă odată cu noi, își declară dezamăgirea. Nietzsche scrie: „Secretul pentru a obține cele mai mari bogății și cele mai mari bucurii ale existenței constă în a trăi periculos“. Marele alpinist englez Joe Simpson reproduce citatul și ajunge la următoarea concluzie: „Poate că Nietzsche s-ar fi gândit mai bine dacă i s-ar fi dat o pereche de pioleți și ar fi fost împins politicos în direcția Bridalveil Falls“.[30] (Cascade de gheață din Colorado, de mai multe sute de metri înălțime.)

Locul de naștere al unei mari idei este revelator și există riscul de a înfrumuseța, de a ceda „pavoazărilor patetice“. Clișeele ne arată mai ales un domn bătrân, obosit, care-și face în fiecare zi mica plimbare în jurul lacului de la Silvaplana. A îmbătrâni înseamnă a uita să mergi: pasul devine ezitant, piciorul tremură înainte de a-și așeza talpa pe pământ, cea mai mică denivelare este o amenințare. Poți aprecia vârsta unei persoane după felul în care urcă sau coboară o scară. Este întotdeauna o chestiune delicată să celebrezi dansul, escalada, gândirea în aer liber, gândirea umblând fără țintă, și să te trezești redus la bietul tău corp uzat. Riscul fiind să filosofezi dincolo de puterile tale. Cel care-ar vrea să cugete ca un „vultur semeț“ împotriva „molâilor sedentari“ pare un moș care-abia mai suflă, în pragul demenței senile. Și nu mă pot împiedica să văd într-un anume nietzscheanism, în supraom, în Zarathustra, în elogiul brutei blonde, o exagerare care disipează fotografiile și mărturiile. În capitolul intitulat „Despre canalie“ autorul își pune profetul să spună: „Și, ca vânturile năvalnice, vrem să trăim deasupra lor, vecini cu vulturii, vecini cu zăpada, vecini cu soarele:

așa trăiesc marile vânturi“. Numai că pe vulturul lui Nietzsche mi-l imaginez ca pe un cormoran anemic sau ca pe un porumbel bătrân. Este tragedia care ne pândește pe fiecare dintre noi: cea a poziției. Opera îl reinventează ulterior pe cel care a creat-o, iar Nietzsche a imaginat sănătatea deplină ca pe un mijloc de a depăși boala printr-o altă boală.

Orice deplasare nu este decât un „drum meditativ“: Nietzsche ilustrează de minune prăpastia dintre retorică și realitate. Fiindcă este omul platourilor[31], cum bine zicea Bachelard, și nu al piscurilor. Ascensiunea sa este înainte de orice una imaginară, transformă greul în ușor, „face abisurile să vorbească în limba crestelor“. Nietzsche este omul care coboară de pe un munte de dimensiuni medii pentru a transmite mesaje congenerilor săi, turmei, „ultimului om care micșorează totul“. În aspectele sale cele mai elitiste sau mai învechite, mă duce cu gândul la scena din Al treilea om, al lui Carol Reed, când Orson Welles, pe bulevardul Praterului, la Viena, explică cum, văzuți de sus, oamenii nu sunt decât niște furnici fără nicio valoare. Nietzscheenii mă obosesc, exagerează din cale-afară. Am tot respectul pentru Nietzsche și pentru geniul său multiform, ador muntele, dar văd bine cum efectul întâlnirii dintre cei doi poate, pentru spiritele fragile, să predispună la deliruri de superioritate. Nu au exaltat oare munții înalți, ca pe o școală de patriotism și de virilitate, totalitarismele secolului XX, nazismul, fascismul, comunismul? Hitler îi elogia, în 1937, pe primii învingători ai versantului de nord al muntelui Eiger, cu prețul a numeroși morți, iar accesul în Clubul Alpin German le-a fost interzis evreilor până în 1945. În URSS, frații Abalakov au escaladat abruptul vârf Stalin (7 495 metri) și vârful Lenin, pentru gloria Tătucului popoarelor, care le-a mulțumit eliminându-i în timpul Marii Terori[32]. „Pentru patrie, prin munte“ a fost multă vreme deviza Clubului Alpin Francez și al primelor expediții în Himalaya. De acum națiunile nu se mai confruntă pe creste, reușitele și mutilările sunt de ordin privat. Dă mai bine snobismul distincției decât miturile războinice. Mergeți să vizitați casa lui Nietzsche din Sils Maria: așa vă veți vindeca de nietzscheanism.

---

[27] Stéphanie Bodet, À la verticale de soi, Guérin, pp. 77–78.

[28] Ibid., pp. 212–213.

[29] Citat în Patrick Dupouey, Pourquoi grimper sur les montagnes?, Guerin, 2012, pp. 145–146.

[30] Joe Simpson, Eiger, La Dernière course, Points-Seuil, p. 132, 2002, traducerea franceză.

[31] Gaston Bachelard, L'Air et les Songes, Biblios essais, 2020, pp. 206–207.

[32] Vezi excelentul volum Alpinistes de Staline al lui Cédric Gras (Stock, 2020), referitor la cei doi frați Abalakov. Premiul Albert, Londra, 2020.

Capitolul 7

Estetica aventurierului: prinți și plebei

Oamenii cad de pe munți fiindcă nu au ce căuta pe-acolo.

Iată de ce se duc, iată de ce mor acolo.

Sid Marty, poet canadian

Epoca noastră este una a regăsirii corpului. Ne e sete de mișcare, de rezistența materiei la încercările la care ne supunem. Omului moleșit al anilor 1970 i-a urmat omul vertical, care merge, se aruncă în gol, face ciclism. Pentru a-l civiliza, trebuie regăsită o energie pierdută de-atâta stat jos. Mămăițele se deghizează în alergătoare de fond, tătăiții, în drumeți, pentru a se duce la piață ori pentru a trece strada. Joggingul și pantofii sport au devenit noua uniformă a tribului cu părul alb. Tălpile au aripi, dar gambele sunt șubrezite, iar scheletul se clatină. Seniorul este angajat într-o cursă fără sfârșit la jocurile olimpice ale timpului, cu băț de schi, hanorac și rucsac. Nu se mai resemnează să rămână în fotoliu, cu papucii de pâslă în picioare, căci snobismul formei cucerește toate palierele vieții. Sexagenarul contemporan este un pensionar hipervitaminizat, care cunoaște o postadolescență febrilă la vârsta la care strămoșii săi fie erau senili, fie zăceau la pat. Potecile ne sunt pline de acești aventurieri cu ciuful de culoarea zăpezii, lacomi să muște din existență cu toată gura. Sunt unul dintre ei și mă bucur de acest răgaz acordat rotulelor și plămânilor noștri. Nu toate părțile corpului ne îmbătrânesc cu aceeași viteză, fața este marcată mai repede decât restul.

Actualul elogiu al drumeției nu trebuie să treacă în iluzie. Nobila activitate a mersului s-a degradat, în perioada izolării produse de

pandemie, ajungând dromomanie, un umblet mecanic în perimetru determinat. Milioane de hamsteri s-au învârtit în cerc în curtea lor de pușcărie. Ador mersul și mă dedic lui zilnic, sunt un pieton compulsiv, indiferent de starea vremii. Există însă și o patologie a locomoției: cerșetori, persoane fără adăpost își împing rufăria murdară în cărucioare de supermarket, condamnați la un perpetuu vagabondaj. Pentru americanul Henry David Thoreau, erou al ecologiei moderne, mersul devine chiar o asceză, echivalentul unei cruciade: „Dacă sunteți gata să părăsiți tată și mamă, frate și soră, soție și copii, și prieteni fără a-i mai revedea vreodată; dacă v-ați plătit toate datoriile, v-ați redactat testamentul, v-ați pus la punct toate afacerile și sunteți un om liber; atunci sunteți gata să începeți să mergeți“. Singuraticul din Concord (Massachusetts) nu a urmat aceste precepte, întrucât nu a încetat să se refugieze la părinții lui și și-a încheiat viața de celibatar alături de sora sa. Nietzsche pretindea că reflectează cu picioarele. Mi se pare o formulare cam facilă, care îmi amintește de trăsătura de caracter pe care François Mauriac i-o atribuia lui Michel Droit, academicianul gaullist care își trăsese un glonț în picior în cursul unui safari: „Acum cu ce o să mai scrie?“ În condițiile efortului extrem, nu te mai gândești deloc, vrei doar să ajungi la capăt și să păstrezi suficientă energie pentru a coborî. Personal, niciodată „n-am gândit cu picioarele“: eu le gândesc pe ele, le bandajez când sunt rănite de vreun bocanc prea dur sau de vreun ciorap prost aranjat și se transformă într-un bloc de durere. Să le atribui un creier este o acrobație metaforică, și nimic altceva. Pe o pantă abruptă, înaintez cu fruntea-n pământ, fără a mă gândi la ceva anume, și, pentru a ușura efortul, îmi număr pașii în tranșe de câte 500. Se pun prea multe calități pe seama mersului pe jos: a urca înseamnă a asuda înainte de a medita, fără a mai pune la socoteală durerea de cartilagii. La care se adaugă faptul că mersul pe jos este blestemul celor care nu pot muri. Jidovul rătăcitor nu își poate pierde viața, fiindcă și-a pierdut moartea. Acei Walking Dead din faimosul serial nord-american sunt niște zombi condamnați să se-nvârtă-n cerc pe veci, înfometați de carne proaspătă de animal sau de om, până când sunt uciși a doua oară, de data aceasta de-a binelea. Fără a uita de bolnavii de Alzheimer care fug din spital și umblă fără țintă, confuzi și delirând.

Pe la mijlocul secolului XX a apărut o nouă generație de cățărători, născută din contracultură, în același timp relaxată și nebunește de îndrăzneață, avidă să o rupă cu morala patriotică și puritană a muntelui. O carte foarte frumoasă dovedește această stare de spirit, Solo Faces de James Salter (1979), inspirată de Gary Hemming (1934–1969), beatnicul piscurilor, povestea a doi prieteni californieni reuniți de o aceeași furoare, care au părăsit totul pentru a trăi la Chamonix și a escalada versanții cei mai incredibili, înainte de a se despărți. Nu ascultau de reguli, își băteau joc de siguranță și nu cereau nimic autorităților. Pentru aceste „patrupede“ ale verticalului, alpinismul nu este o pasiune, ci o adicție, o lăcomie irezistibilă de creste, pereți, ghețari. Când adicția dispare, lasă în urma ei gust de cenușă. Eroul principal, Rand, se întoarce la existența obișnuită din California, cu sentimentul groaznic de a fi continuu „suspendat în gol“, între puțin și nimic, mai singuratic decât oricând. Tradițional foarte masculin, din fericire mediul montan s-a feminizat. Eticii competiției i-a urmat estetica ușurinței.

Orice marș, orice cursă începe într-un magazin și fiecare sport are uniforma lui. Se petrec ore-n șir pentru a alege confortul încălțămintei, comoditatea pantalonilor sau a colanților, ceasul conectat la internet, care comunică altitudinea, ritmul cardiac, capacitatea pulmonară, rucsacul miniaturizat care conține strictul necesar într-un spațiu redus, ciorapii antiderapanți, tricourile care absorb transpirația fără a răspândi miros. La înălțime, problemele minore devin prin excelență probleme majore: un bidon prost închis, un rucsac prea greu, încălțămintea prea strâmtă pot distruge o expediție. Evantaiul alegerilor vestimentare este vast și merge de la hainele fistichii, dar ultimul strigăt al modei, ale burghezului boem deghizat în vânător de munte, la hippyul reconstituit, a cărui revoltă nu mai ține decât de dread-uri. Nu mă refer la vilegiaturiștii de altitudine, la care persistă stilul opulent șic, loden austriac, haină matlasată, mantou de zibelină, pantalon pană, botine din piele scumpă, tocă de vizon. Până și câinii husky — plimbați în lesă pe străzile din Megève, Gstaad, Davos, Saint-Moritz, înveliți în pleduri scoțiene — au trecut de la statutul de câini de atelaj la cel de păpuși de pluș înfășate, dresate să le-atârne limba prin fața vitrinelor. Bietele drăgălășenii se aleg cu osânză și colesterol.

Ce frapează în acest univers, mai ales vara, este pantalonul scurt,

inclusiv cel foarte scurt și mulat, pentru femei, emancipare a corpului supus grijilor cochetăriei. Dincolo de o aparentă uniformitate, se exercită o întreagă și subtilă ierarhie: cămașa purtată cu bună știință neglijent a unora, buricul dezgolit, cu cercel de aur, al altora, bermudele găurite exact acolo unde trebuie, cu franjuri inegale, încălțămintea de marcă indică apartenența la triburi diferite. Principalul lucru care se vede când urci sunt moletele, de toate calibrele, de toate forțele, netede sau păroase, groase sau filiforme, care te invită să le urmezi și m-am surprins de multe ori invidiindu-le pe cele ale coechipierilor mei. Eu, care am piciorușe fine ca niște bețe de chibrit, invidiez întotdeauna pasul regulat al ghizilor. Înaintează ca pe niște trepte invizibile. Există și pantaloni scurți pentru bărbați: îl revăd pe acel bunicuț pus pe agățat, incredibil de rapid pe picioroangele lui, care o tot bătea la cap pe o cvincvagenară pierdută pe un imens petic de zăpadă veșnică, în apropierea refugiului Moëde-Anterne, și aducând-o pe drumul cel bun, adică pe-al lui. Trebuie subliniată amabilitatea drumeților care te ajută și îți dau sfaturi cu un soi de imediată solidaritate. O feministă anglo-saxonă explică faptul că femeile de pe cărările munților rămân niște împiedicate și aduc a călugărițe încălțate în bocanci grosolani așa, cu caschetă naspa și baston respingător[33]. De douăzeci de ani încoace pot depune mărturie că realitatea e inversă: nu am văzut niciodată atâtea persoane drăguțe prin munții noștri, în ținutele cele mai seducătoare, uneori cu tatuaje enigmatice întinzându-se pe sub haine, la fel de libere în atitudine și-n spirit, ba, mai mult, extrem de dotate pentru escaladă. Cât despre mămăițele de vârsta mea, cățărătoare și lăudăroase, când le vezi depășindu-i, cu hohote răsunătoare de râs, pe unii care abia se târăsc, și când le vezi pe post de păianjeni pe pereții de stâncă, nu mai ai îndoieli că lumea s-a schimbat. Prin urmare, visezi la femeile care urcă muntele, iar acest lucru este un carburant psihologic esențial: vă admir gleznele, iată ce buna-cuviință îmi dă voie să spun acum.

Miracolul muntelui permite juxtapunerea barocă a stilurilor, de la nostalgici ai pasului cadențat, militari în retragere, care te depășesc fără să se uite la tine, la inevitabilii drumeți de vacanță, care se cațără în maiou și șlapi la 2 500 de metri, se poticnesc, se rătăcesc și sfârșesc prin a chema în ajutor când nu mai găsesc poteca. Am dat, astfel, în 2016, pe Muntele Bégo din Parcul Național

Mercantour (la 2 876 de metri), de o familie din Nisa, pierdută în ceață și care, înarmată cu un iPad pe care-l flutura ca pe Preasfântul Sacrament, căuta locul în care își parcase mașina: cei trei copii erau în espadrile, iar părinții în bascheți și tricouri cu guler. Singur ca un cercetaș, pornit înainte ca o iscoadă, în fața cohortei de rătăciți, băiatul de nici 12 ani repeta întruna, cu o rebelă sastiseală: părinții mei sunt prea proști, părinții mei sunt prea proști. Ghidul nostru, François Leray, le-a interzis să se întoarcă, fiindcă ar fi putut cădea într-o prăpastie, și i-a urcat cu greu până în vârf, pe grohotișuri, pe o creastă deosebit de expusă. Mama de familie i-a mulțumit cu efuziune, ocărându-și „cretinul de soț“, și l-a strâns la piept cu o ardoare aproape jenantă, care ar fi putut degenera dacă ar fi fost singuri.

Întreb așa, între noi: de ce vara paznicele refugiilor sunt în general atât de sexy? Să fie un efect al altitudinii, un miraj? Dar de îndată ce privirea ni se așază pe cel mai neînsemnat chip feminin, extrage de acolo relaxare. E bine să alegi oameni tineri pentru a revigora grupul vlăguit al cățărătorilor. Gata cu ermiții murdari și în dezordine de altădată. Aceste gazde neobosite sunt muzele drumeților pe care îi hrănesc și-i fac să viseze. Chipul, surâsul lor este cel pe care-l iau cu ei pe pereții abrupți ca pe o încurajare de a sfida toate spaimele. Dacă mai au și inspirația de a pune o muzică de calitate, atunci chiar câștigă toate inimile. Într-o altă viață, mi-ar fi plăcut enorm să fiu paznic de refugiu pentru un sezon, din mai până în septembrie, să primesc turiști, să le propun rafturi întregi de cărți și muzică minunată, și să le proiectez filme.

Refugiile: cabane din materiale adunate cum s-a putut ori construcții futuriste, cocoțate la baza unei morene, pe surplomba unei limbi de gheață, constituind tot ce poate fi mai aproape de un staul omenesc, chiar dacă noile stabilimente au câștigat în confort și dispun uneori chiar și de camere individuale. În secolul XX, turiștii cu echipamentele lor păreau ieșiți direct din filmul Vacanță fără griji la schi; în ziua de azi, mulți par scăpați de la un curs de yoga. Te-ai crede într-o mănăstire tibetană în care se meditează înainte de a urca. Dușul cu apă caldă este permis patru minute după ceas. La intrare trebuie să-ți pui niște înfiorători saboți din cauciuc. Pe-acolo se mănâncă hrană tonifiantă, excelentă uneori, de parc-ai fi într-o pensiune, într-un simpatic vacarm. În mare, refugiul, între încăpere

de cazarmă și vagon de dormit clasa a doua, este de o rusticitate pe care o știi provizorie. Nu rămâi în el pentru a dormi, ci pentru a aștepta ziua următoare, obligat să te întinzi ca animalele-n grajd printre necunoscuți care se mișcă, sforăie, îndreaptă fascicolul frontalului spre tine când întorc capul și încep să se pregătească încă de la ora 2 noaptea. Te alegi în general cu o insomnie zdravănă, întărită de teama de a nu fi la înălțimea ghețarilor sau a pereților de stâncă. Esențialul este să nu îți rătăcești lucrurile, fiindcă la plecare va fi întuneric. Dacă ai ghinionul unei nevoi urgente în plină noapte, drumul până la locul de ușurare este o adevărată expediție. Dacă acesta este afară — unde poate fi identificat după miros —, o să dârdâi la 2 700 de metri cu, dacă e timp frumos, unica bucurie de a zări razele lunii sclipind reflectate de ghețari ori dansul umbrelor pe peretele masivului. Se zice că unii mai neîndemânatici, nemaifiind în stare să găsească drumul de-ntors, înșelați de tenebre, cad în gol. Sfârșit pe cât de atroce, pe atât de ridicol: și așa îți vine greu să mori, dar să mai și trebuiască să faci lumea să râdă cu decesul tău!…

Proba refugiului ne distrăgea de la spaima zilei următoare, ca o derivare de la dificultate. În zori se zguduie o mică armată anxioasă, cu fața încordată, care golește locul în câteva minute, grăbită să ajungă fără a fi întârziată de corzile celorlalți. Întoarcerea de după-amiază răzbună toate umilințele. Admiri în depărtare, la câmpie, obrajii umflați ai aerostatelor, parapantele care urcă și coboară în funcție de vânt, ca notele pe o partitură. Bâzâitul unui elicopter te liniștește și auzi șuierul unui planor înainte de a-ți trece pe deasupra capului. De-acum sunt uitate și amețeala, și greutățile ascensiunii: testul e trecut, ești orbit de minunățiile zărite, iar teribilul sforăitor din noaptea trecută, ale cărui cutremurări nazale îți sfredeliseră timpanele, aproape că ți-a devenit complice, mai ales că n-ai să-l mai auzi niciodată.

Rămâne un personaj esențial în cursele de pe înălțimile muntelui: ghidul, care poate foarte repede să se preschimbe în prieten, în inițiator și în egală măsură în confident, mai ales că e cultivat, iar conversația cu el se leagă cu ușurință. Pe jumătate șaman, pe jumătate intermediar, nu deosebește egoismul de altruism și

siguranța noastră de a lui. Nimic mai bun decât să ne cățărăm sub tutela unuia mai mare, care ne protejează de noi înșine, care ne ceartă când ne lăsăm pe tânjală, ne încurajează în clipele de slăbiciune. Panicii noastre îi opune politica liniștirii, ironia pedagogică. Un ghid bun practică eufemismul: minimalizează dificultățile, ba chiar poate să ne îngrijoreze cu felul lui de a ține să ne calmeze. Pentru un țâțâie cur ca mine, care o ia pe anumite coridoare cu mentalitatea unui condamnat la moarte, e unica terapie. Când vremea se strică și greutățile se acumulează, ghidul consideră că trebuie să-i ascultăm fiecare cuvânt. Din volubil devine taciturn, zgârcit la vorbă și, odată coborâți, n-ai să știi niciodată din ce-ai scăpat.

Tradițional, alpinismul este văzut ca o practică aristocratică de drept, pe când stânga apără drumeția, mai populară. Cățărătorul este un solitar care nu recunoaște ca egali decât un mic număr de happy few care merg pe înălțimi la fel ca el. Dacă e primul în coardă, se simte răspunzător pentru tovarășii lui. În acest mediu ultraselectiv, centrat pe valorile curajului și abnegației, se detașează o anumită categorie: cea a îndrăzneților nonșalanți, a artiștilor fisurii, băieți sau fete, care refuză denaturarea căii prin carabiniere, pioleți, pitoane și țin să fie una cu stânca în felul poeților[34]. Gata cu bocancii cu ținte, cu mergătorii butucănoși cu vârfuri metalice, cu ghetele de comedie, toate personalizate, minunate opere, ultimul strigăt al modei. Domnește peste tot, mai ales la cei mai tineri, estetica dezinvolturii. Își iau un aer de lucrători la calea ferată, îmbracă haine exagerat de lipsite de gust, un soi de vagabonzi rimbaldieni. Lejeri, trași ca prin inel, cu un ambalaj din plastic pe post de rucsac, costelivi ca niște mâțe nemâncate, nu se cațără, aleargă, aerieni, dezinvolți. Trebuie să-i vezi cum pleacă dimineața să escaladeze stânca, cu corzile făcute sul pe umăr, ca pentru a prinde un armăsar sălbatic, cu coastele lovite de cârlige, într-un zdrăngănit de parcă s-ar ciocni toate cratițele din bucătărie ori tot ce se găsește printr-un magazin de fierărie, cu o aparentă lipsă de concentrare care e culmea eleganței. Poate-or fi ceva prinți zdrențăroși, dar care din zdrențe fac lux. Practică frugalitatea ostentativă, refuză echipamentul greu al celor mai în vârstă decât ei, se cațără în pantaloni scurți și pantofi ușori. Încheie în câteva ore ce ție îți ia două zile întregi și califică drept ușoare ascensiunile cele mai vertiginoase. Te depășesc surâzători pe perete și sar peste

genuni. Într-un întreg ascetism al discreției, conjugă eleganța cu supraputerea și se visează capre negre săltărețe. Cum sunt tineri, în general mai degrabă frumoși și de o relaxare stupefiantă, îi contempli cu invidie, mai ales dacă tu însuți ești din țara tinereții.

În ei se confruntă două dorințe egale: cea de fidelitate față de tradiție și cea de disidență. Prin vârstă, îmbrăcăminte, formă fizică aparțin unei generații speciale, dar și de aceasta vor să se diferențieze. Este o confrerie ultrasecretă, care se părăsește pe la 30 de ani, când viața îți trage preșul nemuririi de sub picioare și te împinge spre întemeierea unei familii și intrarea în vârsta adultă. În toate aceste grupuri domnește o căutare pătimașă a acelui mic nimic care te face altfel decât semenii tăi. Cu o consecință ironică: erezia novatorilor va deveni ortodoxia succesorilor acestora. Indiferenți la moda de azi, creează moda de mâine. Tinerii aceștia sunt în același timp aristocrați prin alură și romantici prin dorința de originalitate. Părăsind itinerarul clasic, îl îmbogățesc cu o alternativă care se va adăuga catalogului de căi posibile. Fiecare cercetaș este un prospector.

---

[33] Nancy Huston, Marcher avec les philosophes, Philo Mag Éditerus, 2018, p. 101.

[34] Reinhold Messner îi citează, printre stiliștii clean climbing, pe americanul Royal Robbins ori pe slovenul Marko Prezelj (în Le Survivant, op.cit., p. 302.)

Capitolul 8

Cele două chipuri ale abisului

Senzația clocotitoare, grețoasă, ușor

erotică a adevăratei terori.

Robert Macfarlane, Munții din minte…

Muntele rămâne un spațiu ostil. Vrem sau nu, împreună cu el mergem în pasul morții posibile. Javra e ascunsă și gata de ambuscadă în spatele fiecărei expediții. O alunecare, un pas greșit, o pietricică rămasă într-un loc nepotrivit, și căderea e inevitabilă, iar consecințele, dramatice. Îmi amintesc de un bătrân filosof, amator de excursii în aer liber, care ne-a povestit cum, în timpul unei coborâri lipsite de dificultate, în Savoia, se împiedicase și fusese aruncat într-o râpă unde-și rupsese oasele. La fiecare traseu cu probleme, într-un fel sau altul, scrutezi abisul: îl adulmeci, îl respingi. Există două forme de vertij: amețeala morbidă a celor care suferă de răul de înălțime, chiar stând pe un scaun, și un vertij metafizic, gândul că un singur pas înainte te-ar putea arunca în hău. Acesta este vertijul unei libertăți infinite, care poate alege moartea chiar acolo și imediat. Sunt proprietar de moarte, numai de mine depinde, eu o provoc și eu o resping. Ispita de a cădea este mai întâi un coșmar: îți imaginezi corpul care cade în prăpastie, săltând din stei în stei, și-ți revii cutremurându-te. Căderea e fatală, deci trebuie să fie făcută imposibilă. Fiecare metru câștigat este o catastrofă dejucată; numai că fiecare dificultate depășită adoarme vigilența și face posibil un accident ulterior. Bachelard vorbește undeva, în legătură cu Thomas de Quincey, despre boala abisului, această obsesie de a cădea fără sfârșit și de a crea astfel hăurile de care te temi. Nu te refaci niciodată după această cădere care revine în vis.

Marea spaimă de la munte[35]*: este titlul unui minunat roman al lui Ramuz, în care personajele sunt nume proprii fără caracteristici*

veritabile, căci muntele este singurul subiect al narațiunii. El este cel care vede, dictează și decide totul, iar oamenii nu sunt decât niște martori neputincioși ai voinței lui. E magnific și malefic în același timp. Iarna, în unele văi de altitudine, soarele dispare din octombrie până în aprilie, făcând decorul lugubru. Și-atunci apare spaima că lumina s-ar putea să nu se mai întoarcă și că zăpada va bloca drumurile și-i va despărți pe oamenii de acolo de lumea din afară. Și invers: îmi imaginez uneori noaptea, înainte de culcare, că masivele montane ar putea dispărea în întuneric. Ce-ar fi dacă, într-o dimineață, principalele creste ar fi debarasate de pe întinsul câmpiei cum se debarasează o masă? Muntele e un trădător chiar și când pare să ne surâdă și nu e niciodată mai mincinos decât atunci când soarele strălucește pe cer. Ne primește fără să ne tolereze. Riscul nu este evitat, ba chiar este căutat pe cât este de temut. Este recolta psihologică a drumețului. Se știe dintotdeauna, curajul nu înseamnă inconștiența în fața pericolului, ci frică depășită, unic indicator de cost. Și mai trebuie refulate adrenalina și tremurul de neoprit mai ales în fața pasajelor periculoase.

Cățărarea mobilizează mai multe resurse contradictorii: precauție și îndrăzneală, arta de a înainta într-un mediu nesigur alăturate voinței de a depăși obstacolele. E nevoie de acea calitate pe care englezii o numesc sânge-rece, capacitatea de a înfrunta adversitatea fără a te plânge[36]. În permanență, o spaimă este schimbată cu alta: voința bine gândită de a înainta contra iraționalului reflex de panică. Una este evaluarea rece a pericolelor, alta teroarea în fața povârnișului. Prevederea trebuie să fie împletită cu încrederea: ar fi de ajuns un nimic, o piatră care cade, un nod prost făcut, o curea strânsă neatent pentru a te face zob. Și așa apare panica pură la gândul posibilității de a se întâmpla ceva nedorit: depinde de mine ca lucrurile să nu mai depindă de mine și să mă prăbușesc înspre moarte. Viața mea e-n mâinile mele. Dacă mă clatin, mă omor. Această poziție delicată, la limita sinuciderii, generează în general o tresărire violentă și dă picioarelor și brațelor elanul necesar pentru a continua să urci. La fel, orice alunecare, orice scăpare din priză sunt bântuite de spectrul agravării lor, la care mintea nu te poartă fără să tremuri de spaimă. Era cât pe ce să-mi rup gâtul pe niște stânci că imaginația mi-a și adus în fața ochilor trupul meu abia zvâcnind, rupt în mii de bucăți. Ce s-ar întâmpla la schi, dacă pământul mi-ar fugi de sub picioare și o întindere de zăpadă m-ar lua cu ea? Dacă ghidul ar leșina în coardă, ar cădea într-o prăpastie

și ne-ar lăsa dezorientați? Degeaba ne-ar fi explicat cum funcționează stația radio, tot ne-am simți atât de confuzi încât n-am mai fi în stare să chemăm ajutoare.

Există, știm bine, „degustători de ciclon“, rebeli a căror bucurie constă în a se așeza chiar în centrul depresiunii atmosferice, deseori la comanda unei avionete, acolo unde totul este calm pe când de jur împrejur izbucnește furia elementelor. Oricine practică escalada știe în ce măsură frica sporește câștigul emoțional al unei ascensiuni. Să înfrunți hăurile, o creastă înșelătoare, vântul cu glas de bariton, care te răstoarnă ca pe popice, înseamnă să învingi ce te doboară. Fiecare minut este ușa prin care te poate lovi moartea, fiecare pas greșit, o potențială prăbușire. Dar care ar mai fi miza fără spaima de a te prăbuși? „Nu te simți niciodată mai viu decât atunci când ești gata să mori“ (Robert Macfarlane). Să relatezi un accident din care ai scăpat înseamnă să povestești un miracol, propria supraviețuire. Prin cuvinte te exorcizezi de pericolul prin care-ai trecut. Înălțimile ne impresionează spontan. Versanții cei mai rebarbativi se umanizează pe măsură ce ne apropiem de ei și începem să-i urcăm. Stânca este acel adversar pe care trebuie să-l transform în prieten, un palimpsest de descifrat ca o pagină în Braille care se cere a fi citită în egală măsură cu vârfurile degetelor și cu ochii. Novicele se face una cu fiecare proeminență și se lipește de perete, pe când cățărătorii buni se depărtează de el. Cel dintâi uită principiul de bază: să găsești un punct de echilibru între două prize, să cauți calm o ieșitură, o protuberanță pentru a înainta. Ce înseamnă un debutant de 70 de ani? Un caz disperat sau, din contră, un etern neofit care se inițiază și progresează la vârsta la care alții aproape că nu mai vor să se ridice din scaunul cu rotile?

Frica îl poate îngheța pe cățărătorul care și-a pierdut resursele fizice pentru a înainta: este înlemnirea de groază a amatorului blocat pe un drum, incapabil să urce ori să coboare, contopit cu piatra. Niciodată nu e prea mult încercarea de convingere din partea unui ghid sau a unui apropiat pentru a-l incita pe înfricoșat să iasă din acea stare oribilă. Întrucât clipă de clipă agonizează nevrând să moară. Să anticipezi tot ce poate fi mai rău pentru a-l evita: regăsim aici ecoul practicii stoice praemeditatio, prevederea eventualului rău viitor pentru a-i putea dejuca intervenția. A ne priva de mâncare, de băutură, a ne supune frigului, chinului deliberat ar

trebui, conform lui Seneca, să atenueze șocul acestor încercări în ziua în care ne-ar afecta. Și să ne ofere experiența nenorocirii în doze homeopate. Un alpinist trebuie să fie capabil să reacționeze la neașteptat, atunci când, de exemplu, izbucnește furtuna și pioleții încep să sfârâie, când lumina lividă îmblânzește stâncile și capătă o nuanță gălbuie. Lionel Daudet, în timpul turului frontierelor Franței, a fost electrocutat pe Creasta Magilor, între Franța și Italia, după ce a auzit bâzâitul ca de albine caracteristic fulgerului: descărcarea electrică l-a străbătut din josul spatelui până la degetele de la picioare: „Am avut senzația că sunt paralizat, transformat într-o statuie de sticlă care mai apoi s-a spart".[37] A supraviețuit în pofida unei cicatrice rotunde cât o monedă de doi euro, la capătul de jos al coloanei vertebrale. Consideră că viața i-a fost salvată de pioletul prins de rucsac, fără de care arcul electric i-ar fi intrat prin cap și l-ar fi terminat. Imensa descărcare electrică a fulgerului este o bombă care îți explodează deasupra. Mai este o poveste, foarte frumoasă, a unui om fulgerat, relatată de Oliver Sacks în cartea sa Musicophilia (Seuil): în 1994, un anume Tony Cicoria, chirurg ortoped în vârstă de 42 de ani, telefonează dintr-o cabină publică din Albany (statul New York), în plină furtună, moment în care este lovit de un fulger. Supraviețuiește în pofida unui stop cardiac, dar se trezește puțin mai târziu cuprins de o dorință brutală de a cânta la pian și de a-și cumpăra partituri. Începe să compună, aude notele în minte și devine un muzician excelent. Pur și simplu a fost fulgerat de dragostea pentru muzică și mărturisesc că îl invidiez pentru acest accident fecund, propice creației. Artileria cerului l-a transformat, dacă nu într-un geniu, cel puțin într-un artist. Într-o schiță, Il peso della farfalla, Erri De Luca, franciscanul crestelor, povestește cum o cămilă pișcată din greu, până la apropierea de un câmp peste care venea furtuna, și-a simțit blana zburlindu-se și puricii împrăștiindu-se în salturi formidabile. Magnifică metaforă: tensiunea electrostatică a scăpat-o de paraziți.

Îți poți închipui frica, dar frica nu se închipuie pe ea însăși, ci își face una subiectul cu obiectul groazei. Amorțește corpul și spiritul și grăbește nenorocirea de care s-ar presupune că ne păzește. Invers, spaima cea bună alertează, evită erorile fatale, stimulează resursele psihice. În circumstanțe extreme, te împinge să improvizezi un bivuac în plină furtună, să cobori în viteză când se declanșează sabatul elementelor dezlănțuite. Frica salvatoare mobilizează, frica

toxică paralizează.

Muntele e frumos fiindcă ne rezistă. Unde îmi este limita? se întreabă cățărătorul și se bucură să o împingă mai departe sau să o verifice. Astfel pot fi înțeleși cvincvagenarii și sexagenarii care, împotriva curentului, se cațără, fac drumeții. Sunt împinși de voința de a nu se lăsa, aflându-se în plin patetic al obstinației, agasându-i pe cei mai tineri[38]. Urcând, vechile ranchiune se potolesc, te reconciliezi cu natura și oamenii, regăsești o anume inocență. Acolo unde mulți văd în vârstă o decădere, mai ales după 50 de ani, eu văd mai degrabă o ultimă șansă, un ultim buchet de posibilități. „Să ai toată viața în urmă, abia atunci ești cu adevărat liber“, zicea Le Clézio în 1963. Pariul meu e invers: să ai până la capăt viața înainte, să te bucuri de o libertate care nu înseamnă renunțare, ci ambiția de a-ți asuma noi sarcini, bucuria de a înfrunta lumea. Bucuria de a-ți extinde existența sporește pe măsură ce aceasta se estompează. Sunt două feluri de ființe: cele epuizate de actul de a trăi și cele sufocate de o supraabundență a energiei, chiar dacă trebuie să moară peste un ceas. Mărginiții și expușii. Și două modele de bătrânețe: una dinamică și cealaltă entropică. Prima tinde către viitor, cealaltă este întoarsă către trecut, către nostalgie. Una face proiecte, cealaltă se consumă în regrete.

Ne plac mai ales constrângerile pe care ni le impunem în vederea unui scop superior. Pentru el suntem gata să înfruntăm cele mai teribile pericole, să tolerăm un calvar inuman. Fiecare își stabilește un barem personal al durerilor pe care este gata să le suporte, până la degerături și, în cel mai rău caz, până la amputare. „Fără excepție, alpinistul nu are de sperat la glorie și nici măcar la un spectator care să îl încurajeze. Fără alt martor în afara tovarășului de coardă, în singurătatea și liniștea muntelui, se bate pentru unica bucurie de a triumfa asupra obstacolului pe care și-l impune, pentru unicul orgoliu de a se simți puternic și curajos (Reinhold Messner).“[39] Încercarea pozitivă este aceea pe care o poți converti în putere asupra ta însuți și în mărturie, o sfidare la adresa propriei noastre finitudini. Bizar pariu al cetățeanului contemporan: vrea să aducă la un loc eroismul și voința și își impune intenționat o sporire

a pericolelor. Suferințelor inevitabile, bolilor, doliului, decepțiilor, le opune suferințele dezirabile. În unele zile se întâmplă să găsești în tine o putere de măgar încăpățânat, care nu se mai oprește. Corpul este întotdeauna prea greu, chiar și atunci când este suplu: greutatea lui ne încurcă, e prea mult atunci când ne visăm pasăre. Ne oprim descurajați. Apoi pornim din nou. A abandona ar fi degradant. Nu toată lumea e un „dansator al crestelor“ (Lionel Terray despre Lachenal). Fiecare ascensiune este în același timp spirituală și materială: cât de modestă ar fi expediția, tot te simți entuziasmat că ai întreprins-o, de parcă ai fi atins esențialul.

După o anumită vârstă, muntele nu ne mai permite decât un singur lucru: perseverarea. Este un pariu un pic nebunesc să faci pe zuavul pe lespezi ori pe acrobatul pe pantele abrupte. Stranie diviziune a muncii: pe de o parte, cuvântul victimizator se răspândește ca o dâră de praf de pușcă în societățile noastre superprotejate, în competiția cine va geme cel mai tare; pe de alta, un număr în creștere de bărbați și de femei extenuându-se pentru a traversa polii în sanie, oceanele pe-o coajă de nucă, jucându-se de-a pendulele-n aer. Supliciul ne e destinul: mulți fac din asta o alegere personală, ba chiar o profesiune de credință în a sfida mizerabila noastră condiție. Iată-ne liberi pe cărări și pe creste, pentru a ne descătușa din lanțurile care ne strâng și pentru a ne alege pericolele pe care dorim să le înfruntăm. Un dialog complex pe care călătorul, alpinistul îl pornește cu muntele atunci când acesta le întoarce, cu condiția unei îndelungate frecventări, dragostea și încrederea pe care ei i-o dovedesc. Și iată-i cumva înnobilați de munte.

Vârfurile, piscurile fac parte din acele spații sacre care induc o nouă artă de a trăi. Și asta merită ceva frisoane. La fel ca marea, ele dăruiesc celor care le îndrăgesc sensul transfigurării cotidiene. Pereții uriași îi conduc pe cei care îi doresc către izbăvire. Aceștia sunt calea mea către mântuire.

---

[35] **Charles-Ferdinand Ramuz, Marea spaimă de la munte, traducere din limba franceză de Viorica Niscov, Trei, București: 2007 (N.r.).**

[36] Robert Macfarlane, L'Esprit de la montagne, traducerea franceză a Mountains of the Mind, A history of fascination, Plon, 2004, p. 102.

[37] Lionel Daudet, Le Tour de la France, exactement, Stock, 2014.

[38] Bernard Amy, Ceux qui vont en montagne, PUG, 2020, pp. 61–62, despre nostalgia seniorilor cuprinși de sindromul contabil: „Nu încetează să-și lungească lista călătoriilor. La final de iarnă, îți explică faptul că au realizat patruzeci de ieșiri la schi cu o diferență de nivel totală de zece mii de metri. Primăvara, se miră cu condescendență «că nu continuați ca ei să treceți la nivelul șase și, în zile bune, chiar la șapte».“

[39] Lionel Terray, op.cit., p. 185.

Capitolul 9

Goupil și Ysengrin

40

Cât ai domestici lupul, tot la pădure va visa mereu.

Proverb rusesc

Ce este sălbăticia? O invenție a culturii care vrea să își regăsească în împlinire ceea ce combătea la origine, tot așa cum bucolicul este reconstruirea unei lumi țărănești idealizate. Regretăm universul ritmat de anotimpuri, iar pasiunea noastră absolut urbană pentru ruralitate operează din perspectiva nostalgiei: natura înseamnă tot ce am pierdut esențial și din totdeauna. Însă toate acele câmpuri mărginite de cortinele lor de arbuști, toată acea viață simplă, al cărei farmec îl cântăm acum, tot de mâna omului au fost și ele fasonate. Proiectăm asupra acelui altădată o puritate care nu a existat, cum nu a existat niciodată o primă dimineață a lumii, artificialul începe încă din perioada oamenilor de Neanderthal, când primii cultivatori sau crescători de animale au fost constrânși, pentru a supraviețui, să preleveze cu regularitate cele oferite de mediu. Repopularea cu lupi și râși, din sud-estul țării, cu urși și răpitoare în Pirinei, fac ca zona sătească să fie din nou locuită de puteri periculoase. În numele noului raport cu viul, organizăm violența pe care strămoșii noștri doreau să o facă să dispară, cu prețul unei dileme insurmontabile. De treizeci de ani, omul civilizat, sătul de confort și de siguranță, vrea să fie înconjurat, în Europa, de animale sălbatice. Delicatul acesta lasă autoritățile să reintroducă pe ascuns specii redutabile, ba, mai mult, le solicită, strigând sus și tare că omul este singurul prădător periculos, singura manifestare de barbarie care trebuie ținută la respect. S-a inventat un concept care i-ar fi făcut să urle pe străbunii noștri: lupul convivial, ursul simpatic. Etologia revăzută de Walt Disney.

Istoricul Jacques Pastoureau îi ironizează cu amabilitate pe zoologii și apărătorii lupului, care susțin că acesta nici vorbă să fie vătămător și care vor să-l scoată față-curată în fața tuturor crimelor de care este acuzat[41]. Necinste dublată de ignoranță, căci toate mărturiile din trecut arată că lupii îi atacau pe oameni și mâncau cadavrele soldaților de pe câmpul de luptă. Au intrat în Paris, în mai multe rânduri, în 1421, an înspăimântător, în 1423 și în 1438, iar între 1685 și 1710 au încercuit capitala, în timpul unor ierni teribil de geroase[42].

Adevărul este că lupul își înnebunește mai ales adoratorii și ajunge obiectul unor înrolări aproape fanatice. Această lupomanie sentimentală dovedește, în realitate, un antropomorfism care se ignoră: se umanizează animalele pentru a se animaliza mai bine ființele omenești. În aceeași ordine de idei, acum doi ani circula prin Paris o petiție privitoare la salvarea șobolanilor și la a nu mai fi considerați dăunători, ci prieteni. În februarie 2021, la Strasbourg, o aleasă ecologistă sugera și ea ca ploșnițele și șoarecii să nu mai fie priviți ca dușmani, ci „convivi“ cu care ar trebui să ne obișnuim! Nu doar că ar trebui ca lupul să repopuleze zonele noastre rurale, dar fiecare dintre noi ar trebui să redevină fiară, maimuță ori mare prădător, scoțând la lumină animalul care dormitează în el. Îi datorăm lui Jack London această mitologie a reînsălbăticirii, prin marile sale romane Chemarea străbunilor (1903) și Colț Alb (1906). În cel dintâi, Buck, câine de sanie, bântuit de origini, se decivilizează, se-ntoarce la strămoși și se trezește transformat într-un demon încarnat. Lupul din el este un rege decăzut care își reclamă titlurile, gâtlejul îi vibrează de cântul hoardei, se debarasează de moștenirea domestică, își amintește „confuz de tinerețea propriei rase“, din vremea când câinii sălbatici alergau în haită prin pădurea primitivă și își urmăreau prăzile pentru a le ucide. „În noaptea rece și nemișcată“, dă drumul unui urlet și toți străbunii lui, morți și îngropați, urlă prin el. Deține întreaga putere fizică a unui rege, posedat de țâșnirea vieții, de „bucuria perfectă a fiecărui mușchi“. Sortit „necruțătoarei melancolii a foamei“[43], Colț Alb, la rândul lui, își urmărește fără milă victima. Cel puțin Jack London nu-și face iluzii în privința carnasierului, celebrând prin acesta forța brută și violența previzibilă. Ca mulți alții din vremea sa, denunță astfel anestezierea vieții, provocată de civilizația modernă bazată pe zdrobirea

instinctelor și înregimentarea libertății. Acest roman educativ cheamă la dezvăț, la regresie salvatoare.

În secolul al XIX-lea, caprele negre, muflonii, caprele alpine, aproape că au dispărut din Franța, iar la mijlocul secolului XX nu se mai găseau decât în Elveția, în Austria, în Bavaria și în Dolomiți: să afli că au apărut din nou și în număr considerabil prin masivele noastre este o veste excelentă. Ca om de la oraș, sunt favorabil revenirii lupului (și a ursului în Pirinei), întrucât nu sufăr din acest motiv și le pândesc cu pasiune cele mai mici urme pe cărări. Pentru moment nu este decât un animal care se ascunde și care poate fi rareori văzut altfel decât după corpurile dezmembrate pe care le lasă în urmă: primul pe care l-am zărit a fost acum douăzeci de ani, la Dormillouse, în Hautes-Alpes, fost loc de refugiu pentru reformații care fugeau de persecuțiile catolicilor. Era cadavrul unei oi, cu pântecele spintecat, cu măruntaiele scoase, devorat de muște. O omorâse o haită, fără a o mânca, pentru a-și lăsa acolo dovada a ceea ce era în stare să facă. În viața mea am întâlnit puțini lupi: o hoardă de vreo zece indivizi, cu părul sur, la 6 dimineața, în Parcul Yellowstone (Wisconsin), care alergau în jurul unui bizon rănit, încercând să-l dea gata; un cuplu foarte agresiv în România, într-o semirezervație din apropierea comunei transilvane Cristian. Dar, mai ales, într-o noapte de ianuarie, pe un drum din Munții Aravis, pe la ora 23, când am zărit trei siluete prelungi, care urcau fără oprire, în salturi minunate, și îmi amintesc emoția admirativă care ne-a cuprins.

Întoarcerea lupului în Alpii francezi, revenit din Abruzzo în anii 1990, înseamnă întoarcerea frisonului medieval în secolul XXI, intrarea în coliziune a epocilor, încrucișarea prădătorilor carnivori cu decorul sporturilor de iarnă. Faptul că fiarele au fost zărite cu telescopul pe pârtiile de la Courchevel, în martie 2020, apoi pe Muntele Joux, mai sus de Megève, în decembrie al aceluiași an, este indiciul unei încercuiri tăcute. Dincolo de peisajul familiar al pârtiilor negre sau roșii, al nacelelor teleschiurilor, care se clatină în vânt, tâlharul dă târcoale, pe cât de discret pe atât de prezent, ca o umbră în spatele unui paravan, care poate țâșni în orice clipă pe scenă. Peste tot pe unde trece uluiește, înspăimântă, puterea maxilarului său stupefiază, poate parcurge 100 de kilometri pe zi, inteligența lui îi derutează pe vânători, ciobanii se tem de el și

visează să-l poată ucide când le atacă turmele. Sumbru emisar al lumii htoniene a Evului Mediu, este de acum încarnarea biodiversității de restabilit. Oamenii reintroduc caprele alpine, muflonii, ulii, vulturii, zăganii, urșii, râșii și recreează, din proprie voință, o coabitare pe care o nădăjduiesc fericită, paradis terestru de după alungarea din rai. Gestul postulează o înțelepciune spontanee a Naturii care ar deține în substanța ei un simț înnăscut al echilibrului. Argumentul nu e fals: reintroducerea vulpii permite, de exemplu, eliminarea șoarecilor de câmp care devorează recoltele. Numai că proliferează multe alte specii — căprioare, cerbi și mai ales mistreți — fără a se urmări proporțiile cel puțin prin asociațiile de vânători. Astfel încât grija noastră legitimă pentru viu pare o îngrămădire de interese și de dorințe contradictorii: reintroducem lupul în detrimentul oricărui interes al crescătorilor de animale și al ciobanilor, sacrificați pentru o toană animalistă[44].

Ce înseamnă lupul în ziua de azi? O confruntare de idei între partizanii și adversarii canidelor. Cu fiecare hecatombă de oi, miei, capre, scandalul reizbucnește, iar crescătorii de animale amenință să pună mâna pe arme, dacă statul nu face ceea ce e necesar. În 1995, de pildă, după numeroase atacuri ale căror victime au fost turmele, urmate de manifestații ale crescătorilor de animale scoși din fire și ale aleșilor lor la Nisa, o încărcătură explozivă a aruncat în aer un pod pe cursul râului Vésubie, în Alpii Maritimi. Atentatul a fost revendicat de „Frații lupilor“ care-i blamau astfel pe „vânătorii de căcat“[45]. Cadavrul unui lup ciuruit de alice a fost descoperit în Parcul Național Mercantour, iar ministrul Mediului de la acea vreme, Corinne Lepage, l-a considerat „un act de omucidere“. Acestei stări de confuzie i se adaugă ostilitatea sălbatică a Verzilor la adresa vânătorilor pe care ar vrea să-i excludă din spațiul public și îi privesc ca pe niște adevărați teroriști. (Să ne amintim că, în 21 ianuarie 2021, niște aleși ecologiști s-au dus să depună flori în semn de omagiu pentru un cerb tânăr, hăituit la o vânătoare călare până în gara Chantilly. Omagiul, parodie a ceremoniilor pentru victimele terorismului, a șocat.) Peste tot în Franța, de treizeci de ani încoace, lupii decimează ovine, uneori tăurași și junci, agravând tensiunile, drept care guvernul autorizează anual prelevarea unui anumit număr de exemplare prin asociațiile de vânătoare specializate. Ca orășean, resimt o fascinație romanescă pentru lup. Câinele latră prostește, pe când lupul își

înalță glasul și urlă, cu botul spre cer, pentru a fi auzit la kilometri de jur împrejur. Ba chiar ar fi inventat o „melodie corală“, zice muzicologul André Manoukian. Ochii de jăratic, ca niște crestături, faptul că vede noaptea, fiind considerat nictalop, fascinează pe bună dreptate: toate vorbesc despre Instinct, despre instinctul de a ucide. Este o frumusețe rece, care nu te privește, dar care se uită la sine însăși contemplând lumea.

Dacă discuți cu ciobanii care-și duc turmele la păscut în Mercantour, perspectiva se schimbă: chiar dacă recunosc abilitatea carnivorului, mulți cer dreptul de a-l omorî dacă dă târcoale saivanelor, după cum alții, în Aubac, vor să alunge vulturii care se hrănesc cu cadavre. În 2020, nu mai puțin de 1 200 de oi au fost ucise doar în Hautes-Alpes! Păstorii se tem că într-o zi prădătorul ar putea lua un copil. Subvențiile generoase acordate de stat și de Uniunea Europeană nu potolesc cu nimic furia legitimă a crescătorilor de capre, care resimt fiecare atac ca pe o rană personală. Economia pastorală se dovedește cu greu compatibilă cu prezența lupului în Alpi și a ursului în Pirinei, care face uneori ca zeci de ovine panicate să se arunce în prăpăstii. Să fim cinstiți: un drumeț are mai multe șanse să fie mușcat de un câine ciobănesc, fie el din rasa Beauceron sau Malinois, decât de un lup. Dar mereu suntem în vecinătatea accidentului fatal: la primul copil sau adult rănit de un lup, spaimele ancestrale ies din nou, brusc, la suprafață (o haită a reușit, în decembrie 2020, în Isère, să facă bucăți un tăuraș de 250 de kilograme). Politica noastră de reintroducere a speciilor sălbatice este alcătuită dintr-o grămadă de incoerențe prin care statul încearcă să arbitreze între două părți ostile, cu riscul de a încasa lovituri și dintr-o parte, și din cealaltă.

Șeptelul behăitor care merge către pășuni în fiecare primăvară, prin miile lui de capete seamănă cu un fluviu care urcă spre propriul izvor. Berbeci, capre și oi înaintează în cohorte indisciplinate, dirijate de câini hiperactivi, care mușcă recalcitranții. Alături de această trupă vagabondă, rezervat în fața numărului mare, lupul seamănă cu un guerillero organizat în comandouri mobile, perfect disciplinate. Armata căprească este unită doar de frică și de mimetism. Imediat ce un carnivor se arată sau urlă, viitoarele prăzi sunt cuprinse de panică, se-nvârt în loc sau se aruncă într-un unic elan către dușman, ilustrând de minune fraza lui Kant: „Frica este

absurdă și provoacă exact ceea ce vrea să evite". Se povestește o întâmplare extraordinară petrecută acum ceva timp în Hautes-Alpes: ciobanii adunaseră caprele și oile într-un spațiu închis cu gard, pentru a fi în siguranță. La miez de noapte apar lupii care urlă, trezind turma. Aceasta, înnebunită, începe o mișcare în cerc apoi, constatând că este închisă, împinge gardul cu capetele-n pământ. Lupii urlă și mai tare, împingând ovinele, terorizate, să își concentreze eforturile într-un singur punct al îngrăditurii. Sub efectul numărului, reușesc să răstoarne gardul care le apăra și ies. Lupii nu au decât să se servească: oile au colaborat la propria eliminare. Carnagiul e total și rare sunt animalele cărora să nu li se spintece gâtul sau care să nu se arunce din înălțimea falezei, cu o promptitudine teribilă. Alt șiretlic al prădătorului: unul dintre ei atrage câinii ciobănești, o lupoaică în călduri, de exemplu, și-i face să alerge mai mulți kilometri, în timp ce tovarășii ei decimează animalele grăsulii și se bucură de festin.

Lupul este dublu: real și imaginar, cu atât mai apărat de partizanii lui cu cât aceștia rareori au avut de pătimit din cauza proastelor lui maniere. Aceștia îl iubesc ca pe o himeră, ciobanii suferă de pe urma lui ca realitate. Ba chiar, într-un parc tematic din Saint-Martin-Vésubie, a fost creat „brandul lup" și acolo crescătorii de animale profită pentru a-și vinde mieii cauționați ironic de ucigaș, ca o garanție de calitate[46]. Eșafodajul fragil nu rezistă decât pe cheltuiala localnicilor. În centrul unei anumite mitologii, lupul figurează ca blazonul cel mai vrăjitoresc, în timp ce ursul, totuși la fel de periculos, rămâne legat de o imagine infantilă (cu magistrala excepție a antropologului Nastassja Martin a cărei mandibulă a fost smulsă de un urs în Siberia și care se consideră ca locuită de spiritul agresorului, ființă hibridă pe jumătate femeie, pe jumătate plantigrad[47]). Ursul de pluș a ucis grizzlyul. Aventurierii îndrăgesc canida, „bruta magnifică" (Jack London). Toți am fi lupi domesticiți, care trebuie să își rupă lanțurile și să își urle furia spre stele. (Câinele-lup ar avea ferocitatea acestuia, dar fără noblețea lui, vlăstarul rătăcit al unei rase prost domesticite.) În viața sălbatică, ucizi ori ești ucis, mănânci ori ești mâncat, întrucât scopul este carnea (Jack London[48]). Ar trebui, ne spun activiștii, să reînnodăm legătura cu natura noastră sălbatică, acea wilderness a anglo-saxonilor, „loc de vindecare a psihicului și a corpului nostru bolnav"[49]. Ce se înțelege prin aceasta? Refacerea legăturilor cu

ciclurile naturale, viața la țară sau reabilitarea violenței, încălcarea legii, refuzul regulii? Reintroducând fauna sălbatică alături de activitățile umane clasice, este recreat un munte de sinteză, la fel cum multinaționalele agroalimentare produc carne de sinteză sub culorile combaterii măcelăririi animalelor. Nu muntele de altădată, ci muntele de după. Găsim astfel pe înălțimi iurte mongole și lame, după cum găsim palmieri în Bretagne, bananieri în Ardeni și peruși veniți din India în grădinile din Paris, care vânează vrăbii și pițigoi. Ba chiar, la Megève, la 2 000 de metri, au fost transplantați bizoni. Nouăsprezece dintre ei, care scăpaseră din țarc, de pe Muntele Joux — unde erau crescuți pentru carne —, au fost împușcați din precauție, în iulie 2019, la ordinul prefecturii, gest în care se amestecă absurditatea și cruzimea. Transplantările de specii neadaptate nu sunt întotdeauna binevenite. Până și măgarii și catârii, numiți cândva „miniștrii transhumanței“ pentru negustori și contrabandiști, cară acum valize, saci sau copii pentru vizitatorii în pelerinaj. Armata ecvideelor merge mână-n mână cu cea a turiștilor.

Interacțiunile dintre faună și oameni sunt multiple și deseori surprinzătoare: caprele alpine și marmotele devin mai puțin sălbatice și se apropie de trecători. Revăd acea marmotă îndrăzneață din Parcul Național Vanoise, care, postată pe marginea drumului, lingea brațele, mâinile sau picioarele celor ce se lăsau, pentru a culege ceva sare din transpirație. Am beneficiat și eu de solicitudinea ei aspră pe molete, genunchi și palme. Se achita de sarcină cu asiduitate, făcându-i pe copii să râdă în hohote. (Să aflu, mai târziu, că acest mamifer scormonitor digeră de două ori alimentele, ingerându-și o parte dintre excremente, m-a cam răcit în păreri.) Trezirea naturii înseamnă și coruperea posibilă a animalelor sălbatice, tentate să se hrănească pe lângă oameni. Nu se vorbește oare despre lupii-spaghetti din Abruzzo, care vin să caute resturi prin preajma restaurantelor, și de urșii-pizza din Munții Stâncoși, care scotocesc conștiincios prin lăzile de gunoi? Îmi aduc aminte de o cabană închiriată în Parcul Yosemite, prin anii 1980, când predam la San Diego: uitând să încui ușa, am fost treziți noaptea de un zgomot puternic: bucătăria era ocupată de un urs brun masiv, care încerca să deschidă frigiderul. Urletele noastre l-au pus pe fugă. Ulterior mi-a părut rău că nu i-am lăsat un borcan cu miere drept consolare. În Colorado și New Mexico, cel mai bun loc în care poți găsi urși este spațiul special amenajat pentru pubele. În Alaska,

Siberia sau Antarctica, urșii albi, care suferă din cauza reducerii teritoriului de vânătoare și de suprapopulare, se apropie de aglomerările urbane. În același timp, în Franța, cerbii, căprioarele, mistreții proliferează și devastează. Vacile vagaboande seamănă panica în Corsica. Au fost găsiți pui de mistreț în casca unui salon de coafură dintr-o stațiune balneară de pe Coasta de Azur ori alergând pe plaje, printre cei aflați în vacanță. În Italia, invadează orașele cu sutele de mii.

Iată întreaga ambiguitate a reparațiilor noastre: istoria nu merge niciodată înapoi. Natura pe care vrem să o reașezăm în drepturile ei nu este niciodată altceva decât o reconstruire culturală, chiar dacă în Abruzzo sau în Spania coabitarea dintre speciile domestice și cele sălbatice pare a fi mai bine echilibrată. Simbolistica lupului nu este deloc gata să se stingă, fiindcă ține de un mimetism uman evident, după chipul și asemănarea acelor „supraviețuitori“ nord-americani care se ascund prin păduri și se deghizează în vânători ce pun capcane, în indieni, îmbrăcându-se în blănuri de animal pentru a trezi în ei fiara disimulată de frica emasculării într-o cultură prea feminină. O minunată bandă desenată a lui Rochette aduce în scenă un vânător epuizat, salvat de un lup pe care dorea să-l omoare, și cu care împarte carcasa unei capre negre[50]. Să fie aceasta „re-însălbăticirea“? Întoarcerea la carnea crudă ca legendă a reconcilierii? Se va sărbători oare transformarea în lup a pașnicului drumeț chemat să își elibereze instinctele, inclusiv cele mai violente, să mănânce carne crudă și să meargă în patru labe? Sau transformarea în căprioară a celui îndrăgostit de păduri, versiune new age a lui Bambi[51]? Cine sunt aceste ființe superioare care se prezintă drept ambasadori ai faunei și înțeleg să repună umanul la locul lui[52]? Care utilizează ursul grizzly, lupul, râsul pentru a lovi în specia umană? (Noii utilizatori de capcane sunt cu bună știință sentențioși.) Acest neosălbăticism este încă un vis al omului civilizat, care idealizează natura și copacii pentru a lansa un pamflet împotriva lumii moderne. Se dorește întoarcerea la originile omenirii, numai că istoria deja a trecut prin acel stadiu. Sălbăticia de după civilizație este sălbăticia împreună cu civilizația. Și nu-i uit pe acei vegani preocupați de prozelitism, care ar vrea să reeduce speciile carnivore și să constrângă lupii, câinii, coioții și râșii să mănânce legume și fructe: astfel, animalismul devine culmea imperialismului omenesc! Când vom vedea lupii umblând fără țintă

de-a lungul autostrăzilor sau apropiindu-se de sate, nu despre infuzia naturii vom putea vorbi, ci despre confuzie. Printr-un contrasens interesant, se vorbește despre întoarcerea la viața naturală când, mai degrabă, ar trebui vorbit despre o domesticire a alterității: muntele și fauna sunt indiferente la principiile noastre. Căutăm de fapt în ele partea negativă a propriilor noastre valori, corectarea efectelor nocive ale societăților noastre. La asta ne gândim atunci când plănuim să ne părăsim țara, dar de fapt colonizăm în continuare, deși credem că ne retragem. Mă distrează gândul de a-l vedea pe Samivel urmând calea fabulelor medievale, inversând clișeele în albumele sale cu Goupil și Ysengrin: vulpea este vicleană și minunat orator, lupul e mojic și prost. Înfometat, își pierde dinții și trebuie să se preschimbe în menestrel pentru a obține un blid de supă.

Un frumos exemplu de delicatețe: rătăcind poteca, într-o expediție dificilă pe masivul Mont-Blanc, la 3 000 de metri, Walter Bonatti observă pe zăpadă un fluture muribund, pe care căldura zilei îl purtase într-un soi de extaz ascendent până pe acele înălțimi. Îl ia în palmă, adăpostindu-l, și-l duce la refugiul Charpoua (2 841 de metri), la poalele muntelui Drus[53].

---

[40] Numele Vulpii și cel al Lupului în ansamblul de povestiri medievale cunoscut sub titlul Le Roman du Renart, personaje reluate de scriitorul, ilustratorul, cineastul și exploratorul francez Samivel, pseudonim al lui Paul Gayet-Tancrède, 1907–1992, într-o trilogie publicată în mai multe ediții începând din anii 1930 (N.t.).

[41] Michel Pastoureau, Le Loup, une histoire culturelle, Seuil, 2019, p. 13.

[42] Ibid., p. 105.

[43] Croc-Blanc, Libretto, p. 32.

[44] În Franța, există un partid politic fondat în 2016, consacrat apărării animalelor, numit Parti animaliste (N.r.).

[45] Antoine de Baecque, op.cit., pp. 313–314.

[46] Antoine de Baecque, op.cit., p. 350.

[47] Nastassja Martin, Croire aux fauves, Verticales, 2019.

[48] Croc-Blanc, op.cit., p. 93 [Colț alb, în limba română, apărut în mai multe traduceri și editări de-a lungul anilor].

[49] Citat în Pablo Servigne, Raphaël Stevens, Gauthier Chapelle, Une autre fin du monde est possible, Seuil, 2018, p. 84.

[50] Jean-Marc Rochette, Le Loup, Casterman, 2019, postfață de Baptiste Morizot.

[51] Geoffroy Delorme, L'Homme-chevreuil, Les Arènes, 2021.

[52] Precum scriitorul ce ia urma vânatului Baptiste Morizot, Sur la piste animale, 2017, Actes Sud.

[53] Walter Bonatti, op.cit., p. 128.

Capitolul 10

Să iubim ce ne înspăimântă

Sublimul este acela față de care, prin comparație, tot restul pare mic.

Immanuel Kant

Copil fiind, când treceam cu mașina pe drumul din Les Houches, ghețarul Bossons avea amabilitatea de a se opri la abia un kilometru de șosea, cu buza de jos aranjată pentru a permite circulația. Cel puțin așa-mi place să mi-l amintesc. O cascadă de bumbac care cobora și se transforma în trunchiuri, piatră, praf. Botul lui alcătuit din bucăți de brad, din stânci concasate, din zăpadă pulverizată mă teroriza. Se dilua ceva mai jos în pârâiașe mâloase și vara inunda macadamul în zilele caniculare. Mutra aceea arțăgoasă părea să spună: data viitoare vă bag eu la fund. Or, acum se întâmplă pe dos: alergăm după ghețari pentru a-i salva. În Elveția, sunt înfășați în cuverturi pentru a-i proteja de radiațiile solare: nu mai este vorba despre un fluviu impetuos — iscat de munți pentru a acoperi văile —, ci despre un fetus contrariat, care se întoarce către locul lui de naștere. (Ghețarul Bossons s-a retras în anii 1940, apoi a recuperat între 1955 și 1990, zdrobind copacii și arbuștii care-i colonizaseră pereții laterali. De atunci, s-a micșorat din nou.) În ziua de azi nu au mai rămas decât câțiva kilometri de morenă. Până să mă îngrijoreze soarta lor, multă vreme ghețarii m-au înspăimântat. Aceste imense mașinării de răzuit reliefurile sunt niște torenți cu încetinitorul, un uriaș aparat de șlefuit care-și duce sarcina la bun sfârșit pe parcursul veacurilor, ba chiar al mileniilor. E ceva digestiv în acest fenomen, ca interiorul unui intestin gigantic, care-și elimină reziduurile în văi, lăsând ici și colo blocuri neregulate, bolovani pătați în galben, ca proeminențele unei tartine. Iarna, acoperit de zăpadă, ghețarul amintește de o prăjitură cu vârfuri multiple, cu dentiția anarhică. Ba chiar cu un strat de vanilie turnat peste un tort: ai zice că e aproape lăcuit. Vara, pare mai

degrabă o șopârlă uriașă și murdară, plină de riduri, de cute, o procesiune de praf și lemne făcute bucăți. Marea de gheață sugerează încă de la sfârșitul lui iunie solzii unui foarte bătrân crocodil ieșit din mâl, murdar încă de pământ. Ghețarul care macină piatra este la rândul lui măcinat de aceasta și arată hidos în dezgolirea lui. Piatra îl devorează, îl smulge sacadat, urcând spre origine. Parcă mai văd și acum ghețarul Clapier, din Mercantour, observat vara de sus: parc-ar fi fost resturile unui animal preistoric, cenușiu și boțit.

Mai există și o altă dimensiune a acestui fabulos fluviu încremenit: puterea sa de conservare. Asemenea inconștientului, pare a ignora timpul, dar posedă o memorie uluitoare: nu uită nimic și restituie și cel mai mic lucru care i-a fost încredințat, fie și după treizeci sau cincizeci de ani. Este un veritabil roman de familie al naturii. Acest labirint de coridoare înghețate, de carcere, de hrube e mereu gata să înghită ce se prăvălește în el. Este un stomac care nu digeră, ci salvgardează tot ce îmbucă. În tuburile de gheață cu pereți albăstrui, totul este menținut la viteză redusă. Aruncați o bijuterie de preț sau un ceas splendid într-o crevasă și încredințați-le strănepoților grija de a le regăsi. Obiectele vor fi prinse într-o menghină subtilă: nu este vorba despre moarte, ci despre viață cu încetinitorul, un proces organic care se întinde pe decenii. Este cunoscută povestea lui Malabar Princess, avionul de linie indian care asigura legătura dintre Bombay și Londra via Geneva și care s-a zdrobit pe 3 noiembrie 1950 de ghețarul Bossons, la 4 677 de metri altitudine, în munții Tournette. Nu a existat niciun supraviețuitor. Îngrozitoare coincidență sau blestem, șaisprezece ani mai târziu un alt zbor al Air India, Kangchenjunga, s-a zdrobit practic în același loc, cauzând moartea a 117 pasageri, printre care și a unui celebru fizician indian. De atunci, ghețarul nu încetează să restituie mâini, picioare, bijuterii, oase uscate, pietre prețioase și fragmente ale avionului, dintre care unele au fost transformate în sculpturi în metal. Ba chiar și o valiză diplomatică plină cu documente și ziare. Nimic nu îmbătrânește în frig cu excepția pielii care crapă. (Malabar Princess: tulburătoare sonoritate. Îți imaginezi o tânără altețǎ cu fizic atletic sau o adolescentă care face baloane din gumă de mestecat.) În 1833, Charles Darwin, conducând un convoi de catâri pe câmpul înzăpezit din Portillo (cordiliera Anzilor, 2 870 de metri), descoperă că „într-una dintre coloanele de gheață

era expus un cal înghețat, așezat parcă pe un piedestal, dar cu picioarele dinapoi ridicate drept spre cer“[54]. Ghețarul îl înghițise și-l îmbălsămase. (Tema calului sau a rămășițelor mumificate în seracuri a intrat în arsenalul romanului polițist contemporan la Bernard Minier sau la Jean-Christophe Grangé.) Ca acei alpiniști găsiți încrustați într-un bloc translucid sau în picioare pe o cornișă, cu pioletul în mână, încremeniți ca-într-o carapace. Monstrul alb are și el muzeul lui Grévin.

Ghețarul, adevărat seif, îi atrage pe jefuitorii de cadavre. Aceștia descoperă leșurile cu exactitate de notar: un ghid din Chamonix regăsește corpul bunicului său la cincizeci de ani după moartea acestuia; la Diablerets sunt descoperite, în 2017, corpurile unui cuplu plecat din Chandolin (cantonul Valais) în 1942 să își hrănească animalele, având alături rucsacurile, o sticlă, o carte și un ceas. În 2016 apar, în pasul Théodule din Elveția, rămășițele unui mercenar mort pe la 1600, cu spada, pistolul și niște monede. Un an mai târziu, pe Miages (masiv din Mont Blanc), reapar trei alpiniști germani dispăruți în anii 1990. În 2014, un tată este înștiințat că a fost găsit corpul fiului său, aspirant la titlul de ghid, plecat cu treizeci și doi de ani mai înainte să cucerească Vârful Verde, noutate de care atât de mult se temea și care l-a zdrobit: ar fi preferat ca fiul să-i fi rămas acolo sus, „în regatul lui“. Gerul i-a înlănțuit pe toți într-o înfricoșătoare îmbrățișare. Creșterea temperaturii accelerează descoperirea celor dispăruți și de acum până la finalul secolului ne putem aștepta la exhumarea a sute de cadavre.

Blestemați cândva, ghețarii sunt de acum mângâiați, îngrijiți ca niște porțelanuri. Nu este nimic mai frumos și mai delicat decât să mergi pe suprafața lor: de parcă ai dezmierda spinarea unui dragon care nu așteaptă decât o clipă de neatenție pentru a te înghiți. Iar atunci ești aspirat printr-un proces de sucțiune, solul îți fuge de sub picioare și vai de cel ce nu e prins în coardă. Hăul pare a vrea să te sfâșie-n bucăți numai uitându-te la el, la oroarea lui minunată. Arcadele de zăpadă nu trebuie supraîncărcate în cele mai calde ore ale zilei. Ca să nu mai vorbim despre seracurile suspendate deasupra capetelor, echivalentul unor greutăți de cinci până la șase tone, roți pe jumătate atârnând în gol, care amenință să cadă în orice moment. De la depărtare, s-ar zice că este o scară din

marmură albă, o coborâre maiestuoasă, mai ales după căderea zăpezii, de parcă o alteță coborâtă din cer își vestește apariția printr-o procesiune somptuoasă. De aproape, este o navă lăsată-ntr-o parte, o hoardă haotică de cuburi, sclipiri, lănci de mai mulți metri, un uriaș val împietrit, înșelător de cuminte, care lasă să se audă bolborosiri neliniștitoare și uneori zgomotul unui bloc de gheață care cade. Vara, când e foarte cald, ghețarii sunt supuși unei ablațiuni serioase a suprafeței și își descoperă maxilarele, asemenea unor schelete care rânjesc, proaspăt exhumate într-un cimitir. Ghețarul este oricum, numai tăcut nu: trosnește și geme din toate încheieturile, complicat mecanism de ceasornicărie. În anotimpul cald, începe să cânte mai ales în apropierea rimayelor: apele captive se trezesc, pălăvrăgesc și le curg balele de-a lungul pantei. Izvoarele se adună la un loc. Crevasele par un bot albastru ori violaceu, deschis pentru a lăsa la vedere carii gigantice. Ghețarul poate coborî într-o jumătate de veac volume enorme de piatră. Habar nu are de timpul omenesc și gândește în secole. Numai că timpul nu ignoră ghețarii și sfârșește prin a-i măcina. Din iulie, marea de gheață este o autostradă bolovănoasă și murdară, în plină debandadă, și-ți poți imagina, sub suprafața ei, pereți de un verde intens, canioane de culoarea smaraldului, grote misterioase.

Așadar, în zilele noastre frigul nu mai este inginerul Alpilor. Permafrostul, care cimenta stâncile, se topește, iar pietrele cad. Zăpada este mai puțin decât oricând cea de altădată, ca la François Villon: a plecat făcută una cu nostalgia. În domeniu, oscilăm între două spaime: cea a glaciațiunii, care obseda anii ’70 ai secolului XX, și cea a încălzirii, de acum. Înaintașii noștri se temeau de o catastrofă glaciară care ar fi învăluit oameni și peisaje într-o gangă de ger. Noi suntem speriați de o caniculă universală care ar dezagrega echilibrul anotimpurilor. Evul Mediu a reconciliat uneori metafora care poate fi dezvoltată în ambele sensuri: în anumite reprezentări bretone ale Calvarului, infernul este reprezentat ca un spațiu polar, loc al despărțirii dintre creatură și Dumnezeu. A fi în infern înseamnă a fi singur, departe de izvorul viu al spiritului și de celălalt. Gheena, în versiunea ei incandescentă, este o invenție a Renașterii, imaginea focului care consumă corpurile păcătoșilor, dovedindu-se mai elocventă decât cea a gerului care le răsucește.

Oricine este un obișnuit al muntelui ori al climatului din nord știe că gerul arde ca o flacără, până la sânge. Frigul și căldura extreme produc aceleași efecte. Imaginația frigului e săracă, spunea Bachelard, căci rareori este conceput ca o valoare pozitivă, invers decât căldura care trece drept corp îmbogățit[55]. Și citează un text al Virginiei Woolf, care descrie o iarnă aspră, în care păsările îngheață în aer și cad ca niște pietre, în care peștii încremenesc în râuri, în care călătorii sunt și ei transformați în stânci și ajung borne pe drumuri. Imaginile i se par frumoase, dar excesive. Or iată că frigul redevine o binefacere, contrabalansând încălzirea globală. Spaima de a pierde polii și banchiza ne face aproape de dorit Mica Glaciațiune (din secolele XIV–XIX) și grozăviile care au însoțit-o — foamete, boli —, chiar dacă a suscitat un salt tehnologic nemaipomenit în Europa[56]. Trăim cu frica deșertului care ne-ar steriliza pășunile verzi (în februarie 2021, un siroco venit din Magreb a acoperit Alpii cu o pulbere fină ocru, aerul s-a colorat în portocaliu și, peste două luni, nămeții tot mai aveau pe mijloc o linie fină, galbenă, ca o tencuială nisipoasă). E ciudat să recitești în zilele noastre textele geologilor sau ale poeților convinși, acum abia o sută cincizeci de ani, că o eră de inedit ger siberian va distruge pământul și va pune capăt civilizației. Acum, ghețarii dau înapoi, iar noi le deplângem programata dispariție. Ni se face milă de ei și am vrea să-i salvăm, în timp ce înaintașii noștri se salvau ei de ghețari. Aceștia se retrag asemenea acelor bătrâni care își pierd dinții și își descoperă buzele intrându-le-n gură. Biserica vedea pe coastele lor sufletele păcătoșilor aflate în procesiune pentru absolvirea păcatelor. Aproape că ne farmecă aceste superstiții și suferim din cauză că am ajuns să stăpânim prea bine natura. Deruta ne este provocată de triumf, nu de vreo înfrângere. Pentru unii, muntele este un adversar de învins, pentru alții, o rentă de exploatat, în sfârșit pentru o a treia categorie, „o grădină feerică“ (Gaston Rebuffat) de cultivat cu tandrețe chiar și atunci când feeria se transformă în furie. Trebuie ca azi să îndrăgim ce ne-a înspăimântat ieri.

---

[54] **Citat de Robert Macfarlane, op.cit., p. 225.**

[55] **Gaston Bachelard, La Terre et les rêveries de la volonté, Corti, Les Massicotés, pp. 216–217.**

[56] **Aceasta este, printre altele, tema splendidei cărți a lui Robert Macfarlane, L'Esprit de la montagne, Plon, 2004, pp. 131–133.**

Capitolul 11

Moartea aservită?

Mă cuprinde o bucurie pe care nu o pot defini. Toate acestea sunt atât de noi, extraordinare (…) O fractură imensă mă desparte de lume. Evoluez pe un domeniu diferit: deșertic, fără viață, uscat. Un domeniu fantastic în care prezența omului nu este nici prevăzută și poate nici dorită. Bravăm interdicția, trecem peste posibilul refuz și, în pofida a toate, ne ridicăm fără nicio teamă.

Maurice Herzog, Annapurna, primul 8 000

Muntele nu este mortal în mod accidental, ci prin natura sa, atunci când oamenii caută să-l îmblânzească ori să-l domesticească. Și atunci expedițiile cele mai frumoase par cele mai tragice, care eșuează sau se termină prin dispariții. O ascensiune ușoară provoacă aplauze politicoase. Ne impresionează numai cățărătorii morți de frig sau de epuizare. Eșecul îi transfigurează în legende, când zac înfășurați în lințoliul lor de promoroacă. Fiecare generație produce lotul ei de viteji gata să riște totul. Dacă moartea trebuie sfidată pentru a te simți om, aceasta sfârșește prin a câștiga partida. Jocul cu pieirea este pasiunea favorită a marilor paladini ai altitudinii. Îndrăgostit de situațiile-limită, un Lionel Terray, de exemplu, nu este atât un cuceritor al inutilului, cât un cuceritor al imposibilului. Întreaga sa viață, până la căderea fatală din Vercors, este o succesiune de decese evitate, de sinucideri suspendate. Își găsea libertatea la frontierele vieții și ale morții. Evocând întoarcerea din Annapurna, din 1950, alături de un Maurice Herzog epuizat și bolnav, căruia chirurgii nu încetau să-i decupeze extremitățile degerate, ca pe tot atâtea învelișuri, la fiecare oprire a trenului (viermi enormi îi colonizau rănile și-i devorau părțile necrozate), scrie: „Visul pe care-l trăisem se risipea puțin câte puțin. Într-un înfiorător amestec de durere și de bucurie, de eroism și de josnicie, de soare și de noroi, de grandoare și de meschinărie,

coboram încet pe pământ“.[57] În acea expediție dementă, din care nu ar mai fi trebuit să se întoarcă, spaima le era nu atât să moară, cât să nu plece de acolo mutilați: unii își pierduseră vederea, alții mâinile și/sau picioarele. Existența diminuată este mai rea decât existența suprimată. Cei mai valizi frecau neîncetat mâinile și picioarele țepene ale lui Lachenal și Herzog, ceasuri de-a rândul, pentru a le readuce sângele în degetele inerte. Rămăseseră mult prea mult în zona morții (spațiul deasupra căruia, de la 7 500 la 8 000 de metri, ființa omenească, din lipsă de oxigen, intră iremediabil în deteriorare) și riscau să plătească foarte scump. „Simt că într-adevăr nu însemn nimic, că sunt la bunul plac al unor forțe superioare, conduse de hazard“, scrie despre o ascensiune în Alpi, de data aceasta, Walter Bonatti[58]. A aborda acele locuri periculoase înseamnă a te pune la dispoziția morții, a marii doamne enigmatice.

Fiecare masiv, prin duritatea sa, ne ridiculizează voința de a-l domina: rămânem niște pitici agresivi, preocupați să păcălim uriașii. Numeroasele decese care îndoliază Alpii și Pirineii în fiecare an sunt dovada. Munții rămân niște ucigași indiferenți față de insectele care-i ating urcându-i, iar pantele lor sunt presărate de imagini ale Calvarului, de cruci, de tumuli. Precum tăblița comemorativă din pasajul Trou de la Mouche, un pas modest, în formă de arcadă, aflat la 2 500 de metri, în munții Aravis, care amintește, fără alte precizări, de recenta dispariție a unui soldat de 24 de ani. Informație care te face să simți fiori pe șira spinării. Arzi să afli ce i s-a întâmplat. A murit de frig, fulgerat, i s-a făcut rău, a fost victima unei nefericite prăbușiri? Majoritatea mormintelor din cimitirul din Chamonix, toate răvășitoare, sunt legate de accidente, recente sau vechi, întâmplate în Alpi. Slavă Domnului, nu orice ascensiune se rezumă la această furie maniacală, analoagă adicției, la voința de a învinge cu orice preț. Îi e de preferat anarhismul înălțimilor pe care îl susține un Reinhold Messner care vede în cei mai fantastici pereți de stâncă un spațiu al libertății, însă o libertate supusă disciplinei și regulilor[59]. Trebuie să vrei ce poți, pentru a relua o formulare celebră, și nu să faci ce vrei. Dar întotdeauna poți mai mult decât s-ar crede. Înainte de a ajunge la această înțelepciune practică, atunci când ești tânăr, îți dorești să te măsori cu nemăsuratul, cu încercările supraomenești. Fiecare performanță realizată de un înaintaș este o etapă care se vrea măcar egalată. Orice pasiune are nevoie de un înaintemergător care să deschidă

calea și să dorească să facă școală, să câștige discipoli. Lionel Terray moare în septembrie 1965, după o cădere mortală de pe piscurile muntelui Gerbier, din Vercors, desigur un perete foarte înșelător, de 400 de metri, dar nu mai dur decât ce cunoscuse până atunci. Când Lachenal, întors plin de leziuni de pe Annapurna, s-a reorientat către cursele automobilistice, a căzut într-o prăpastie, în 25 noiembrie 1955, în timpul unei coborâri pe schiuri pe valea Blanche. Și pentru unul, și pentru celălalt întoarcerea la viața normală era de neconceput. Perspectiva de a îmbătrâni — adică de a se cuminți după ce existența le arsese ca o torță, de a accepta diminuarea vitalității — nu părea de luat în seamă. După o vârstă, corpul mult prea întrebuințat cere milă. În felul lui elegiac, Lionel Terray anticipase: „Dacă într-adevăr nicio piatră, niciun serac, nicio crevasă nu mă așteaptă undeva, în lume, pentru a-mi opri cursa, va veni o zi în care, bătrân și sătul, voi ști să-mi găsesc pacea printre animale și flori. Cercul se va închide și în sfârșit voi deveni simplul păstor care încă din copilărie visez să ajung…“[60] Pentru cavalerii abisului, nu există acomodare posibilă la cotidian.

Cum să supraviețuiești vertijului permanent? Este întrebarea tuturor aventurierilor, tuturor artiștilor provocării mortale: necazurile vârstei le par mai rele decât hăurile. Voința de a învinge toți munții își găsește limitele în declinul forțelor fizice, începând de la 45–50 de ani. Vine o clipă în care riscurile, lungimea itinerarelor, capacitatea de a rămâne patru sau cinci zile fără somn sau aproape, de a parcurge pasaje dificile își pun amprenta și asupra celor mai robuste constituții. Există o legătură între cățărători și pianiști: este vorba despre aceeași artă de a rezolva pasajele delicate, de a cuprinde mai multe dimensiuni contradictorii, pentru unul, de a escalada fără a cădea, pentru celălalt, de a duce mai departe melodia fără a da greș, de a-și coordona mâinile; atâta doar că virtuozul nu-și riscă viața, ci doar o notă falsă. Frisonul piscurilor ce au reputația inviolabilității, marii pereți de nord, bivuacurile în plină furtună, voința de a deveni păianjeni vii, capabili să sfideze verticalele și povârnișurile, de a se ajuta de mici asperități, de colțuri de unghie pentru a înainta sunt rezervate unei minuscule aristocrații a riscului absolut. Este nevoie de vitalitate, de o musculatură excepțională și de un curaj care frizează inconștiența.

A te elibera de forța gravitației înseamnă să trăiești în incertitudine, pe tăișul lamei, și să deschizi larg porțile morții posibile (chiar dacă riscul este micșorat de existența salvatorilor). Este un extaz vecin cu aneantizarea și pentru unii o stare de transă care-i împinge să urce în viteză, fără grija pericolelor asumate: „Ce pasiune a grandorii sau a absolutului ne-a făcut să alungăm desfătarea de a trăi, pentru a viola singurătățile orgolioase ale acestui deșert vertical?“ (Lionel Terray pe versantul de nord al muntelui Eiger, împreună cu Louis Lachenal.[61])

Așadar, cum să nu visezi o moarte glorioasă, care doboară jalnica moarte a oamenilor de rând? Dinamica piscurilor îi împinge pe cei mai îndrăzneți să se ia drept zei, să se ridice deasupra condiției umane în aceste catedrale fără altar. Mereu pe buza căderii, aceștia sunt pradă „exaltantei senzații de stăpânire aproape supraomenească pe care o oferă dominarea forței gravitației“ (Lionel Terray). Se supun de bunăvoie unor încercări de o duritate și de o cruzime fără egal. Lionel Terray spune despre el că împreună cu Lachenal deveniseră „animale sălbatice ale Alpilor, intermediari între maimuță și capra alpină (…) Ușurința și rapiditatea acțiunilor mele luaseră un aspect aproape supraomenesc (…) Puteam alerga ceasuri întregi în urcare, escalada pereții ca pe niște simple scări, coborî coridoare sfidând legea gravitației“[62]. În legătură cu ascensiunea pe Matterhorn, pe această imensă flacără minerală, vorbește chiar despre „o cavalcadă de capre negre săltărețe“[63].

Muntele stabilește o ierarhie simplă: văi joase, înălțimi scânteietoare, oameni obișnuiți, ființe ieșite din comun. Între acestea, tot soiul de straturi intermediare, de compromisuri între micime și puritate. Numai că scânteierea are un preț: este vacanța zeilor, nu a oamenilor. Este locul morții posibile, iar vagabonzii înaltelor creste încep un dans cu extincția, pe cât de sfidată, pe-atât de camuflată. Acolo, pe înălțimi, caută libertatea absolută, cea care nu înfrânează nicio limită corporală sau mentală. Pentru ei, tragedia nu este ghinion, ci atmosferă, implicând posibilitatea dispariției corpurilor și bunurilor, sacrificării învelișului de carne pentru un principiu superior: suveranitatea. Cele mai înalte piscuri trebuie învinse fiindcă sunt de nelocuit, nefrecventabile, îngreunează respirația, sunt locul sacrificiului suprem. Este o regiune a ființei fără de-ntoarcere, o ordalie fără Dumnezeu, în care supraviețuirea

este unica dovadă a măreției acestuia. Oricine se apropie de ele se apropie clipă de clipă de Cea cu coasa, într-un soi de flirt deliberat provocator.

Accidentul aproape fatal îi oferă persoanei alura de înger mântuit, care inspiră respect: așa s-a întâmplat cu scriitorul alpinist Sylvain Tesson, căzut de pe acoperișul vilei din Chamonix a lui Françoise Guéin, în 2014, pe care toți l-au crezut mort. Resurecția lui ține de miracol și a generat un alt om, mai cuminte, transformat. Nu ne place nimic mai mult decât un om scăpat teafăr, care i-a tras-o morții. Suma încercărilor suportate de aceste ființe ieșite din comun este incredibilă: degete zdrobite sau degerate, nopți petrecute în plină furtună, agățare în chingi, deshidratare, arsuri produse de soare, foame și sete, pietre tăioase, care desfigurează pe viață, cum a pățit Anselme Baud căruia un bolovan i-a zdrobit partea dreaptă a figurii și umărul, undeva mai sus de Argentière[64]. Niciunul dintre noi nu ar supraviețui îngropat de o avalanșă sau după o cădere care duce la ruperea membrelor. Pe pereții de stâncă revine principiul lui Dante: aici lăsați orice speranță. Este ceea ce prezintă limpede cartea americanului Jon Krakauer, Tragedie pe Everest (1997), care relatează o expediție mortală, soldată cu opt victime într-o singură zi, în 1996. Funambulii extremelor caută tocmai înfruntarea cu absolutul, lupta corp la corp pe care nu o poate opri nicio limită. Ce este un erou? Cel ce a învins moartea și păstrează o aură indestructibilă. Ce mai contează că ulterior dispare, uzat, obosit, rămășița pe care o lasă în voia timpului este nemuritoare. Experiență a pericolului ultim ca formă a romantismului contemporan. Te poți extazia în fața acestor vitejii supraomenești sau, ca Michelet în secolul al XIX-lea (când alpinismul nu era decât la începuturile sale), le poți considera simple acrobații, profanatoare ale „fecioarelor luminii“[65].

Tot acest mediu cunoaște aventura incredibilă a englezului Joe Simpson care și-a rupt piciorul pe versantul de vest al muntelui Sulia Grande (6 344 de metri), în Anzii peruvieni. Tovarășul acestuia, la coborâre, crezându-l pierdut, a sfârșit prin a tăia coarda care îi lega. Simpson a căzut într-o prăpastie și timp de două zile s-a târât spre o ieșire, pentru a ajunge în vale, unde se instalase un al treilea alpinist. A sosit acolo la capătul puterilor, în momentul în care ceilalți doi se pregăteau să plece, arzându-și toate lucrurile

pentru a „ispăși crima“. Reîntâlnirile cu spectrul apărut din regatul morților sunt stupefiante. După doi ani de reeducare și șase operații, Joe Simpson, care nu păstrase nicio ranchiună față de vechiul lui tovarăș, a reluat alpinismul, apoi s-a oprit după ce a asistat la căderea unui șir de oameni prinși în coardă, pe versantul de nord al Eigerului[66], un perete teribil de 1 600 de metri. Trebuie să dansezi cu moartea pentru a-i fura tributul, să iei cu asalt fortăreața care deja a costat viața a zeci de asediatori, să o supui cu orice preț? „Ori învingi, ori mori!“, striga Terray cățărându-se pe Eiger împreună cu Lachenal și înfruntând carapacea de gheață, un bloc de piatră compact ca betonul. Pentru englezul Mallory, moartea a însemnat chiar mai mult decât gloria, intrarea în mitologie: Jirô Taniguchi și Yumemakura Baku i-au consacrat o manga ajunsă celebră, Piscul zeilor[67], adaptată pentru un film de animație. Pentru toți ceilalți, este un accident. Spus mai simplu, Molohul alpin sau himalayan le pretinde adoratorilor să-și piardă viața pentru a-și păstra strălucirea. Are nevoie de sângele imprudenților care îndrăznesc să-l urce. Coastele, pășunile, morenele sale sunt presărate cu cadavre omenești și de animale, al căror număr nici vorbă să scadă din an în an. Îi ucide pe cei care-l iubesc, conform logicii pasionale. A urca nu înseamnă numai a respira mai bine, ci, întotdeauna, și a urma calea celor trecuți în lumea cealaltă. Colosul indiferent îl lovește, făr-a striga „Păzea!“, și pe cel îmbătat de înălțimi, și pe cel precaut, mai ales când condițiile nu sunt bune. Supraviețuitorii vor rămâne obsedați de amintirea tovarășilor lor nenorocoși: englezul Edward Whymper, pionier al alpinismului, crede că vede două cruci plutind în crepuscul, după căderea celor trei prieteni ai lui, la coborârea de pe Cervin, în 1865[68]. Dincolo însă de acest miraj atmosferic, ceea ce îl indignează este cinismul ghizilor locali convinși, doar un ceas mai târziu, că funestul eveniment le va aduce o clientelă zdravănă[69]!

Se întâmplă ca exploratorii înălțimilor să rămână uneori în viață după căderi fatale, ca în cazul tânărului geolog elvețian Albert Heim care alunecă, în 1871, la coborârea de pe Säntis (2 500 de metri), pe o fâșie de zăpadă veșnică și scapă ca prin minune, omătul strâns la poalele peretelui amortizând șocul. Va fi obsedat toată viața de acea experiență din care va trage învățăminte ce-i vor inspira mai multe lucrări despre moartea iminentă: în numai câteva fracțiuni de secundă a simțit calm și luciditate absolute, accelerare

mentală, liniște în fața certitudinii că s-a terminat, voință de împăcare[70]. Doar că minunile sunt rare și cea mai mare parte a catastrofelor țin de absurd, de eroarea fatală, ca în cazul italiencei care, în 2020, pentru a evita înrăutățirea vremii în masivul Entrèves, o ia pe scurtătură și utilizează o coardă deja fixată pe stânci, spre a coborî în rapel. Coarda cedează și cade. Sau a bărbatului care, pe o „via ferrata“[71] de lângă Thônes, ratează prinderea în coarda de siguranță, se dezechilibrează o clipă și se prăbușește. Ultimul lui țipăt se pare că a fost: Căcat! Ca în fața unei nepotriviri supărătoare. Nu toate morțile sunt de valoare: unele sunt nobile, altele ridicole. Tu te omori, iar memoria celorlalți nici măcar nu-ți aduce un omagiu. Deseori, tocmai când ai evitat tot ce poate fi mai rău apare pasul greșit, fatal. Credeai c-ai dejucat pericolul, iar acesta pur și simplu te așteaptă la următoarea etapă. Culmea pentru acrobatul verticalei: să alunece pe scară, să rateze o treaptă și să moară prostește. S-a mai întâmplat. Coborârea unei scări abrupte este alfa și omega tuturor expedițiilor.

„Moartea transformă viața în destin“, zicea Malraux. Unele destine transformă moartea în slujnică. „Ceea ce căutăm“, spunea Lionel Terray, „este gustul acelei bucurii enorme care ne clocotește în inimi, ne pătrunde până la ultima fibră atunci când, după ce am dat îndelung târcoale frontierelor morții, putem strânge iarăși viața-n brațe.“[72] Este un joc cu plonjarea finală. Cu condiția să nu te răstorni prostește pe vreo cărare sau să te lași omorât de un bolovan aruncat de bocancul unui confrate. Și, dacă din întâmplare, în familii, tatăl a scăpat de moarte, fiul sau fiica, sau fratele, sau un prieten va fi luat de o alunecare de zăpadă, de o crevasă, de un pietroi care se clatină. Există moartea teribilă apărută într-o clipă de neatenție și moartea minunată, născută din înfruntarea lucidă cu elementele. Fără sabia suspendată deasupra capetelor celor care îl practică, alpinismul nu ar avea această noblețe absurdă. Să fii atras de gradele superioare ale globului terestru, departe de neciopliții care tropăie la câmpie, are un preț: cel al transgresiunii. Iată de ce eroii sunt pe cât de admirabili, pe atât de obositori! Muntele e frumos și binedispus. Dar și un cimitir pe care îl urăsc. „Trecătorilor, amintiți-vă că am fost ce voi sunteți acum și că într-o zi veți fi ce suntem noi acum.“

---

[57] Lionel Terray, Les Conquérants de l’inutile, op.cit., p. 370.

[58] Walter Bonatti, op.cit., p. 300.

[59] Reinhold Messner, Le Sur-vivant, op.cit., p. 362.

[60] Ibid., p. 435.

[61] Lionel Terray, op.cit., p. 201.

[62] Ibid., p. 161.

[63] Ibid., p. 163.

[64] Anselme Baud, Au pays des terres hautes, Kero, 2018, p. 125.

[65] Jules Michelet, La Montagne, Le Pommier, 2020, pp. 9–10.

[66] Joe Simpson, La Mort suspendue, Glénat, 2004, traducerea franceză. Eiger, la dernière course, Glénat, 2003.

[67] Le sommet des dieux, Dargaud-Lombard, 2020.

[68] Robert Macfarlane, op.cit., p. 221. Edward Whymper povestește tragedia în Escalades dans les Alpes, Decente du Cervin, Hoëbeke, 2017, p. 160 și urm.

[69] Ibid., p. 165.

[70] În Thomas Vennin, Les Hallucinés. Un voyage dans les délires d’altitude, Guérin, Paulsen, 2020, pp. 85–87.

[71] Traseu montan amenajat cu șufe, trepte și ancore metalice pentru alpiniști neexperimentați (N.t.).

[72] Citat de Paul Yonnet, op.cit., p. 55.

Capitolul 12

Să protejăm marile cărți de piatră

Rămâne uluitor cum locuri ale sărăciei și vieții aspre extreme timp de veacuri — precum munții Alpi, Vosges, Jura, Masivul Central, Pirineii — au devenit, la mijlocul secolului XX, terenuri de joacă pentru citadinii în căutare de senzații tari, care au îmbogățit și au ajuns averea acestor sate cândva blestemate. Iarna — înfiorătoarea ființă a iernii, dușmanul săracilor și al celor fără adăpost — a ajuns anotimpul tuturor formelor de eleganță. „Opt zile de zăpadă albă, un an de obraji trandafirii“, spunea o reclamă pentru Megève în anii 1930. Hidoase ridicări ale scoarței terestre, locurile gerului sunt oferite acum ca model de sănătate. Am colonizat aceste spații pentru a scăpa de atmosfera călduță a câmpiei și pentru a le transforma în puncte de atracție. Numai că această domesticire a altitudinii e încărcată acum cu o altă neplăcere: sufocarea prin familiarizare. Un Babel din pârtii la Val d'Isère, la fel la Méribel, Chamonix, Cortina d'Ampezzo, Zermat, unde se vorbește turca, japoneza, chineza, engleza într-o veselă harababură lingvistică. Cum să salvezi muntele de popularitate, de când cohortele în blugi și espadrile au părăsit plajele? De unde și reticența, poate legitimă, a anumitor federații de a înfrumuseța refugiile, de a primi noi membri, de teamă că o invazie umană, fie și doar câteva luni pe an, ar putea fragiliza mediul natural. Dacă există în alpinism un „romantism al singurătății“[73], aceasta se întâmplă fiindcă trebuie să rămână o activitate elitistă, altfel fiind real riscul de a fi distrus mediul. Dacă devine un sport individualist de masă, se contrazice în propria-i ființare.

Paradox: pleci la munte pentru a fugi de mulțime și dai din nou de ea în colanți și hanorace, la poalele pârtiilor, în teleferic. Uneori, cu prețul de a te trezi în plin carnaval obscen, într-un supermarket alpin cât un oraș; fără a uita de devastarea pe care stațiunile pentru schi o generează, crescând ca ciupercile încă din anii 1970 și scoțându-și la lumină de prin martie cioatele betonate. Schilifturile[74] urâțesc poienile, drumurile sunt presărate cu plastic, doze de bere ori cola și Kleenexuri. Clădiri părăsite ruginesc pe picioare și-ar trebui redate vieții sălbatice. Cât despre primarii

neciopliți și corupți, aceștia eliberează autorizații de construcție la greu, înmulțind șantierele de cabane sau vile care rămân goale. Vara sunt spintecați cei mai frumoși versanți pentru a se construi paturi reci, care vor rămâne neocupate zece luni din douăsprezece. Satele noastre din Haute-Savoie, Les Contamines, La Cluzas, Le Chinaillon, Megève, Combloux, La Tour sunt acoperite de macarale, buldoexcavatoare, mașini de terasare pentru niște improbabili turiști, mai ales de când ninsoarea a ajuns sporadică. Același model periurban se reproduce în marile stațiuni din Pirinei. Stâlpii telescaunelor par ruinele unei civilizații dispărute. Ba, mai rău: există ambuteiaje de mai multe ore pe vârful Everestului, procesiuni în coardă pe Mont Blanc, Drus, Grandes Jorasses, grămezi de deșeuri și chiar de cadavre pe traseele de înălțime. Uneori, un chip congelat, încremenit într-o grimasă de durere, apare din zăpadă ca o mumie. Nu a ajuns fără să vrea campioana Marion Chaygneaud-Dupuy, fost ghid montan în Tibet, măturătoarea Everestului, evacuând tone de gunoaie? În loc să dea de gheață și stânci, scoate de acolo zăcăminte de mizerii vechi de o jumătate de veac! Noua arheologie alpină: explorarea rămășițelor. Masivele celebre se sufocă sub propriul succes. Par a ilustra de minune definiția călătoriei dată de Roberto Calasso: „Posibilitatea oferită tuturor de a ajunge în locuri care nu mai există“. Un amestec de snobism și de inconștiență îi împinge pe mii de voluntari să urce pe cele mai frumoase piscuri din lume cu un năucitor spirit de turmă.

Dacă vrem să ne prezervăm masivele, pe viitor va trebui să adoptăm niște reguli simple: descongestionarea munților, restrângerea accesului prin eliberarea de permise. Pentru a ne cultiva grădina, trebuie redus numărul de grădinari, altfel spus trebuie filtrat fluxul de vizitatori, cel puțin pentru siturile cele mai frecventate și, prin urmare, unele locuri de mare înălțime să fie indisponibile. Nu ar trebui autorizat accesul tuturor oriunde sau după bunul plac: permanența frumuseții presupune rarefiere și închidere. Ar fi păcat ca eminențele noastre să fie desfigurate la rândul lor în numele imperativelor economice sau „democratice“ de scurtă respirație. Valoarea muntelui este muntele însuși, iar existența lui este un bun real.

Sunt cel puțin două modalități de a amenaja natura: prezervarea și conservarea. Marile parcuri americane și canadiene proiectate în

secolul al XIX-lea de John Muir răspund primului principiu și sanctuarizează teritorii vaste de viață sălbatică (cu prețul expulzării autohtonilor). Ce au mai frumos Statele Unite, cu excepția câtorva vechi fetișuri, sunt câmpiile fără margini, imensele deșerturi, pădurile de esențe gigantice. Spațiul este sinonim cu libertatea, pe când imensitatea stepei rusești este sinonimă cu prizonieratul. În câmpia rusească mori sleit, vezi cazul lui Cehov, al lui Esenin și al „toskăi“ sale[75], amestec de angoasă și de apatie, pe când în Statele Unite este cucerit Vestul, este trecută bariera magnifică a Munților Stâncoși, sunt traversate deșerturi fierbinți. Zdrobire prin nemărginire într-un caz, emancipare prin împingerea mai departe a frontierei în celălalt. La care se adaugă o nuanță capitală istorică: Vestul american este domeniul pionierilor, al celor care pun capcane, al căutătorilor de aur, al indienilor închiși în rezervații, masacrați, exterminați, Siberia este domeniul închisorii, al lagărelor de concentrare, al gulagurilor, al asasinatului în masă prin deportare și privațiuni. America și-a făcut din nașterea ei brutală o mitologie pe care o ilustrează marii autori ai naturii sălbatice, precum Fenimore Cooper, Jim Thompson, Ron Rash, James Crawley, Richard Brautigan și cei asemenea lor. În Rusia, întinderea închide și produce o întreagă literatură carcerală al cărei prototip rămâne Amintiri din casa morților a lui Dostoievski. Rusia nu a ieșit niciodată din gulag.

Conservarea mai are o ambiție care constă în a exploata resursele unui teritoriu prin turism, agricultură sau creșterea animalelor, fără a provoca pagube, făcând compatibile activitatea umană și respectul față de faună și de floră. De aceasta ține politica măsurilor inteligente de îngrijire a pășunilor alpine. Muntele nu este proprietatea noastră, ci ne este transmis ca un bun rar pe care trebuie să-l respectăm. Peste puțin timp, accesul pe piscurile cele mai frecventate va fi restrâns, la fel și libertatea acestui du-te-vino pe culmile perisabile. Vremea aproprierii fără limite s-a sfârșit, chiar dacă asta displace lăcomiei financiare a administrațiilor locale. Poate că ar trebui creată în dreptul internațional categoria crimei estetice: orice construcție care desfigurează durabil un sit, o vale sau un munte trebuie distrusă, orice atingere adusă unui peisaj, sancționată. Natura nu implică dreptul omului de a o devasta, ci datoria de a o proteja. Se poate lua în considerare ca anumite stațiuni cu deosebire hidoase să fie rase de pe fața pământului,

dinamitate și redate pădurii și pășunilor. Pentru reconcilierea omului cu natura, în anumite cazuri trebuie început prin a-i despărți. Este indicat să se mențină pe glob spații lipsite de prezența omului, de o asprime absolută, în care viața sălbatică să facă legea.

Ar trebui oare să „gândim ca un munte“, cum cerea naturalistul american Aldo Leopold la începutul secolului XX? Să facem să vorbească zăpada, falezele, pâraiele, să acordăm statut juridic pășunilor, pădurilor de brad, vreunui monolit, să le atribuim specificitatea unui subiect de drept? Numai că niciuna dintre aceste entități nu își poate pleda cauza altfel decât prin intermediul unui avocat. Cine va apăra dreptul lacurilor, al zonelor umede, cine va da glas faunei, florei dacă nu un grup de oameni împotriva altora? Am putea da drept de vot unui cal sau unui platan, ba chiar unui smoc de iarbă, cum cerea sociologul german Ulrich Beck, dar tot noi le vom aduce la lumină vocile. Indiferent pe ce față am întoarce problema, tot ființa omenească îi va da mereu sens și înțeles de drept: natura nu este un subiect etic decât prin procură. În 2017, Înalta Curte din Uttarakhand, un stat himalayan din nordul Indiei, a conferit personalitate juridică ghețarilor Gangotri și Yamunotri, mari locuri de pelerinaj hindus, și celui dintâi statutul de izvor sacru al Gangelui (Curtea Supremă va contesta ulterior decizia). La fel, Noua Zeelandă a recunoscut populației maori rolul de paznic juridic al muntelui sfânt Taranaki, alături de guvern și de Coroana britanică. Gesturi puternice care, departe de a anula rolul omului, îi lărgesc sfera responsabilității asupra tuturor obiectelor naturale, al căror protector este. Este de datoria noastră să avem grijă de munte așa cum am avea grijă de o ființă fragilă, a cărei aparentă soliditate nu ar rezista invaziei bipedelor altfel binevoitoare. Este vorba despre a o apăra și a ne apăra de el în același timp. În natură totul vorbește, dar noi asigurăm traducerea. Nu mi-ar displăcea ca într-o zi să mă alătur apărării unui vârf modest sau a unei faleze care nu cere altceva — la scara ei geologică și la fel ca mine — decât să persiste în ființarea ei. Nu lacul, nu câmpia gândesc, ci noi le împrumutăm speranțele, spaimele, așteptările noastre. „Muntele, care-l domină și-l zdrobește pe om, este în același timp amenințat de omul adunat în colectivitate.“[76] Iată de ce turismul de masă, care ne-a distrus litoralurile, nu este de dorit să facă același lucru și cu masivele muntoase. Aceste „mari cărți de piatră“ (Byron) pretind atenție, discreție și liniște. Încă din 1867, Jules Michelet cerea să nu

mai fie „profanați Alpii“, să nu mai fie „colportate în munți spiritele grosolane ale câmpiei“[77]. Nu are niciun rost să fie convertiți refractarii la fericirea alpină sau să li se prezinte miracolele pe care le ratează. Să păstrăm la altitudine solemnitatea pelerinajului, nu dezinvoltura consumerismului: aceasta implică întotdeauna austeritate și reținere, incompatibile cu gloatele mondene ori masele guralive. Nu e deloc rău ca muntele să-l respingă pe burghezul leneș.

---

[73] **Vezi pe această temă excelenta cărțulie a lui Anne-Laure Boch, L’Euphorie des cimes, Transboréal, 2017, pp. 30–31.**

[74] **În jargonul montan francez tirre-fesses, cum am zice „trăgătoare/târâtoare de buci“ (N.t.).**

[75] **Toska: dor, melancolie, depresie (N.t.).**

[76] **Anne-Laure Boch, L’Euphorie des cimes, op.cit., p. 32.**

[77] **Jules Michelet, La Montagne, La Pommier, 2020, prezentare Antoine de Baecque, p. 241.**

Capitolul 13

Sublimul haos

Degustătorii de infinit sunt de două feluri: unii iubesc imensitatea lichidă, ceilalți verticalitatea. Primii preferă în general oceanele, ceilalți, masivele muntoase. De pe mal, să contempli marea la orizont; dintr-un sat, să privești spectacolul înălțimilor. Două experiențe ale nemăsurării, două tipuri de imaginație. Marea este placenta originară, profunzimea gropilor marine, creaturile baroce, furtunile înspăimântătoare, valurile scelerate. Muntele înseamnă dantelarea elegantă pornind din câmpie, jocurile luminii în funcție de oră, umbrele chinezești ale nopții, mineralitatea lunară mai sus de 2 000 de metri. Fuziunea mare–munte este miracolul anumitor insule — Corsica, Reunion, Canare —, al Rivierei italiene și franceze, al Țării Basce spaniole.

Cu câteva rare excepții — cărțile unor Ferdinand Ramuz, Roger Frison-Roche, Erri De Luca, Michel Bernanos, Mario Rigoni Stern, Paolo Cognetti —, sunt puține romane ale Alpilor[78]. Toate povestesc mai mult sau mai puțin același lucru: eroismul „rocasierilor“, lupta voinței cu materia, hibernarea în văile de la înălțime. Geografia dictează mersul peniței. Ceea ce limitează voracitatea unei imaginații debordante. Muntele vrăjit al lui Thomas Mann este o carte despre tuberculoză și sanatoriul pentru care Alpii nu sunt decât decor: o închidere într-un spațiu închis. Muntele analog al lui René Daumal este o meditație simbolică neîncheiată. Nimic echivalent la Melville, Conrad, Stevenson ori Cendrars. Singura temă comună între cele două universuri este furtuna, abominabilă pe mare, terifiantă la munte, cu litri de apă, cu piatră și grindină care se revarsă peste cei cutezători. Oceanul este mai variat, leagă între ele toate pământurile, toate continentele și te face să visezi la aventuri, la descoperiri: portul este prefața călătoriei și deseori i se substituie. Marea este golul cât vezi cu ochii, sufletul care se dilată; muntele este plinul, ba chiar preaplinul. O iei spre larg într-o parte, către înălțimi în cealaltă. Sentimentul mării e pândit de agorafobie, de spaima de largul nesfârșit, cel al muntelui de claustrofobie, de groaza de spațiile închise. Alpinistul e cel care urcă pereții propriei închisori pe care o îndrăgește mai mult decât orice. Fericirea

perpetuului reînceput. Dacă Parisul ar fi avut un munte în apropiere, zicea Stendhal, literatura franceză s-ar fi înviorat și ar fi evitat mofturile Marelui Secol[79]. Nu e deloc sigur. În Franța, literatura este forma profană a vieții eterne: nicio altă țară din lume nu dovedește un asemenea cult al cărților și al scriitorilor. Clasicii noștri excelează în analiza clar-obscurului sufletesc, și asta nu ține nici de mondenitate, nici de îndrăzneală. Poate că există un motiv mai profund al acestei relative uscăciuni: declinul culturii eroismului. Cățărătorul care înfruntă pereții cu carabinierele și hamurile sale este într-o oarecare măsură văr al lui Don Quijote în bătălia acestuia cu morile de vânt. O excepție de admirat, un model greu de urmat. Există o întreagă bibliotecă pentru profesioniștii acrobației, care detaliază dificultățile traseelor și oferă nenumărate sfaturi corespunzătoare tuturor nivelurilor de escaladă. Aceasta este tehnică înainte de a fi literară și ține mai degrabă de descriptiv decât de ficțiune.

Sunt subestimate farmecul și groaza pe care le-au provocat primilor călători englezi descoperirea piscurilor și ghețarilor: o Atlantidă în plină Europă, o altă planetă pe această planetă. Ochii noștri sunt ghiftuiți în ziua de azi de atâta splendoare, prin cinematograf și fotografii, ai lor erau ieșiți din orbite. A fost nevoie de secole pentru ca privirea noastră să considere de dorit aceste excrescențe pe care Biserica și simțul comun le socoteau execrabile. Munții Europei nu au fost descoperiți, au fost inventați de oamenii din oraș, de cei aparținând marii culturi, mai degrabă de umaniștii elvețieni ai secolului al XVI-lea, care prefigurau entuziasmul romantic[80]. Aceștia vedeau în munți, înaintea lui Rousseau, un peisaj grandios, însă înălțimile nu au devenit frecventabile pentru publicul cultivat decât odată cu apariția, în secolul al XVIII-lea, a noțiunii de sublim la Emmanuel Kant și Edmund Burke: este sublim orice spectacol care ne emoționează prin disproporție, care transcende ideea clasică de frumusețe și provoacă în noi o „teroare delicioasă“, o „bucurie teribilă“, dacă totuși viața nu ne este pusă în joc. Spectacolul unei avalanșe care se rostogolește la vale pe un coridor de mai mulți kilometri ne impresionează prin canonada sa furioasă, prin efectul de suflu, cu condiția să nu fim loviți. „Agreabil este în gustul meu pentru locurile abrupte că acestea fac să mi se învârtă capul și asta-

mi place foarte mult cu condiția să fiu în siguranță“ (Rousseau). Sălbăticia naturii devenise hrana de care sufletul are nevoie pentru a se înălța: maștera e nemiloasă, însă răceala ei ne tulbură. Noțiunea de sublim permite depășirea opoziției dintre frumos și urât. Un peisaj cu forme neprecizate poate fi magnific dacă ne duce dincolo de noi înșine. Platon spusese deja, referindu-se la Socrate, că frumusețea adoarme, pe când urâțenia electrizează.

La înălțime se joacă drama esențială: trecerea dintre două regate, cel al trivialității și cel al intensității, cel al profanului și cel al sacrului. A urca înseamnă întotdeauna a merge către zei, chiar dacă ești necredincios. Tot ce ridică viața obișnuită deasupra ei înseși merită sărbătorit. Elevare: nu exist decât smuls din inerția mea naturală, constrâns să privesc peste mine. Ceea ce distinge ființele, indiferent de vârstă, este energia pe care o desfășoară. Ceea ce ard și ceea ce le consumă. Să îmbătrânești frumos înseamnă să păstrezi în tine mari provizii de putere, care se stochează și se reînnoiesc ca o baterie și care te propulsează. Energia se naște cheltuindu-se și moare în apatie. Adevăratul pericol al maturității înaintate este sastiseala ridicată la rang de filosofie. Țara de sus este țara cea rară, ea însăși subdivizată pe mai multe etaje, înainte de a ajunge pe creste, unde aerul se îngustează. Se trece acolo de la pitoresc la stupefiant, de la stupefiant la periculos. Văile dintre munți sunt în general triste, acoperite de uzine, de locuințe pentru persoane cu venituri minime, de zone comerciale. Ca tot atâtea hoațte respingătoare în pregătirea revelației înălțimilor. În așa fel încât să urci în mașină sau în autobuz înseamnă să treci de la mediocritate la respirarea optică a peisajului care se desfășoară într-un amfiteatru maiestuos. Ridicându-te schimbi universul, lași în urmă lumea josniciei. Coborârea, spre câmpie, este de fiecare dată echivalentul unei pedepse, trecerea de la scânteiere la umbră, de la excelență la banal.

„De ce ține frumusețea munților?“ întreba Franz Schrader, vărul lui Élisée Reclus, în 1897, într-o conferință la Clubul Alpin din Paris[81]. „De faptul că acolo realitatea ia culoarea iluziei.“ Tare răspunsul, demn de un peisagist. Personal, despre frumusețea Alpilor și cea a Pirineilor, aș spune așa: de departe splendoarea apariției, de aproape miracolul explorării. Imaginea Mont Blancului — ca un fes cocoțat între caninii munților Drus și colții Aiguilles Vertes, cea a

piscului Midi d’Ossau — văzută din orașul Pau este întotdeauna un șoc. Să ajungi în Savoia, din Bellegarde, pe autostradă, după ce ai trecut de contraforții Munților Jura, înseamnă să fii sufocat de țâșnirea acestor coloși albi, care scânteiază și a căror extremă diversitate stupefiază. Un minunat elan al verticalității, care aduce la un loc orgoliul și delicatețea. Turele, ornamente piramidale, donjoane, minarete; ochiul nu încetează să fie solicitat și uluit. Să urci serpentină după serpentină, să descoperi o mulțime de detalii la fiecare etaj, pe fiecare versant, cătune, muchii, păduri, cascade, trecători, noi unghiuri de vedere. Munții nu sunt doar frumoși, sunt și extravaganți. Ținutul de sus se ridică deasupra pământului ca un alt ținut, cu legi și perspective inedite. Iarna, peisajele evocă unele himere de pe catedralele noastre, garguie ori enigme geometrice. Pantele se acoperă de creasta-cocoșului încremenite de ger, monoliți efemeri, rotunjimi netede și sclipitoare. De pe creste par a țâșni flăcări care luminează sau se sting, în funcție de oră. O coamă pare opera unui artist nebun, care ar fi amestecat într-un unic gest o piramidă, un tetraedru, o absidă, grohotișuri ciclopice, pălării puse pe cupole, fragmente de meteoriți sfârtecând stânci, amestecând verticalitatea cu orizontalitatea. Regretabile excentricități care ar fi consternat un spirit clasic. Înălțimile muntelui constituie un spațiu în genul lui Escher, cu multiple dimensiuni, elemente eteroclite adunate la întâmplare, în disprețul oricărei simetrii, cu excepția piscurilor care fac de gardă asupra acestui haos ca tot atâtea santinele redutabile. Să te cațări înseamnă să te apuci de un exercițiu de celebrare fără sfârșit, să te extaziezi înaintea unei capre alpine, a unui petic de zăpadă veșnică, a țâșnirii unui vârf care se ridică spre cer ca o rană. Muntele nu seamănă niciodată cu el însuși, peisajul se modifică în funcție de oră și zi. Piscurile apar și dispar, se schimbă precum decorurile unui teatru.

Dacă a te maturiza înseamnă a-ți lărgi sfera gusturilor, atunci urcând învățăm să deosebim cel puțin două tipuri de frumusețe: una liniștită, compusă din armonia dintre oameni și mediu, zona de pe la 500 sau 1 000 până la 2 000 de metri de exemplu, și una neregulată, mai sus, alcătuită din disimetrii, vârfuri ciopârțite, stâncărie. Frumusețea este recompensa efortului: orizonturile rămân fermecătoare pentru cine le-a cucerit după o luptă cumplită. Scriitorul scoțian Robert Macfarlane povestește că, până prin anii 1700, călătorii care trebuiau să treacă prin șeile alpine alegeau

deseori să fie legați la ochi „pentru a evita să fie înspăimântați de aspectul piscurilor“. Când episcopul filosof Berkeley a trecut Muntele Cenis pe cal, în 1714, a notat că „a fost adus într-o stare foarte proastă de cele mai hidoase prăpăstii“[82]. Ce diferență față de Rousseau care scrie în Confesiuni (apărute în 1782 și 1789): „Niciodată vreun teritoriu de la câmpie, cât de frumos ar fi fost să fie, nu a părut așa ochilor mei. Îmi trebuie torente, stânci, brazi, păduri negre, munți, drumuri desfundate de urcat și coborât, prăpăstii chiar lângă mine, care să mă sperie de-a binelea“[83]. Circa o jumătate de veac desparte cele două momente și totuși ce schimbare: odată cu Rousseau, frisonul devine ingredient artistic. Există o voluptate a dezastrului posibil: amatorii de filme de groază o știu, teroarea e delicioasă când ne afectează fără a ne atinge. A se desfăta cu spectacole înfiorătoare ori grandioase este specific unui popor civilizat, care vrea să-și pigmenteze viața obișnuită cu posibilitatea aneantizării și se delectează cu insignifianța sa. Tobogane înfricoșătoare de gheață, detunări furioase ale furtunii, galerii abrupte, care sfidează echilibrul, iată imaginea cerută de acum de ochii noștri.

Frumusețea de azi este urâțenia de ieri, la care se adaugă, în al nostru secol XXI, sentimentul fragilității muntelui. Pentru acesta, magnificul e deseori vecin cu monstruosul, departe de perfecțiunea moartă a cărții poștale. Frumusețea își asumă deci, puțin câte puțin, tot ce o contestă, imensul, grotescul, colosalul, printr-o lentă recucerire a antitezelor sale. Muntele nu este niciodată atât de teribil ca atunci când ne dă peste cap toate categoriile. Este de o monstruozitate stupefiantă, de o dizgrație extremă. Delicata groază care ne învăluie astfel e analoagă sentimentului celui care tocmai a scăpat dintr-o avalanșă și a simțit suflul morții în ceafă. Haosul elementelor naște un sentiment de delectabilă neputință. Un hazard geologic a fost transformat în nestemată poetică.

---

[78] Cum observă Belinda Cannone în La Forme du monde, Arthaud, Versant intime, 2019, pp. 55–56.

[79] Perioada 1589–1715, de la domnia lui Henric al IV-lea până la moartea lui Ludovic al XIV-lea (N.t.).

[80] În Philippe Joutard, Le Sentiment de la montagne, op.cit.,

p. 11, „Redécouverte de la montagne au XVIIIe siècle, création d'une monde“.

[81] Franz Schrader, À quoi tient la beauté des montagnes?, Isolato, 2010. Lectura Joël Cornuault.

[82] Robert Macfarlane, op.cit., p. 155.

[83] Jean-Jacques Rousseau, Les Confessions, cartea a patra.

Epilog

Odată ajuns în vârf, continuă să te cațări

84

Ce este un îndrăgostit de munte? Oricine tresare de plăcere la prima zăpadă căzută pe pajiști, freamătă în fața turnului însorit al unei culmi, rămâne cu un nod în gât înaintea minaretului unui pisc. Și se bucură că Everestul câștigă 5 milimetri pe an, că lanțurile muntoase continuă să se ridice: poate că urmașii noștri vor avea Crăciunuri albe, numai să fie de acord să urce mai sus. Toate aceste piscuri, pe care nu mă voi cățăra niciodată, mă încântă și-mi vor umple cel puțin trei vieți ulterioare, asta dacă reîncarnarea ar exista.

Muntele continuă să mă fascineze și nu-mi vor ajunge anii care mi-au mai rămas pentru a-l descifra. A mă cățăra rămâne pentru mine modalitatea cea mai simplă de a scăpa de fatalitatea timpului. Este un ritual al lustrației. Când m-am urcat cu greu pe o platformă, când am escaladat un povârniș și am ajuns julit pe o creastă măturată de vânt, nu vârful l-am învins, ci propria-mi inerție: cea mai frumoasă victorie pe care ți-o poți dori este victoria asupra ta însuți. Covârșit de spectacolul somptuos, deschid rucsacul și împart cu tovarășii mei nuci, pâine și brânză. Contemplu cu emoție piscurile insolente, oglinzile scânteietoare ale ghețarilor cu pereți violacei. Coborând, nu mă opresc să admir clopoțeii albaștri ai gențianelor, mlădițele de arnică, albăstrelele, nipralele, tufele de zbârliță strecurate prin crăpături. Fiecare își poate avea micul lui vârf pe care este mândru că s-a cățărat. Trebuie să mergi pe mâna pariurilor inaccesibile până la capăt. Numai ce e mare ne face mari: imensitatea ne atrage spre cer. Panta e mereu nouă pentru cine o parcurge de ani și ani. Nu e deloc plictisitor să repeți același lucru, actul rămâne virgin, chiar reprodus de o sută de ori. Nu am domesticit moartea, dar uneori am întinerit timpul.

Absurd cocoțați la ultimele etaje ale existenței, nu avem altă alegere decât să continuăm, treaptă după treaptă. Viața este adesea comparată cu o scară: pe măsură ce o urcăm, realizăm că ultimii fuscei nu sunt sprijiniți de niciun perete, ci stau în gol. Ajungem ca

acele personaje din desenele animate, care sar de pe o faleză și continuă să pedaleze. Cățărarea este necesar să continue, de parcă ascensiunea nu ar trebui să se oprească niciodată. Odată atins vârful, se pune problema căutării altora, care ne provoacă și pe care cel dintâi ni le ascundea.

Este esențial să tragem pe sfoară până la capăt timpul și starea civilă: nimic nu oprește setea de a exista și mai ales trecerea anilor. Muntele m-a învățat o lecție fundamentală: adevărata mizerie stă în dispariția dorințelor. La altitudine, la fel ca în dragoste, esențial este întotdeauna să respingi data perempțiunii. La orice vârstă, trebuie să ai ochii mai mari decât burta și să dorești dincolo de posibil. Să echilibrezi slăbiciunea prin ambiție, să manifești o poftă fără limite. În așa fel încât niciodată să nu se destindă fervoarea care ne face una cu lumea.

Până când Umbra îți spune: Game over.

Dar Regatul Umbrelor nu este și el o succesiune de piscuri de escaladat, o altă barieră alpină?

Cine știe?

84 Proverb tibetan

Mulțumiri

Expresia Din prietenia unui munte este extrasă dintr-un roman al lui Jean Giono.

Le mulțumesc în mod special lui Jean-Pierre Aublin și fratelui său, Norbert, care m-au primit atâția ani la Bouchier, în apropiere de L'Argentière, în Hautes-Alpes, pentru momente de neuitat.

Tot așa, lui Françoise și lui Hugues Dewavrin, a căror lacomă ospitalitate, în vila lor de la Megève, ne-a înveselit iernile și verile.

Un mare semn prietenesc lui François Leray pentru simțul său pedagogic, răbdarea și fidelitatea lui ca ghid.

Un salut special lui Frédéric Martinez, în amintirea Parcului Național Écrins și vârfului Percée.

Un salut călduros lui Brieuc Olivier, eremitul din Bettex, care ciocnește în fiecare zi paharul cu Mont Blanc.

Un salut și credincioșilor mei tovarăși de drumeție Manuel Carcassonne, Serge Michel, Pierre Flavian.

În sfârșit, last but not least, un gând tandru pentru fiica mea, Anna, care parcurge terenuri accidentate împreună cu tăticul ei de-atâția ani și ani.